

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

**İŞSİZLİĞİN EKONOMİK VE SOSYAL
MALİYETLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLBEN KUŞOOĞULLARI

GÜLBEN KUŞOOĞULLARI YÜKSEK LİSANS TEZİ GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ İKTİSAT ABD 2018

GAZİANTEP
AĞUSTOS 2018

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

İŞSİZLİĞİN EKONOMİK VE SOSYAL MALİYETLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLBEN KUŞOOĞULLARI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Selim ERDOĞAN

GAZİANTEP
AĞUSTOS 2018

T.C.

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI

İŞSİZLİĞİN EKONOMİK VE SOSYAL MALİYETLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

GÜLBEN KUŞOOĞULLARI

Tez Savunma Tarihi: 02.10.2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU)
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

(Prof. Dr. İbrahim ARSLAN)
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

(Prof. Dr. Selim ERDOĞAN)
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

(Ünvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

Prof. Dr. Selim ERDOĞAN

Prof. Dr. İbrahim ARSLAN

Dr. Öğr. Üyesi Eda DİNERİ

ÖZET

İŞSİZLİĞİN EKONOMİK VE SOSYAL MALİYETLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

KUŞOOĞULLARI, Gülben
Yüksek Lisans Tezi, İktisat ABD
Tez Danışmanı: Prof. Dr. SelimERDOĞAN
Ağustos 2018, 112 sayfa

Günümüzde birçok ülkede istihdamın yapısı ve işsizliğin boyutu, ülkenin ekonomik gelişme ve sosyal kalkınma düzeyinin önemli bir göstergesi olmaktadır. Bugün Türkiye'nin en önemli sosyal ve ekonomik sorunlarından birisi de işsizliktir. Bu çalışmada işsizliğin ekonomik maliyetlerini ortaya koymak için ekonometrik analiz yapılmış sosyal maliyetler için literatür taramasına başvurulmuştur. Çalışmanın teori kısmında işsizliğin sosyal maliyetleri araştırılmış analiz kısmında ise işsizlik ve büyüme serilerinin 2000-2018 yıllarına ait çeyrek yıllık verileri kullanılarak, durağanlığı test edilmiş, nedensellik analizi yapılarak ilişkinin yönü saptanmış ve son olarak da Etki-tepki analizleri yapılmıştır. Değişkenler arasında belirli gecikme sonrasında işsizlikten büyümeye doğru tek taraflı bir nedenselliğin olduğu görülmüştür.

Öncelikli olarak ekonomik bir nitelik taşıdığı gözlemlenen işsizlik problemi, yaşanan toplumsal problemlerin en önemlilerinden ve birçok toplumsal problemde kaynaklarından biridir. İşsizlik çok yönlü bir sorun olarak yalnızca işsiz bireyi değil onun ailesini, çevresini, buradan hareketle tüm toplumu etkileyen bir problemdir. İşin kaybıyla birlikte; işin sağladığı gelirden yoksun kalan birey çoğu zaman temel ekonomik ihtiyaçlarını dahi karşılayamamaktadır. Bu ekonomik problemlerle karşılaşan işsiz, yaşanan bir takım toplumsal problemlere sebep olmaktadır. İşsizlik stres, depresyon, kaygı, umutsuzluk, yabancılaşma, özsaygı zedenlenmesi, değer yargılarında erozyon, suç işleme eğiliminde, intihar eğiliminde, boşanma eğiliminde ve kötü alışkanlıklarda artış gibi sosyo-psikolojik problemlerin kaynaklarından. Yapılan çalışma sonucunda işsizlerin ne tür psikolojik ve sosyo-ekonomik problemler yaşadıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, Ekonomik Maliyet, Sosyal Maliyet, Durağanlık, Granger Nedensellik Testi

ABSTRACT**THE ECONOMIC AND SOCIAL COST OF UNEMPLOYMENT: THE CASE OF TURKEY**

KUŞOOĞULLARI, Gülben
M. A. Thesis, Department of Economi
Supervisor: Prof. Dr. Selim ERDOĞAN
August 2018, 112 pages

Today in most countries, the structure of employment and the degree of unemployment become an important indicator of a country's economic and social development. Unemployment is one of the most important social and economic problems of Turkey today. In this study, econometric analysis was carried out to reveal the economic costs of unemployment and literature review social costs. In the theory part of the study was to investigate the social cost of unemployment analysis at the stability of the unemployment and growths series using quarterly data in 2000-2018 has been tested by analyzing the causal direction of the relationship is determined, and finally the impulse-response analysis was conducted. After a specific lag between the variables towards the growth of unemployment was found one sides causality.

Firstly, the unemployment problem which is observed as it is critically important for economy, is one of the most critical social affair and is a source of social problems, too. Unemployment is a problem which affects not only the unemployed individual but also his family and his environment and by that junction it affects society. By losing job; the individual, who is in deprivation of income which is provided by job, sometimes can't meet his basic financial requirements. An unemployed individual, who is faced with those financial problems becomes source of some social affairs; unemployment is also one of the source of such socio-psychological affairs that, stress, depression, despair, alienation and losing self-respect, an erosion on moral evaluations, and an increase on committing a crime tendency, committing suicide, divorcing tendency, and an increase on the bad habits. As a result of the study, it was tried to Show what kind of psychological and socio-economic problems the unemployed have experienced.

Keywords: Unemployment, Economic Cost, Social Cost, Stationary, Granger Causality Test

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Türkiye’ de işsizliğin neden olduğu ekonomik ve sosyal maliyetler incelenmek istenmiştir. Yapılan çalışmada sosyal maliyet kısmı literatür çalışmalarına dayanılarak incelenirken ekonomik maliyet kısmı ekonometrik analiz yöntemiyle çalışılmıştır.

Tez çalışmamı yürütürken hem akademik kariyeriyle hem de insani değer yargılarına verdiği önem ile kendime örnek aldığım ve çalışmamın düzenli şekilde yürütülmesini ve tez sürecimin tamamlanmasını sağlayan tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Selim ERDOĞAN’ a teşekkürlerimi sunarım. Tezimin başlangıç aşamasını birlikte yürüttüğümüz ve tez konusunun seçiminde bana yardımcı olan sayın hocam Doç. Dr. Cuma BOZKURT’ a teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte yardımlarını esirgemeyen Ar. Gör. M. Akif DESTEK’ e desteğinden dolayı teşekkür ederim. Tez sürecim boyunca yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen kuzenim Zafer KUŞOOĞULLARI’ na ve sevgili eşi Fatoş KUŞOOĞULLARI’ na teşekkürü borç bilirim. Tüm eğitim hayatım boyunca maddi manevi destekleriyle her zaman yanımda olan annem Remziye AYDEMİR’ e ve babam Mehmet Bayram AYDEMİR’ e ve sevgili kardeşim Fatih AYDEMİR’ e teşekkür ederim. Tez sürecim boyunca desteğini hep yanımda hissettiğim sevgili eşim Yunus KUŞOOĞULLARI’ na ve tez sürecimde dünyaya gelen ve bir gülüşüyle yaşam enerjimi ve çalışma azmimi en üst limite çıkaran canım oğlum Kerem KUŞOOĞULLARI’na teşekkür ederim.

28.08.2018
Gülben KUŞOOĞULLARI

İŞSİZLİĞİN EKONOMİK VE SOSYAL MALİYETLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

İÇİNDEKİLER

Sayfa Numarası

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLoların Listesi	vii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	viii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. GİRİŞ.....	1
2. TANIMLAR	3
2.1. İŞ GÜCÜ.....	3
2.2. İSTİHDAM.....	4
2.2.1. Tam İstihdam.....	5
2.2.2. Eksik İstihdam.....	6
2.2.3. Aşırı İstihdam.....	7
2.3. İSTİHDAMA İLİŞKİN TEORİLER.....	8
2.3.1. Klasik Ve Neo-Klasik İstihdam Teorileri.....	8
2.3.1.1. Mahreçler kanunu.....	11
2.3.1.2. Faiz teorisi.....	12
2.3.1.3. Ücret teorisi.....	13
2.3.2. Marksist İstihdam Teorisi.....	17
2.3.3. Keynesyen İstihdam Teorisi.....	20
2.3.4. Monetarist İstihdam Teorileri.....	21
2.3.5. Arz Yanlı İstihdam Teorileri.....	23
2.3.6. Yeni Klasik İstihdam Teorileri.....	23
2.3.7. Yeni Keynesyen İstihdam Teorileri.....	24

2.3.8. Yapısalci İstihdam Teorileri.....	27
2.4. İŞSİZLİK	28
2.4.1. İşsizlik Türleri	28
2.4.1.1. Açık işsizlik.....	28
2.4.1.2. Gizli işsizlik	29
2.4.1.3. Yapısal işsizlik	29
2.4.1.4. Arızı (friksiyonel) işsizlik	30
2.4.1.5. Çevrimsel işsizlik	32
2.4.1.6. Gerçek ücret işsizliği.....	32
2.4.1.7. Teknolojik işsizlik.....	32
2.4.1.8. Konjonktürel işsizlik	33
2.4.1.9. Mevsimsel işsizlik.....	34
2.4.1.10. İradi işsizlik.....	35
2.4.1.11. Gayri iradi işsizlik.....	35
2.4.1.12. Doğal işsizlik.....	36
2.4.1.13. Sürekli durgunluk işsizliği	37
2.4.2. İşsizliğin Ölçülmesi.....	37
2.4.3. İşsizlikle Mücadele Politikaları.....	39
2.4.3.1. Makro ekonomik politikalar.....	40
2.4.3.1.1. Para politikası.....	40
2.4.3.1.2. Maliye politikası	42
2.4.3.1.3. Gelirler politikası	43
2.4.3.2. Mikro ekonomik politikalar	45
2.4.3.2.1. Aktif istihdam politikaları	45
2.4.3.2.2. Pasif istihdam politikaları	49
2.5. EKONOMİK BÜYÜME.....	51
2.5.1. Klasik Büyüme.....	51
2.5.2. Dışsal Büyüme	53
2.5.2.1. Harrod- Domar modeli büyüme	53
2.5.2.2. Neo-klasik (Solow) büyüme modeli	57
2.5.3. İçsel Büyüme.....	60
2.5.3.1. Ak modeli.....	61
2.5.3.2. Arrow-Romer modeli büyüme	63
2.5.3.3. Lucas modeli	64
2.5.3.4. Ar-ge modeli büyüme	66
2.5.3.5. Kamu politikası modeli.....	67
2.6. LİTERATÜR TARAMASI.....	68

3. İŞSİZLİĞİN SOSYAL MALİYETLERİ	73
3.1. İŞSİZLİĞİN SOSYAL MALİYETLERİ.....	73
3.1.1. İşsizliğin Somatik Sonuçları	73
3.1.2. İşsizliğin Psikik Sonuçları	75
3.1.2.1. Stres.....	75
3.1.2.2. Depresyon	76
3.1.2.3. Öz saygının zedelenmesi.....	77
3.1.2.4. Toplumsal ve ailesel rolün yitirilmesi.....	77
3.1.2.5. Kaygı.....	78
3.1.3. İşsizliğin Toplumsal- Davranışsal Sonuçları	79
3.1.3.1. Suç işleme eğiliminin artması	80
3.1.3.2. İntihar eğiliminin artması.....	81
3.1.3.3. Boşanma eğilimini artması.....	82
3.1.3.4. Kötü alışkanlıklara yönelme	83
4. İŞSİZLİĞİN EKONOMİK MALİYETİ	85
4.1. VERİ SETİ.....	85
4.2. YÖNTEM.....	87
4.2.1. Birim Kök Testi	87
4.2.2. VAR (Vector Auto Regressive) Analizi	88
4.2.3. Granger Nedensellik Analizi.....	89
4.2.4. Etki- Tepki Fonksiyonu	91
4.3. AMPİRİK BULGULAR	91
4.3.1. Durağanlık Analizi Sonuçları.....	91
4.3.2. Regresyon Analizi.....	93
4.3.3. Değişen Varyans Testi	93
4.3.4. Var Analizi.....	94
4.3.5. Granger Nedensellik Analizi.....	95
4.3.6. Etki- Tepki Analizi.....	96
5. SONUÇ	99
KAYNAKÇA	102
ÖZGEÇMİŞ (VITAE)	112

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 1. İşsizliğin Maliyetlerine Yönelik Yapılan Çalışmalar	71
Tablo 2. Değişkenler İçin Genişletilmiş Dickey Fuller Test Sonuçları	92
Tablo 3. Regresyon Analizi.....	93
Tablo 4. Değişen Varyans	93
Tablo 5. VAR, Gecikme Uzunluğu.....	94
Tablo 6. Değişkenler İçin Granger Nedensellik Testi Sonuçları	95

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil 1. 2000:1-2018:1 Dönemleri Arası Türkiye Büyüme ve İşsizlik Oranları	86
Şekil 2. 2000:1-2018:1 Dönemleri Arası İşsizlik Serisinin Orijinal ve Mevsimsellikten Arındırılmış Halleri	86
Şekil 3: İşsizlik oranlarının büyüme oranlarına verdiği tepki	97
Şekil 4. Büyüme oranlarının işsizlik oranlarına verdiği tepki.....	98

KISALTMALAR

TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
GSMH.....	Gayri Safi Milli Hasıla
API	Açık Piyasa İşlemler
ILO.....	Uluslararası Çalışma Örgütü(International Labour Organisation)
OECD.....	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
GSYİH.....	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ADF.....	Augmented Dickey Fuller
VAR.....	Vector Auto Regressive
AIC.....	Akaike Bilgi Kriteri
SC.....	Schwarz Bilgi Kriteri
LR.....	Her ardışık test için %5 anlamlılık düzeyinde LR test kriteri
FPE.....	Son tahmin hatası

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Günümüzde ülkelerin sosyo-ekonomik gelişme seviyesi ne kadar farklı olsa da hemen her ülkenin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri istihdam artışını sağlayamamaktır (Muratoğlu, 2011:167). İktisadi literatürde işsizlik, nedenleri, sonuçları ve çözüm önerileri açısından oldukça önem verilen ve üzerinde çalışılan konular arasındadır (Ceylan ve Şahin, 2010:158). İşsizlik iktisadi ve sosyo-psikolojik sonuçlar doğurmasından ötürü Türkiye ekonomisinin her döneminde önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun işsizliğin yaşandığı ülkelerde ekonomik, sosyal, siyasal ve psikolojik çöküntüler baş göstermektedir. İşsizlik, toplam üretimde azalma, büyüme ve refah kaybının yanı sıra suç, şiddet ve aile içi çözümlerde de artışa sebep olmaktadır (Akçacı ve Özçalıcı, 2012:162). İşsizliğin bireyler ve aileler üzerinde gösterdiği etkiler, ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak farklılıklar gösterebilir (Kurt, 2006:358). Buna rağmen işsizliğin ortaya çıkardığı sorunlar, sosyo-ekonomik gelişme düzeyi ne olursa olsun neredeyse her ülke için aynıdır (Özsağır, 2000:282). Bu nedenle işsizlik sorunu yaşayan tüm ekonomiler, işsizliği azaltmak için politikalar gerçekleştirirler.

Bu çalışmanın amacı işsizliğin sebep olduğu ekonomik ve sosyal maliyetleri aynı başlık altında birleştirmektir. Konuya ilişkin yapılmış çok sayıda çalışma mevcuttur. Fakat hem sosyal sonuçların hem de ekonomik sonuçların tek başlık altında toplandığı çalışma sayısı azdır. Çalışmamız diğer çalışmalardan bu yönüyle ayrılmaktadır. Çalışmada işsizliğin ekonomik maliyeti yalnızca nedensellik boyutuyla ele alınmamış farklı analizlere de yer verilmiştir. Çalışmada son döneme ait veriler kullanılarak güncel bir bilimsel döküman oluşturmak hedeflenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümü giriş kısmıdır. Bu bölümde çalışmanın amacı ve ulaşılmak istenen sonuç belirtilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde işsizlik, istihdam ve büyüme kavramlarının tanımlarına yer verilmiş ve türleri, nedenleri, sonuçları hakkında bilgi verilmiş ayrıca işsizliği önleme politikalarına değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde işsizliğin sosyal maliyetleri açıklanmaya çalışılmıştır. Somatik, psişik ve toplumsal- davranışsal sonuçlar olarak alt başlıklara ayrılan sosyal maliyetlere literatür çalışması sonucunda ulaşılmıştır.

Literatür taramasında Gaziantep ve Kilis 7 Aralık Üniversitelerinde bulunan kütüphanlerden kaynaklar, ulusal tez merkezinden ulaşılabilen yüksek lisans ve doktora tezleri, veri tabanlarından ulaşılabilen maktele ve bildiriler, ilgili kurum ve kuruluşlara ait yayınlanan alanla ilgili raporlar incelenmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde işsizliğin ekonomik maliyetleri incelenmiştir. İşsizliğin temel ekonomik maliyeti ülkenin çıktı düzeyinin azalması ve buna bağlı olarak ülke gelirlerini azalmasıdır (Soliman, 2012:47). İşsizliğin ekonomik maliyetinin temel sebebi çalışabilecek güce ve isteğe sahip insanların üretime katılmamaları ve bunun sonucunda da gayri safi yurt içi hâsılda görülen düşüşlerdir (İpekyolu Kalkınma Ajansı İstihdam Raporu, 2012). Reel GSYİH' de bir yıldan öbürüne gerçekleşen sürekli artışlar iktisadi büyümeyi vermektedir. Bu durumda istihdamın ilk belirleyicisinin ekonomik büyüme olduğu görülmektedir. (Filiz, 2010:28).

Bu çalışma, Türkiye' deki işsizlik oranları ile iktisadi büyüme arasında bir ilişkinin var olup olmadığını ve bir ilişki tespit edilirse bu ilişkinin boyutlarının ne derecede olduğuna açıklık getirmeye çalışacaktır. 2000:1- 2018:1 dönemlik verilerini kapsayan çalışmada ampirik metot olarak ekonometrik analiz yöntemi kullanılmış ve gelecek için politika önerileri sunulmuştur. Analizde yardımcı program olarak “Eviews-7.2” kullanılmıştır. Öncelikle değişkenlerin durağanlığı hesaplanmış, değişen varyans sorunu olup olmadığına bakılmış ve granger nedensellik testi yapılarak değişkenlerin birbirleriyle ilişkileri incelenmiştir. Daha sonra ise etki-tepki analizi yapılmıştır.

Çalışmanın son kısmında yapılan teorik ve istatistiksel çalışmaların neticesinde elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

TANIMLAR

2.1. İŞ GÜCÜ

Çalışmasında fiziksel ya da zihinsel bir engel bulunmayan çalışma gücüne ve isteğine sahip olan herkes potansiyel işgücünü oluşturmaktadır. Çocuklar ve yaşlılarda bazı ekonomik faaliyetleri gerçekleştirebildikleri için bu tanıma dahil edilirler (Özkaplan, 1999:62). Ancak pek çok ülkede çalışma çağını oluşturan nüfusa yaş sınırlaması getirilmektedir. Ülkeler arasında tamamen bir birliktelik görülmemesine rağmen çalışma çağı nüfusu genel olarak 15-64 yaş aralığındadır (Akçacı, 2007:1). Bir ülkedeki işgücü arzı iktisaden faal durumda olan nüfusun büyüklüğüne bağlıdır. Nüfus artışı mal ve hizmet üretimi için gerekli olan işgücü girdisini ifade etmektedir (Taban, 2011:19). Başka bir tanımlama ile işgücü, kazanç getirici bir işte çalışan ve çalışmak isteyenlerin toplamı, bir ülkedeki nüfusun üretici durumunda bulunan üretken kısmı olarak ifade edilmektedir (Sapancalı, 2000:3).

Daha açıklayıcı bir tanımlama ile; toplam nüfusun okul, yurt, kışla, çocuk yuvası, huzur evi, hastane ve hapisane gibi kurumsal yerlerde değil hanelerde ikamet eden 15 yaş üstü bölümüne "kurumsal olmayan sivil nüfus" denilmektedir. Kurumsal olmayan sivil nüfus üç kümeden oluşmaktadır. İlk kümede "işli olup çalışanlar" (employed,E), ikinci kümede "işli olmayan ve iş arayanlar" (unemployed,U), üçüncü kümede ise "işli olmayan ve iş aramayanlar" yer almaktadır.İşte bu kurumsal olmayan sivil nüfusun işli olup çalışanlar ve işli olmayıp iş arayan işsizlerin toplamından oluşan bölümüne işgücü (labour force, L) denilmektedir.

$$L=E+U$$

İşsiz olan ve iş aramayan sivil nüfus grubuna işgücünde olmayanlar (not in labour force) denilmektedir (Ünsal, 2011:105).

2.2. İSTİHDAM

Sanayi devriminin başlamasıyla ücretli çalışma hayatı başlamış böylece istihdam terimi ortaya çıkmıştır. İstihdam terimin gerçek anlamını kazanması ve istihdam teorilerinin gelişmesi ancak istihdamın apaçık bir soruna dönüşmesiyle hız kazanmıştır. Yaşanan 1929 buhranından sonra işsiz kalanlar ve bu işsizlerin ekonomiye ve topluma yaptığı negatif sonuçlar gözlemlenmiş ve istihdam konusu ekonomi biliminde önemli bir kavram haline gelmiştir (Gökmen, 2007:23).

İktisadi literatürde istihdam bir ülkede üretimi gerçekleştirmek veya yurtiçi çıktıya ulaşmak hedefiyle tüm üretim öğelerinin etkin şekilde üretim sürecine dahil edilmesidir. (Korkmaz vd., 2013:1848) İstihdam; işgücünün üretime yönelik olarak kullanılmasıdır (Altuntepe ve Güner, 2013:75). Kelime anlamı bir kişinin hizmetini almak ve kullanmak olan istihdamın, kapsamlı tanımı üretim etmenlerinin tamamının üretim sürecinde kullanılması şeklindedir, kısıtlı anlamda ise üretim sürecine yalnızca emek etmeninin dahil edilmesi anlamına gelmektedir (Kesici, 2010:13). Bir ülkede üretime katılacak olan üretim faktörleri yani emek, toprak miktarı ve sermaye malları nitelik ve nicelik bakımından veridir. Bu duruma o ülkenin üretim miktarı denir ve bu kapasite değişik miktarlarda kullanılabilir (Köklü, 1976:67). İstihdam olgusu çalışanlar açısından ücret, maaş vb. bedele karşılık işgücünün patronun verdiği işe ayrılması, işverenler açısından ise çalışanlara bir bedel karşılığında çalışma olanağı sunulmasını ifade etmektedir (Ay, 2012:322). Başka bir tanımlama ile istihdam kavramı, çalışma isteği bulunan ve gelir sağlama amacı taşıyan kişilerin emeklerinden yararlanmak üzere çalıştırılmasıdır (Altınay ve Coşkun, 2011:3).

İstihdam kavramı bireye özgü bir nitelik kazandığında, belirli bir dönemde çalışanlar yani bir işi üstlenmiş olanlar şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımlaya göre istihdam "maaşa ve ücrete karşılık bir işi üstlenenler" ve "bağımsız çalışanlar" şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. Bireyin belirli bir ücret karşılığında piyasa ile olan ilişkisini tanımlayan istihdam kavramıdır. Birey bir bedel almadan da çalışabilir ve bu durum da istihdam olarak algılanamaz (Bekiroğlu, 2010:5).

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, ülkede yaşayan kişi sayısı, ülkenin tabii kaynakları ve iktisadi koşulları o ülkenin istihdamını etkilemektedir. Ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarının, politik felsefelerinin ve kültürel geçmişlerinin farklı

olması her ülkenin kendine has ekonomi politikası oluşturmasına ve bu istikamette tedbirler almasına yol açmıştır (Bulut, 2010:5).

2.2.1. Tam İstihdam

Toplumun ekonomik gereksinimlerini karşılayacak bir üretimin organize edilmesi kaynakların doğru kullanılmasına bağlıdır. Ekonomide var olan kaynaklar yani üretim faktörleri belirli bir dönemde veridir. Üretim faktörleri nitelik ve nicelik bakımından kısa bir dönemde değiştirilemezler ve ihtiyaçlara oranla daha kıtturlar. Üretim faktörlerinin hem kıt olmaları hem de nitelik ve nicelik bakımından kısa dönemde değiştirilememeleri nedeniyle en etkin biçimde kullanılmaları zorunluluk arz etmektedir.

Serbest piyasa ekonomisi ya da planlı ekonomi ayrımı olmadan tüm ekonomiler var olan kaynaklarını israf etmeden kullanmak, üretim faktörlerinin tümünden yararlanmak ve boş kapasite bırakmamak için çalışmaktadır. Makro ekonomik anlamda esas önemli olan üretime dahil edilmemiş atıl üretim faktörü bırakmamaktadır. Çalışmayan fabrika, işlenmemiş toprak ve işi olmayan kişilerin bulunmaması ekonominin temel amacıdır. Bu durum sağlandığında ekonominin genel anlamıyla tam istihdam düzeyine ulaştığı söylenebilir (Karakayalı, 2010:420). Öyleyse tam istihdam uzun dönemde tüm üretim faktörlerinin, kısa dönemde ise değiştirilebilir tek üretim faktörü olan emeğin tamamen üretim sürecine katılmasını ifade eder. Bir ülkede emeğin tamamı üretime sokulmuş ise o ülkede mevcut teknolojiye göre mümkün olan en yüksek üretim hacmi elde ediliyor demektir (Köklü, 1976:71). Tam istihdamın var olduğu bir ekonomide piyasadaki geçerli ücret düzeyinde ve çalışma koşullarında çalışma isteği bulunan işsizlerin tamamı iş edinebildiği gibi kapital malları stoku ve tabiat etmeni de bütünüyle harekete geçmiştir. Tam istihdama ulaşmış bir ekonomide ortaya çıkan en temel sorun üretim faktörlerinin farklı kullanım alanları arasında en uygun dağılımını sağlamak olmaktadır. Ayrıca ekonomi tam istihdam düzeyindeyken bile emeğin tamamının istihdam edilmesi mümkün olmamaktadır. İnsanların daha yüksek gelir elde etmek için gönüllü olarak iş aramaları, sektörel zorunluluklar ve mevsimsel olarak iş olanaklarının azalması ekonomi tam istihdam düzeyindeyken bile belirli ölçüde işsizliğin görülmesine yol açar (Tunay, 2007:43). İktisatçılar tam istihdamı, friksiyonel unsurları göz önüne alarak, işsizlik oranının olağan olduğu bir istihdam seviyesi olarak tanımlar. Diğer bir ifadeyle piyasada friksiyonel işsizliğin var olması

ekonomideki tam istihdam düzeyini engelleyememektedir. Piyasa tam istihdam durumundayken bahis mevzusu olan bu işsizlik oranı doğal işsizlik oranı olarak adlandırılmaktadır (Ataç, 2004:26).

2.2.2. Eksik İstihdam

Eksik istihdam işgücü piyasasının ciddi işaretlerinden biridir ve istihdama dahil edilen emeğin üretken kapasitesinden bütünüyle yararlanamaması durumunu ifade etmektedir (Ataçoğlu, 2013:1203). Geniş manada eksik istihdam ekonomideki tüm üretim öğelerinin aynı zaman aralığı içinde üretime dahil edilmediği durumdur. Dar anlamda ise, eksik istihdam üretim faktörlerinden yalnızca emeğin üretim sürecine dahil edilmemesidir. Eksik istihdam, işgücü arzının işgücü talebinden fazla olduğu durumlarda ortaya çıkan bir ekonomik sorundur (Bekiroğlu, 2010:11). İktisat yazınında, bireyin daha fazla çalışmak istediği halde full-time süreden daha az çalışması veya geçimini sağlayacağı ücretten daha az kazanması durumu eksik istihdam olarak tanımlanmaktadır.

Eksik istihdam "çalışanların alt kümesi" ve "düşük beceri kullanımı" olarak da tanımlanmıştır. Eksik istihdam; gelir düzeyi, ailesel baskılar, mekansal baskılar, eşlerin istihdamı veya bireylerin diğer kişisel tercihleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır (Acun ve Güneş, 2013:3). Referans döneminde; teknik veya iktisadi sebeplerle geçici olarak iş yavaşlatılması ya da işin durdurulması, iş olmaması, tam gün çalışılacak iş bulunamaması, işin son bir hafta içinde başlamış ve/veya bitmiş olması gibi çeşitli ekonomik sebeplerle haftada kırk saatten daha az çalışan ve var olan işinde veya ikinci bir işte çalışmaya uygun olan kişiler eksik istihdam kapsamındadır. Ayrıca çalıştığı işten elde ettiği gelirin azlığı veya uzamanı olduğu alanda çalıştırılmadığı gerekçesiyle ek iş arayanlarda eksik istihdam kapsamındadırlar (Yılmaz, 2005:45).

Uluslararası çalışma örgütü (ILO) tam istihdam durumu için üç ana özellik belirtmiştir;

-Piyasada tam istihdam varsa çalışmak isteği olan ve iş arayan herkes için iş bulunmaktadır.

-Tam istihdam durumu var ise iş verimliliği tavan düzeydedir.

-Çalışanlar iş seçme hakkına sahiptir ve iş için gerekli beceriyi kazanmak için mümkün olan tüm alternatifleri değerlendirmektedir.

Bu üç alternatiften eğer birincisi yoksa işsizlik durumu, ikincisi ve üçüncüsü yoksa da eksik istihdam durumu var demektir (ILO, 2010)

2.2.3. Aşırı İstihdam

Kapsamlı anlamıyla aşırı istihdam piyasadaki tüm üretim öğelerinin, belirli bir zaman aralığı içerisinde, tüm kapasitesiyle dahil edilmesine rağmen daha fazla üretim faktörüne ihtiyaç duyulduğu durumdur. Dar anlamda aşırı istihdam ise üretim faktörlerinden sadece emeğin bir ekonomide, belirlenmiş bir zaman aralığı içinde, tüm kapasitesiyle üretime dahil edilmesine rağmen daha fazla emek faktörüne ihtiyaç duyulduğu durumu ifade eder.

Aşırı istihdam, ekonomide eksik istihdam şartlarının tam aksi durumunun olduğu istihdam düzeyidir. Ekonomide var olan tüm üretim faktörleri en etkin biçimde, tam kapasite, kullanılmasına rağmen üretilen mal ve hizmetler toplam talebi karşılamamakta bu sebeple daha fazla üretim ögesi talep edilmektedir. Böyle bir ekonominin aşırı istihdam koşulları içinde bulunduğu söylenebilir (Karakayalı, 2010:422).

Bir ekonomide emeğin tamamı kullanıldığı halde toplam talep hala karşılanamamışsa, o ekonomi de aşırı istihdam söz konusudur. Böyle bir vaziyette üretim sektörü talep kısıtlaması altındadır. Bu kısıtlama fiyat yükselmesi şeklinde görülür ve bu durum enflasyon halini ifade eder (Köklü, 1976:71). Karşılanmamış talep varlığı nedeniyle girişimciler daha fazla mal ve hizmet satabileceklerini öngörmekte ve var olan tesislerden daha fazla yararlanmak istemektedirler. Ancak bir ülkenin üretim faktörleri kısa dönemde hemen artırılamaz. Ülkenin sermaye, tabiat ve emek potansiyeli bellidir. Üretim öğelerini sınırsız şekilde artırmak mümkün değildir. Bu özellikleri taşıyan bir ekonomide enflasyonist baskıların ortaya çıkması normaldir. Toplam talebin, artış yönünde esnekliği katı olan arzdan fazla olması fiyatları yükseltecek ve talep enflasyonu olarak bilinen enflasyonun ortaya çıkmasına neden olacaktır. Ayrıca ülkenin sahip olduğu ekonomik kaynakların üretim faktörü haline dönüştürülmesi de sorun teşkil etmektedir. Tam istihdama yaklaştıkça düşük verimli öğelerde talebi doyumak için kullanılacak ve azalan verimler yasası etkisini gösterecektir. Bütün bunlar maliyetleri yükseltecek ve maliyet enflasyonuna neden olacaktır. Aşırı istihdam rasyonel olmayan bir üretim durumunu göstermektedir (Kasalak, 2007:13).

2.3. İSTİHDAMA İLİŞKİN TEORİLER

2.3.1. Klasik Ve Neo-Klasik İstihdam Teorileri

Klasik iktisadi düşünce 1776 yılında Adam Smith tarafından yazılan "Ulusların Zenginliği" isimli kitabının yayımlanmasıyla John Stuart Mill' in öldüğü 1873 yılları arasında bir yüzyıl egemenliğini sürdürmüş bir akımdır. Adam Smith, J.B. Say, T.R. Maltus, D. Ricardo, F.Bastiat ve J.S.Mill klasik düşüncenin temsilcileri arasındadır. Ekonomik ayağını sanayi devriminin oluşturduğu klasik ekonominin, siyasi ayağını Amerika'nın Bağımsızlık Beyannamesi ve Fransız İhtilali oluşturmaktadır. Böyle bir ortamda oluşan klasik okul Fizyokratların Laissez-faire ideolojisini sürdürmekte ve kendisinden önce benimsenen iktisadi düşünce anlayışı, merkantilizme karşı çıkmaktadır (Adaçay ve İslatince, 2009:50). Klasik iktisadi akıma klasik sıfatlandırması J.M. Keynes tarafından verilmiştir. Klasik iktisatçılar için ekonomik sorunlara karşı en etkili çözüm "piyasa ekonomisi" sistemidir (Bekiroğlu, 2010:14) Arz ağırlıklı bir teori olan klasik iktisat teorisi kendisinden önceki teorilerin tam tersi şekilde ferde ve ferdi girişimciliğe ehemmiyet vermiş ve bireylerin faaliyetlerini kısıtladığı gerekçesiyle devlete minimum derecede görev yüklemiştir. (Güngör, 2002:5)

Klasik iktisatçılara göre, ekonomide meydana gelebilecek fiyat dalgalanmalarını düzeltmek ve tam istihdama ulaşmak için devlet müdahalesine gerek yoktur. Çünkü ekonomideki "görünmez el" hem fiyat istikrarını hem de tam istihdamı sağlayacak özelliğe sahiptir. Yani fiyatlar ve ücretlerin esnek olması tam istihdam düzeyinin sağlanmasına korunmasına yetecektir (Kökocak, 2005:1). Klasiklere göre ekonomi, her zaman tam istihdam halindedir ve piyasadaki geçerli ücret düzeyinde iş arayıp da bulamayan işçi topluluğunun var olması söz konusu değildir. Piyasadaki cari ücret seviyesinde çalışmayı kabul eden, çalışma isteğine ve iradesine sahip olan bireylerin işsiz kalması gibi bir durumun meydana gelmesi mümkün değildir. Böylece Klâsik İktisatçılar, genel bir işsizlik sorununun var olabileceğini reddetmişlerdir (Pehlivan, 2011:85). Faiz esnekliği ve ücret esnekliği hipotezleri gerçekleştiğinde piyasa her zaman kendiliğinden tam istihdam seviyesine gelecek, üretilen tüm mallar alıcı bulacak, stok artışı ve üretim yetersizliği gibi ekonomik problemler yaşanmayacak ve bu sayede fiyatlar genel düzeyi hem enflasyonist hem de deflasyonist baskılara sebebiyet vermeden stabilizasyonunu koruyacaktır (Güngör, 2002:5). Ekonomide küçük boyutlu ve kısa süreli krizlerin ortaya çıkabileceğini

reddetmemişler fakat bu tür krizlerin geçici olduğunu ve dışarıdan hiçbir müdahaleye gerek kalmadan ekonominin kendi içindeki doğal bir mekanizması ile sorunun giderilebileceğini ve ekonominin yeniden istihdamda dengeye geleceğini savunmuşlardır (Kasalak, 2007:15).

Klasik anlayışta sistemin tamamı piyasa süreci tarafından düzenlenmekte ve bu anlayış çerçevesinde devlete yalnızca piyasa aksaklıklarını düzeltme konusunda ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sayede devletin tarafsız olduğu izlenimi verilemeye çalışılmaktadır (Bekiroğlu, 2010:15).

Klasik iktisat teorisinin dayandığı temel varsayımlar şunlardır:

- Klasik modelin temelinde bütün bireylerin ekonomik çıkarlarına göre hareket ettikleri varsayımı bulunmaktadır. İnsanlar tamamen rasyonel birey (homo-economicus) olarak davranmakta, tüketiciler faydalarını, firmalarda karlarını maksimize etmeye çalışmaktadırlar (Yıldırım, 2009:222). Mevzubahis olan kavram rasyonel davranan fertlerin kendi çıkarlarına uygun hareket ederek uzun dönemde toplum refahını artıracaklarını ifade etmektedir (Atik, 2009:5).

- Ekonomi daima ve kendiliğinden tam istihdam seviyesinde dengeye gelmektedir. Ekonominin tam istihdam seviyesindeki dengesi, dışsal bir arz veya talep şoku ile bozulduğunda, ekonomiyi yeniden tam istihdam seviyesine döndürecek bir piyasa mekanizması "görünmez el" (invisible hand) mevcuttur. İşsizlik durumunda yani emek talebinin emek arzının altında kaldığı zamanlarda ücretlerde bir düşüş söz konusu olacaktır. Bunun sebebi işçiler arasında yaşanan rekabettir. İş bulamayan işsizlerin düşük ücretle çalışmayı kabul etmeleri bu rekabeti ortaya çıkarmaktadır. Ücretlerin düşmesiyle birlikte bir yandan düşük ücretle çalışmak istemeyenler iş piyasasından çekilmekte diğer yandan ise işçi talebinde artış meydana gelmektedir. Bu sayede emek arzı ve emek talebi emek piyasasında dengeye gelmekte ve tam istihdam dengesi sağlanmaktadır. Ekonomide istek dışı işsizlik söz konusu değildir. Eğer çalışmayan kimseler var ise bu onların çalışmamayı tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır (Yıldırım, 2009:222).

- Tüm emek ve faktör piyasalarında tam rekabet koşulları geçerlidir. Eksik rekabet piyasaları kabul edilmemektedir.

- Klasik İktisadi akımda, devletin ekonomiye müdahale etmesi geçici veya istisnai bir kamusal vasıta olarak görülmüştür (Pehlivan, 2011:86). Devlet bireylerin kişisel girişim haklarını kısıtlayamaz. Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler (laissez

faire- laissez passer) savı geçerlidir ve devletin ekonomiye herhangi bir müdahalesi söz konusu olmamaktadır (Bekiroğlu, 2010:15).

- Tüketiciler ne kadar mal alacaklarını, firmalar yani üreticiler ise ne kadar üretim yapacaklarını mal piyasasında meydana gelen tam esnek fiyatlara göre belirlemektedirler. Mal piyasasında tam esnek fiyatların olması demek, mal arzı mal talebinden fazla olduğunda fiyatların düşmesi, mal talebi mal arzından fazla olduğunda da fiyatların yükselmesi anlamına gelmektedir.

- İşgücü piyasasında oluşan tam esnek reel ücretler iş verenlerin ne kadar işçi çalıştıracaklarına ve işçilerin ne kadar çalışacaklarına etki etmektedir (<http://x3nnotlar.blogspot.com.tr/2013/02/klasik-ve-keynezyen-ekonominin-temelleri.html>, 12.09.2014). Emek arzı ve ücretler arasında pozitif bir esnekliğin varlığı söz konusudur. Yani ücretlerin düşmesiyle emek arzı azalmakta, ücretlerin yükselmesiyle birlikte emek arzı artmaktadır. Aynı zamandan ücretlerde meydana gelen artışlar emek talebini azaltmakta, ücretlerdeki düşüş ise emek talebini artırmaktadır (Bekiroğlu, 2010:16).

- Reel ücretlerin tam esnek olması demek, işgücü arzı işgücü talebinin üzerine çıktığında reel ücretlerin düşmesi ve işgücü talebi işgücü arzının üzerine çıktığında da reel ücretlerin yükselmesi anlamına gelmektedir.

- Ücret, faiz oranları ve mal fiyatları esnektir.

- Klasik iktisat teorisinde para yansızdır. Para arzı yalnızca ve mutlak fiyat düzeyini etkilemekte fakat göreceli fiyatlara ve reel ekonomiye herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Klasik kuramda reel sektör ile parasal sektör ayrımı yapılmıştır. Mali değişkenlerin değerlerinde ortaya çıkan değişimler, reel değişkenlerin değerlerini etkilememektedirler. Örneğin, parasal bir değişken olan para arzının artması ya da azalması, ekonominin istihdam ve üretim gibi reel değişkenleri üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Bu durum paranın nötr yani yansız olduğunun ispatıdır (<http://x3nnotlar.blogspot.com.tr/2013/02/klasik-ve-keynezyen-ekonominin-temelleri.html>, 12.09.2014).

- Klasik iktisatçılara göre ekonomide talep yetersizliği söz konusu olmamaktadır. Bu görüş, klasik iktisat kuramının temel isimlerinden olan John Baptiste Say' ın "her arz kendi talebini yaratır" ifadesiyle açıklanmıştır (Kasalak, 2007:16). Say kanunu, gelirden gömüleme yapılmadığı varsayımının hakim olduğu, piyasanın sürekli olarak tam istihdam düzeyinde kabul edildiği ve bireyler ile firmaların tam bilgiye sahip olduğunu varsayan bir teoridir (Fisunoğlu ve Köksel,

2009:35). Say kanununa göre ürünlerin toplam arzı ile toplam talebi kaçınılmaz olarak eşittir. Çünkü üretilmiş malların toplamı, toplam talebi vermektedir (Güngör, 2002:6).

Klasik iktisatçılar piyasadaki işsizliğin sebebinin piyasada geçerli olan ücret düzeyinin üzerinde bir ücret talep edilmesine bağlamakta ve ekonomide yalnızca iradi işsizliğin bulunduğunu savunmaktadır.

2.3.1.1. Mahreçler kanunu

İktisat literatüründe Say Kanunu olarak bilinen bu kuram "her arz kendi talebini yaratır" savına dayanmaktadır. John Baptiste Say tarafından geliştirilen bu kuram bir pencere hikayesi sonucu ortaya çıkmıştır. Say pencereden aşağıya fırlatılan şişelere önceleri gülerken tepki verirken sonraları bunu düşünmeye başlamıştır. Hiç bir işe yaramayan şişe fırlatma işinden tüketicilerin faydasının ne olabileceğini düşünmüştür. Pencereden atılarak kırılan şişeler için ödenen satın alma gücü, başka harcamaların azalmasına yol açacaktır. Cam sanayisi bu durumda daha fazla üretim yapacak ve satacak ancak bu durum başka bir üreticinin daha az satış yapmasına neden olacaktır. İşte Say Kanunu bu fikirler ışığında ortaya çıkmıştır. (Özgüven, 1987:40) Bu kanuna göre ekonomide ortaya çıkan bir sorun tamamen talep yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Örneğin; 1810 yılının başlarında İngiltere'nin ihracat rakamlarının düşme sebebinin, İngiltere'deki aşırı üretim değil, İngiliz mallarını satın almak isteyen ulusların fakir olmasından kaynaklandığı savunulmuştur. Yoksul ülkeye örnek olarak Brezilya'yı gösteren Say'a göre ihracatın düşüşünün iki nedeni vardır. Bunlardan ilki İngiltere'nin Brezilya halkının satın almak isteyeceği türden ürünler üretmemesi, ikinci neden ise Brezilya halkının İngiltere mallarını satın almak için ödeyecek yeterli ödeme gücüne sahip olmamalarıdır. Brezilya'nın ödeme gücüne sahip olması için ihracat yapacak ürünlere ihtiyacı vardır. Bu durumda İngiltere ihracatının düşmesinde ki temel sebep İngiltere'nin fazla üretim yapması değil, Brezilya'nın eksik üretim yapmasıdır (Aydın, 2012:3).

Her üretim veya her arz kendi talebini yarattığı için ekonomiye ve özellikle dış ticarete müdahalede bulunulmamalıdır (Karakayalı, 2010:97).

Zira ekonominin tam rekabet ve tam istihdam düzeyine ulaşmasını ve burada kalmasını önleyen herhangi bir durum söz konusu değildir. Bu durumda toplam talep yetersizliği nedeniyle oluşan gayri iradi işsizliğin ortaya çıkması da olası değildir.

Mallar için ödeme aracı oluşturan yine mallardır. Her kişinin diğer kimselerin üretimlerini almak için kullandığı ödeme aracı kişinin kendi sahip olduğu ürünlerden

oluşmaktadır. Tüm satıcılar kaçınılmaz olarak piyasada tam anlamıyla alıcı durumundadır. Bir ülkenin üretimi aniden ikiye katlandığında, tüm pazarlarda malların arzı da iki kat artacaktır; aynı şekilde malların satın alma gücü de iki kat artış gösterecektir. Herkesin iki kat artan arzı beraberinde çift talebi getirecektir. Çünkü mübadelede herkes iki kat fazla mal teklif ettiği için iki kat kadar mal alması da mümkün olacaktır (Keynes, 2008:17) Daha öncede belirtildiği üzere emtianın karşılığı yine emtiadır. Para ise sadece işlemi hızlandıran bir araçtır. Say yasasının temelinde takas kavramı vardır ancak analize para dahil edilse de prensibin doğruluğunu koruyacağı klasik iktisatçılar tarafından iddia edilmiştir. Para ekonomiye dahil edildiğinde; üretim faaliyeti sonucu elde edilen gelir sürekli harcanacaktır bu durumda herhangi bir sorun meydana gelmeden arz talebi oluşturmaya devam edecektir. Böyle bir durumda üretilen her mal satılacak ve üreticiler üretimlerini maksimum düzeye çıkarmak isteyeceklerdir. Üretim artışının sağlanması için daha fazla işgücüne ihtiyaç duyulacak ve bu sayede ekonominin tam istihdam düzeyine gelmesi sağlanacaktır. Piyasaya yeni üreticilerin girmesi durumunda arz artışı söz konusu olacak ve bu duruma üreticiler üretimlerini kısarak tepki verecektir. Eğer talep yetersizliği sonucu olup arz artarsa üreticiler üretimlerini talebe göre ayarlayacaktır. Böylece dengesizlikler ortadan kalkıp tam istihdam düzeyi yeniden sağlanacaktır (Bekiroğlu, 2010:17).

2.3.1.2. Faiz teorisi

Klasik iktisatçılar tüketimden kaçınmanın karşılığını faiz olarak nitelendirmişlerdir. Yani klasik iktisatçılara göre faiz, tasarrufun karşılığıdır. Hane halkı gelirlerinin bir kısmını tüketim harcamaları için kullanmakta geri kalan kısmını da tasarruf etmektedir. Ev halkının tasarrufları faktör piyasalarının bir parçası olan finans piyasalarında, bankalar aracılığıyla firmalara faiz karşılığı ödünç verilmektedir. Firmalar da bankalardan kredi olarak aldıkları bu tasarrufları yatırımda kullanmaktadır. Klasiklere göre tasarruflar yatırıma gider ve bu ikisi arasındaki eşitlik faiz oranının esnekliği sayesinde gerçekleşir (Ertek, 2008:241). Adam Smith için faiz, nakdi alınıp işletilen tasarruf sahibine bunun karşılığı olarak verilen ödüldür. Ricardo'ya göre faiz ise, tasarrufu isteklendirme ve özendirme yoludur. Bu nedenle tasarruf ve faiz arasında bir bağlantı mevcuttur. Tasarrufun miktarı faiz oranına bağlı olarak artış ya da azalış gösterir. Bu yüzden faiz tasarrufun arz fiyatıdır (Pıçak, 2012:75).

Faiz oranı ile tasarruf miktarı arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Faiz oranı yükseldiğinde tasarruf miktarı da yükselir; faiz oranı düştüğünde tasarruf miktarı da düşer. Faiz oranının ikinci belirleyicisi durumunda olan yatırım talebi ile arasında ters bir ilişki mevcuttur. Faiz oranı yükseldiği zaman yatırım talebi azalırken faiz oranı düştüğünde yatırım talebi artmaktadır. Tasarruf miktarı ile yatırımların eşitlendiği noktada ekonomik denge oluşur. Tasarruf miktarının yatırım miktarından fazla olduğu noktada tasarruf fazlası söz konusu olur ve böylece faiz haddi düşer (İlkbahar, 2006:35). Faiz haddinin düşmesiyle birlikte üretim maliyetlerinde de bir düşüş meydana gelir ve buna paralel olarak kar oranlarında bir artış söz konusu olur. Karın artması firmaların üretim hacimlerini genişletmelerini ve daha fazla tasarruf talep etmelerini sağlayacaktır. Daha fazla üretim daha fazla işgücüne gereksinim yaratacak ve böylece işgücü ve sermayenin tam istihdamı sağlanmış olacaktır.

2.3.1.3. Ücret teorisi

Ücret, bir iş yapılmasının karşılığında istihdam eden tarafından istihdam edilen kişiye saat başına, gündelik, haftalık yahut da aylık olarak belirli zamanlarda ödenen para ve paraya çevrilebilen değerlerin oluşturduğu gelirdir (Yiğiteli, 2009:3). Kısacası ücret, kişinin emeğinin fiyatıdır. Nominal ücret hizmet bedeli olarak yapılan ödemeyken reel ücret bireyin kazancıyla satın alabileceği mal ve hizmet miktarıdır. Ücretler emek arz ve talebince belirlenmektedir. Denge de emek arz ve talebinin kesiştiği yerde oluşmaktadır. Denge durumunda ekonomi tam istihdamdadır. Ücret teorisinde çalışanın kişinin refah düzeyi elde ettiği reel ücrete bağlıdır. Fiyatlar yükseldiğinde reel ücretler düşer. Reel ücretlerin yükselmesi için, nominal ücretlerdeki artışın fiyatlar genel seviyesinin artış oranından, yani enflasyondan, daha yüksek olması gerekmektedir.

Üretim girdilerinden biri olan işgücü ve emeğin geliri olan ücret için klasik ekonomistlerin söylemleri, birbirine yakındır. Buna göre, emek arzı nüfus oranına bağlıdır; nüfus da, bir içsel (endojen) değişken olması özelliğiyle ücret haddine tabidir (Kaytancı, 2008:5).

Klasik iktisatçılar, ekonomide var olan bütün kaynakların tam anlamıyla istihdam edilmesi veya kullanılması durumunda işsizliği olmayacağını savunmaktadırlar. Ekonomide doğal düzen gereği bir denge bulunmakta herhangi bir sebepten bu denge bozulsa bile belirli süre sonra yeniden dengeye ulaşılacaktır.

Klasikler için, ücret miktarı emek arzı ve emek talebi eğrilerinin kesiştiği yerde belirlendiği gibi ekonominin istihdam seviyesinde aynı noktada belirlenir. Bu şekilde belirlenen ücret miktarında çalışma isteği bulunan herkesin iş bulabileceği varsayılmıştır. Bu durum tam istihdam düzeyini ifade etmektedir. Ayrıca bu kuram gereği, emek arzı eğrisiyle emek talebi eğrilerinin kesiştiği noktada, ekonomi tam istihdam seviyesindedir.

Emek piyasası ve ücret konusunda ilk sistematik yaklaşım klasik iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir. Klasik iktisatçılardan David Ricardo' ya göre ücretin piyasa değeri olduğu gibi tabii değeri de vardır. Piyasa değeri, geçici bir zaman aralığı içinde doğal değer altında veya üstünde gerçekleşebilir. Ücrette aynı ilkeye bağlıdır. Piyasadaki arz ve talep nasıl diğer malların fiyatını doğal fiyat çevresinde hareket ettiriyorsa, aynı şey emeğin fiyatı yani ücret içinde geçerlidir. Diğer fiyatlarda olduğu gibi burada da önemli olan emeğin doğal fiyatıdır. Doğal ücret, piyasa ücretinin eninde sonunda geleceği istikrarlı bir düzeydedir.

Ricardo' ya göre emek; alınıp satılabilen, miktarı azaltılıp çoğaltılabilen, diğer mallar gibi hem doğal fiyatı hem de piyasa fiyatı olan bir unsurdur. Emeğin doğal fiyatı, işçilerin neslinin devamını ve geçimini sağlamaya yetecek seviyede bir fiyattır. Bu da işgücünün tekrar üretilmesi maliyetine başka bir deyimle asgari geçim sınırına eşittir (Adaçay ve İslatince, 2009:61).

Ricardo'ya göre rekabet özgürlüğünün varlığı piyasada emek arzı ve emek talebi sonucunda oluşan cari ücret düzeyini doğal ücret düzeyine çekmektedir. Zira piyasa ücreti tabii ücret seviyesinin üstünde olduğunda çalışanların parasal refah seviyesi yükselmekte, bu durum nüfusun daha hızlı artmasını sağlayarak emek arzını artırmaktadır. Emek arzının artması da piyasa ücretinin tabii ücret seviyesine düşmesine sebep olacaktır. Şayet piyasa ücreti tabii ücretin altına düşerse, işçiler geçimlerini sürdürmekte zorlanacaklardır. Bu durum nüfusun artışı engelleyerek yavaşlatacaktır. Böylece, emek arzı azalacak ve piyasa ücreti tabii ücret seviyesine yükselecektir (Bekiroğlu, 2010:20).

Ricardo toplum ilerledikçe, emeğin doğal fiyatının da artacağını söylemektedir. Bunun sebebini ise gıda üretiminin daha zor ve daha maliyetli hale gelmesine bağlamıştır. Ancak tarımda meydana gelişmeler ve ithalat sayesinde bu eğilimin bir süre için durdurulabileceğini de işaret etmektedir. Bu görüş Karl Marks' ın zamanla işçinin sefilleşeceği doktrini için temel teşkil etmektedir. Ancak Ricardo ücret teorisinde, Marks ve diğer sosyalistleri haklı çıkaracak kadar sert değildir. Doğal

ücret düzeyinin, açlık ve sefalet sınırında olacağını söylememiş, her ülkenin sosyal görüş ve adaletine göre bir asgari düzeyin oluşacağını söylemiştir (Adaçay ve İslatince, 2009:62). Doğal ücret kuramı ücretlerin oluşumunda emek arzına büyük önem verirken, ücret fonu kuramcıları emek talebi üzerinde durmakta, kısa dönemde ortaya çıkan ücret değişikliklerini talep değişimleri ile açıklamaya çalışmaktadır (Öztürk, 2005:32).

Diğer bir klasik iktisatçı J.S. Mill, emek arzının nüfus tarafından belirlendiğini ifade etmiştir. Mill' e göre nüfusun artması emek arzının da artmasına neden olacaktır. Emek arzı arttıkça işsizlik oranları yükselecek ve işsizliğin artmasıyla ücret düzeyi de düşecektir. J. St. Mill, R. Malthus'un nüfusa dair kuramlarını benimsemiş ve nüfus artışını hızlandıran işçilerin kendi sefaletlerini hazırladıklarını ileri sürmüştür. Mill, Ricardoya ait asgari ücretler kuramını açıklamış toplumda açlık, fakirlik ve yoksullağın olmaması için nüfus artışının önlenmesi gerektiğini savunmuştur (Doğruyol Ve Cicioğlu, 2013:102) Hatta özgürlük ilkesini bile göz ardı ederek fakirler arasında evlenmenin yasaklanmasını talep edecek kadar ileri gitmiştir. Fazla nüfus ve yüksek emek arzı sebebiyle düşen ücretler geçimi zorlaştırmakta bu da doğum oranlarında düşüşe yol açmaktadır. Öte yandan ücretler maliyetlerin de bir parçasıdır. Düşük ücretler maliyetleri de düşürmekte ve bu da fiyatların düşmesini sağlamaktadır. Fiyatların düşmesi mallara olan talebi artırmakta artan talepte işçi ihtiyacı doğurmaktadır. Böylece talebin artmasıyla işsizler yeniden işe alınmakta istihdam hacmi tekrardan genişlemektedir.

Mill için ücret emek arzına ve emek talebine bağlı olarak değişmektedir. Emek talebi, sermaye için ödenen kaynak iken emek arzı, işçi sayısını ifade etmektedir. Bu durumda ortalama ücret; ücret fonu (emek talebi, sermaye) / işçi sayısı (nüfus, emek arzı) olarak yazılabilir. Mill için ücret fonundaki artış emek talebini de artırmaktadır. İşgücü veri iken sermayedeki artış ücret oranlarını yükseltmektedir aynı şekilde sermaye veri iken işgücündeki azalış da ücret oranlarını yükseltmektedir. Mill bu görüşüyle ücret teorisinde değerli bir adım atmıştır (Adaçay ve İslatince, 2009:66).

Mill, Ricardoyla aynı görüşü savunarak, emek arz ve emek talebiyle piyasada belirlenen ücret sınırının emek maliyetine eşitleneceğini savunmuştur. Emek maliyeti aynı zamanda işçinin asgari geçim sınırına eşittir. Bu görüşe göre ücretlerin belirlenmesinde işçilerin de yasal müdahalelerin de rolü yoktur. Mill emek arzının işçi sayısına; emek talebinin ise ücret fonuna yani ücret ödemesi yapmak için ayrılan sermayeye bağlı olduğu görüşünü savunmuştur. Ücret haddi ücret fonunun işçi

adedine olan oranına bağı olarak değişir. İşçi sayısı ücret fonuna oranla daha hızlı arttığıında ücret haddi düşmekte, işçi sayısı ücret fonuna oranla daha yavaş arttığıında ücret haddi yükselmektedir (Adaçay ve İslatince, 2009:66).

Ricardoya ait olan doğal doğal ücret teorisini tamamen doğru kabul etmenin imkanı olmadığı gibi Mill' in ücret fonu kuramını da tamamen doğru kabul etmenin imkanı yoktur. Fakat bu kuram ücret haddi ve sermaye birikimi arasındaki ilişkiyi ortaya koyması açısından son derece önemlidir. Bunların yanı sıra bu kurama çeşitli eleştiriler getirilmiştir. Özellikle, ücret fonu için ayrılan sermayenin hangi sermaye olduğu sorusu yapılan başlıca eleştirilerdendir. Kuram bu konuya tam olarak açıklık getirmemiştir; teoride anlatılmak istenen genel ve ortalama ücret haddi reel yaşamla uyum göstermemektedir. Bazı iktisatçılara göre bu kuram ücret hadlerindeki düşmenin sebebi olarak nüfusun artmasına yol açan işçileri göstermektedir. Belirli bir ücret fonu seviyesinde ücretlerin yükselbilmesi için işçi ailelerin doğum oranlarını düşürmesi gerekmektedir. Sonuç olarak ücret fonu teorisi J. St. Mill'den sonra düzeltilmeye çalışılmıştır. Avusturyalı Böhm- Bawerk gibi bazı iktisatçılar, ücret fonunun belli bir üretim zamanında toplumun hayatını idame ettirmesi için gerekli zorunlu ihtiyaçlarının sötükuna eşittir. Ücret haddi bu stokun miktarına, istihdam edilenlerin sayısına ve üretimin hazır olması için gereken zamana bağıdır. Ayrıca ödenen reel ücretler bu miktarı aşmamaktadır (Adaçay ve İslatince, 2009:66). Neoklasik iktisadın fayda-değer teorisi klasik iktisadın emek değer teorisine karşı bir seçenek olarak sunulmuş ve 1870'lerden sonra ilerleme göstererek ve 1960'lara kadar iktisat yazınında varlığını korumuştur. Esasen Neoklasik iktisada ait emek piyasası ve işsizlik hakkındaki görüşler, Klasik İktisat kuramından bağımsız şekilde değerlendirilmemektedir. Özetle; Neo Klasiklerin istihdama ait görüşleri temelde Klasiklerin varsayımları üzerine kuruludur yalnızca tanımlamalarda farklılıklar oluşmuştur (Pehlivan, 2011:95).

Klasik ve Neo-Klasik iktisatta işsizliğin meydana gelmesi için, bu kurama ait olan piyasaların daimi olarak temizlendiği hipotezinin emek piyasasında geçersiz olması lazımdır. Klasiklere göre böyle bir halin oluşabilmesi için, sendikaların ya da hükümetin emek piyasasının işleyişine el atarak "nominal ücreti", "denge nominal ücretin" üstünde tayin etmesi gerekmektedir (Ünsal, 2011:313).

2.3.2. Marksist İstihdam Teorisi

Marksist iktisat teorisine göre, emek piyasası istisnai koşullar dışında arz fazlası içeren bir piyasadır. İstihdam problemini hakim olan iktisat anlayışı gibi konjonktürel olarak incelemeyiz ve problemi bir sistem sorunu olarak kabul eder. Bu yüzden işsizlik kapitalist ekonominin tabii bir parçasıdır. Emek arzında oluşan fazlalık yedek işgücü ordusu şeklinde tanımlanır. Yedek işgücü ordusu yalnızca işsiz topluluklarının bir sonucu değildir, ekonominin kapitalist olmayan sektörleri sebebiyle ortaya çıkan sonsuz esneklikteki emek arzının da bir ürünüdür. Göçmen işçiler ve ev içi üretim haricinde çalışmayan ev hanımları bahsedilen sonsuz esneklikteki emek arzının ana ögelerini oluşturmaktadır (Onaran, 2007:9). Marks'ın kalıcı ve kapsamlı işsizlik tahmininde, işsizliğin büyük ölçüde doğal ve hızlı teknik gelişimlerle ilgili varsayımlara dayandığı görülmüştür (Furth vd., 1978:263). Bu şekildeki hızlı yapısal ve teknolojik değişim dönemleri veya ekonomik krizler sonucunda daimi şekilde tekrar yaratılan işsizlik de yedek işgücü ordusunun varlığını garanti altına alır.

Karl Marx yedek işgücü ordusunu, sermayenin ortalama gereksiniminin ötesine geçen, işsizler, gizli işsizler ve geçici işçilerden oluşan bir grup insan olarak tanımlamakta yedek işgücü ordusunun, sermaye yönünden iki temel işlevinin bulunduğunu ifade etmektedir. Bunlardan ilki, pazarın bir anda genişlemesi halinde ihtiyaç duyulacak işgücü, diğer alanlarda değişiklik yapılmadan sağlanır; ikincisi, istihdamda olanlar üzerinde işsizlerin oluşuyla bir baskı kurularak sömürü meşrulaştırılır (İçduygu vd., 1998:211).

Yedek sanayi ordusu işsizleri ifade etmektedir. Ancak bu işsizler klasik anlamda cari ücretten iş arayıp da iş bulamayan işsizler değil, cari ücret düzeyinde çalışmanın pek bir anlam ihtiva etmemesi nedeniyle iş piyasasına emeğini arz etmeyenler olarak tanımlanır. Genel olarak Marksist öğretilerde yedek sanayi ordusunun oluşumu günümüz anlamıyla teknolojik işsizlik olarak da adlandırılabilir. Bu işsizlik insan gücü kullanmak yerine makine kullanılmasından veya üretken metotların uygulanmamasından kaynaklanan bir işsizliktir ve makine çağının yarattığı bir sonuçtur (Emsen, 1999:169).

Marks, sermayenin organik bileşiminin değişmemesi halinde, sermaye birikiminin yükselişinin belli bir seviyeye ulaşmasıyla çalışanları ziyadesiyle koruyacağını, çünkü piyasanın tam istihdamın oluşmasına doğru yöneldiğini belirtmektedir. Marx'a göre anamalcı evölüsyon veya anamalcı genişleme süreci "canlı emek" yerine "ölü emek" ikamesi yani çalışanların yerini makinelerin almasıdır.

Bu genel düşünce ile beraber sermaye birikimi zarfında işsiz üreticiler kitlesinin kalıcı ve daimi bir şekilde ortaya çıkarıldığı Marx tarafından belirtilir. Marksın yazdığı gibi;

“Resesyon ve genel sefalet zamanlarında sınıai yedek, aktif işçiler ordusunu iş göremez duruma getirir; aşırı üretim ve yoğun etkinlik vakitlerinde onların haklarına engel olur. Bu sebeple göreceli nüfus, emeğin arz ve talep kanununun çalışmasının karşısında yer alan dayanaktır.”

Marks'a göre, onlar tamamen işsiz kalma konusunda serbest bırakılmıştır ve “bir iş yapmak için etrafa göz atan her yeni anapara parçası onlardan yararlanabilir”. Onlar iş edindikleri dönemlerde dahi yedek orduya dahil olma korkusu yaşamalarında dolayı sömürüye hazır hale geleceklerdir. Bu nedenle, emeğin verimliliği ne kadar büyük olursa, sınıai yedek ordusunun “görece kitlesi” de bir o kadar büyük olacaktır. Bu açıdan da zenginliklerin fazlaşması formel yoksullukların artmasına yol açacak ve bu durum “kapitalist birikimin mutlak genel yasasıdır” şeklinde ifade edilecektir (Pehlivan, 2011:138).

Marks'a göre, ücretler salt ve kati biçimde daima düşmeyecektir. Fakat sistem varlığını sürdürdükçe bu durum işçiyi köle olmaktan kurtaramayacaktır. Anapara birikiminin çoğalması işçinin kaderini kötüleştirerek, işçinin kreatif, hissi, sanatsal ve entelektüel gelişiminin önleneneğini de ifade etmektedir. Bunu net olarak belirtmek için de “yabancılaşma” terimini kullanmaktadır. Yabancılaşma, işçinin kendi kendini inkar etmesi, mutsuzluk hissetmesi ve vücuduna eziyet etmesi gibi olaylara dayanmaktadır (Bekiroğlu, 2010:25).

Emek- Değer Teorisi, Marksist kuramın dayanak noktasıdır. Emek-Değer Teorisinde bir emtianın ederi, dolaylı ve dolaysız işgücünden meydana gelmektedir. Dolaylı işgücü; emtianın üretimi için gerekli toplam işgücü zamanına, üretiminde yararlanılan üretim araçlarının sayısıyla, bu araçların parça bedellerine bağlıdır. Dolaysız işgücü ise bu araçları kullanarak malın üretimini sağlamaktadır. Bu nedenle, bir mal diğer bir malın üretiminde üretim aracı olarak kullanılmakta ve üretim sürecinde teknolojik bağımlılık söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bir malın değeri yalnızca o mala ait üretim koşullarına bağlı olarak belirlenmez, o malın üretiminde kullanılan dolaylı dolaysız bütün malların üretim koşullarına bağlı olarak belirlenir. Bu üretim koşulları üretim süreçlerinin emtia ve işgücü girdi katsayıları ile belirtilmekte ve değerler bu katsayılar kullanılarak ortaya çıkarılmaktadır (Akyüz, 1980: 11).

Marksist teoriye göre işsizlik, nüfus ile iktisadi düzen arasındaki bağlantıdır. Bu bağlamda Marksist çözümlemede birbiriyle bağlantılı iki çeşit işsizlikten

bahsedilmektedir. Bunlardan ilki kapitalist üretim süreci neticesinde ortaya çıkan ve yedek işsizler ordusunun oluşmasına yol açan teknolojik işsizliktir. Diğeri ise, birikim ve birikim yaratılmasını sağlayan karın, yedek işsizler ordusu nedeniyle azalması sonucunda meydana gelen işsizliktir.

Birikim ve teknolojik ilerleme, ortaya çıkardığı artık ile yeni üretim araçlarının meydana gelmesini temin ederek yedek işgücü ordusunun gittikçe artmasına sebebiyet vermektedir. Sonuç olarak Marks'a göre kapitalist üretim şekli anapara birikimindeki hareketlerin bir neticesi olarak göreceli bir fazla nüfus yaratmaktadır. Anapara birikiminin işgücü talebi üstündeki etkisi ehemmiyet arz etmektedir. Eğer anapara birikiminin emek talebi üstündeki tesiri pozitif ise emek talebi artar, fakat etki pozitif değilse düşer. Marks'a göre bahsi geçen etki genelde negatif yönlüdür yani sermaye birikimi emek talebini azalmaktadır. Çünkü aşırı nüfus durumu kapitalist üretim biçiminde çözüm getirilemez bir hal almıştır ve sermaye birikiminin sağlanması için bunun böyle olması gereklidir. Sınai birikim veya teknolojik gelişme emek gücünden yararlanmaya esneklik getirmekte ve bu sayede ücretlerde düşüş yaşanmaktadır. Fakat bu düşüş emeğin etkinliğini tehlikeye sokacak kadar değil tekrar üretimi sağlayacak bir ücret seviyesine kadar olacaktır. Kapitalistler yatırımlarını, işgücü rantabilitesinin daha yüksek olduğu teknolojilere yapmaktadır. Fakat teknolojik ilerleme üretimde her bir üretim başına daha çok sermaye daha az işgücü kullanılması şeklinde meydana gelmektedir. Bu da makinelerin emeğin yerini aldığıın göstergesidir. Teknolojik ilerleme emtiaların içlerinde bulundurdukları emek oranlarının farklılaşmasına sebep olacaktır. Ancak emeğin yerini alan teknolojilerin kullanılması üretim maliyetlerini artırdığı için kar oranlarında düşüş yaşanacaktır. Bu noktada Marksist iktisatın en temel olgusu olan kapitalizmin buhran kuramının en önemli ilişkisi kendini göstermektedir. Birikim, birikimi sağlayan karın azalmasına neden olmuştur. Çünkü artık değer yaratan sermayeüretim süreci içinde git gide azalan oranlarda yer almaya başlamıştır. Sonuç olarak yatırım düşmüştür ve işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır (Ataman, 1998:63).

2.3.3. Keynesyen İstihdam Teorisi

İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes tarafından yazılan ve 1936 yılında yayınlanan İstihdam, Para ve Faizin Genel Teorisi başlıklı kitapla birlikte ortaya çıkan bir istihdam teorisidir (Gündoğan ve Biçerli, 2004:204).

1929 yılında yaşanan büyük buhran sonucunda milyonlarca kişi işsiz kalmıştır. Örneğin; ABD' de 1929 yılında 1,5 milyon işsiz varken 1933 yılında işsiz sayısı 10 kat artış göstermiş ve yaklaşık 13 milyona ulaşmıştır. Öte yandan ABD ekonomisi 1929 yılında 103 milyar dolar değerinde mal ve hizmet üretmişken 1933 senesinde bu rakam 55 milyar dolara düşmüştür (Şıklar, 2005:249). Nitekim bu buhran sonucunda Neo-Klasik modelin dünyanın işleyişini açıklamakta yetersiz kaldığını düşünen ve işsizliğin bu denli arttığına şahit olan Keynes, tam istihdamın muhtemel olduğunu fakat tam otomatik olarak meydana gelen bir denge olmadığını iddia etmiştir. "Genel Teori" olarak anılan eserinde de tam istihdamı gerçekleştirecek otomatik bir mekanizmanın mevcut olmadığını ispatlamaya çalışmıştır (Tatar, 2006:5).

Yaşanan kriz sonrasında iyice netleşen duruma göre, işçiler cari ücret düzeyinde alışmaya razı olmalarına rağmen işsiz kalmakta, sanayi kuruluşları da yetersiz talep düzeyi nedeniyle atıl kapasite ile çalışmaktadırlar. Bu durum ekonominin eksik istihdam dengesinde olduğunu göstermektedir. Klasiklere göre; işsizlik iradi ve geçici bir olaydır. Aşağıya doğru fiyat-ücret ayarlamaları sonucunda toplam harcamalarda yaşanan azalışın sebep olacağı eksik istihdamın ortadan kalkacağını savunmuşlardır. Ücretlerin azaltılarak işçilerin daha fazla emek harcamalarına neden olmanın işsizliği ortadan kaldıracağına inanılmıştır (Onocak, 2008:11) Ancak Keynes, teorik analizde eksik istihdam olgusuna talep tarafından yaklaşmaktadır. Keynes'e göre hane halkı ve firmalar tarafından yapılan harcamalar bir ülkenin milli gelirini belirlemektedir. Ülke ekonomisini oluşturan unsurlardan biri olan hane halkı tüketim yaparken bir diğer unsur olan firmalar yatırım yapacaklardır. Ekonomide üretilmiş mal ve hizmetlere yönelik planlanan harcamaları tüketim ve yatırım göstermekte ve bu durum Keynes tarafından efektif talep olarak adlandırılmaktadır. Keynes'e göre tüketim esas olarak gelirin bir fonksiyonudur. Geliri artan tüketici marjinal tüketim eğilimi oranında tüketimini de artıracaktır. Yatırım ise beklenen karlılığa ve faiz oranına bağlıdır. Keynes tüketimi içsel bir olgu olarak kabul etmiş ancak yatırımı daha belirleyici bir konuma yerleştirmiştir (Dölek, 2013:17). Keynes insanların ekonomide çift rol oynadıkları gerçeğinin ihmal edildiğini, bir ekonomide insanların hem işçi hem de tüketici olduğu görüşünü savunmuştur. Yeterli ücret alamayan işçinin mal ve hizmete olan talebi düşecektir. Eğer bir endüstrinin ürününe yeterli talep olmazsa bu endüstri üretim maliyetlerinin bir kısmından kendini kurtarmak isteyecek bu sebeple de işçi azaltımı yoluna gidecektir. Dolayısıyla işsizlik oranı artacaktır (Onocak, 2008:11).

Keynesyen iktisat anlayışında piyasada tam istihdam da denge sağlanması nadir görülen bir durumdur ve bu yüzden piyasa dengesi çoğu zaman eksik istihdam da sağlanabilir (Kayacan, 2011:48).

2.3.4. Monetarist İstihdam Teorileri

2. Dünya Savaşı ve ardından yaşanan 1. Ve 2. Petrol şokları yeni ampirik gelişmelere sebep olmuştur. Bu gelişmelerin başında çoğu ülkede yaşanan yüksek enflasyonla beraber ortaya çıkan yüksek işsizlik oranları yani stagflasyon olgusu gelmektedir (Bilgin, 2002:138). 1976 yılında Nobel Ekonomi Ödülü'nü kazanan Amerikalı ekonomist Milton Friedman tarafından geliştirilen bir teori olan monetarizm, Keynesçi yaklaşımı eleştirmiş ve bu eleştirilerle para teorisini makro analizde yeniden ele almıştır.

Monetarist yaklaşıma göre makro ekonomideki en önemli etmenlerden biri paradır. Kısa dönemde hasıla ve işsizlik oranı üzerinde etkili olan para miktarındaki değişimler, uzun dönemde yalnızca fiyatlar üzerinde etkili olmaktadır. Chicago Üniveristesi iktisatçılarından olan Friedmana göre; para nominal gelir üzerinde her zaman etkili olmasına rağmen reel geliri kısa dönemde değiştirmektedir. Friedman'ın Keynesyen teoriyi eleştirdiği noktalardan biri, Keynesyen teorinin uzun dönemde işsizlik üzerine parasal bir açıklama getirmemiş olmasıdır. Friedmanın bu konuya ilişkin iki sorusu vardır. Birinci soru, "Para politikasının sınırları ne olmalıdır?". Bu soruya Friedmanın yanıtı Phillips eğrisine beklentileri dahil etmek şeklinde olmuştur (İslatince, 2007:206,). Phillips eğrisi düşük enflasyon-yüksek işsizlik veya yüksek enflasyon-düşük işsizlik alternatiflerini sunarken yaşanan 2. Dünya Savaşı sonrasında Phillips eğrisinin istikrarsızlığı Friedmanın dikkatini çekmiş ve Phillips eğrisinin zamanla kayabileceğini öngörmüştür. Efektif talebi genişletmek amacıyla hükümet tarafından kullanılan para ve maliye politikaları, işsizliği sadece kısa periyotta azaltmakta, uzun periyotta ise işsizliği doğal işsizlik seviyesine yeniden döndürmektedir. Friedman'a göre genişletici para ve maliye politikaları, uzun dönemde yalnızca enflasyon artışına neden olmaktadır. Bu yaklaşım, Phillips eğrisiyle savunulduğu gibi işsizlik ve enflasyon arasında ters yönlü bir ilişkinin olmadığını ortaya koymaktadır. Uzun dönemde Phillips eğrisinin düşey yönde olduğunu savunan Friedmana göre işsizlik ve enflasyon arasındaki ilişki sadece kısa dönemle sınırlıdır (Bilgin, 2002:138). Uzun dönemde Phillips eğrisi istikrarsızdır. Çünkü yanlış beklentiler içinde olan politika yapıcılar ekonomik sistemi karıştırabilir. Bu yüzden

Friedman, Phillips eğrisine beklentileri ekleyerek politika yapıcıların yanlış algılamalarının ekonomideki etkisini göstermiştir. Ekonomik birimlerin geleceğe yönelik tahminlerini, geçmiş dönem verilerine bakarak yaptığını savunan Friedmana göre ekonomik birimler aynı zamanda adaptif beklentilere sahiptir. Tüketim ve yatırım üzerinde etkisini gösterecek bir parasal genişleme politikası, enflasyon artışına da sebep olacaktır. Adaptif beklentiler geçerli iken, enflasyon oranını öğrenen ekonomik birimler beklentilerini gerçekleşen enflasyon oranıyla paralel olarak değiştireceklerdir. Bunun sonucunda da işsizlik oranı yeniden önceki düzeyine dönecektir (İslatince, 2007:207). Yani işsizlik ve enflasyon arasında sürekli bir değiş-tokuş ilişkisi yoktur.

Friedman'ın ikinci sorusu ise; "Para otoriteleri para politikasını nasıl kullanmalıdır?" Friedman bu soruya şöyle yanıt vermektedir; hükümetin para politikalarını efektif talebi genişletmek için kullanması işsizliği kısa dönemde azaltabilir fakat uzun dönemde işsizlik tabii işsizlik düzeyine dönecektir ve genişletici para politikası, uzun dönemde, yalnızca enflasyonu artıracaktır. Doğal işsizlik oranı, parasal faktörlerden ziyade emek piyasasının yapısı gibi reel faktörlere dayanmaktadır ve tam istihdam koşullarında bile var olan bir işsizlik çeşididir (Bilgin, 2002:139).

Monetarist yaklaşım, serbest piyasa ekonomisinin istikrarlı bir yapıya sahip olduğunu savunmuş, fakat ekonominin her daim tam istihdam seviyesinde olamayacağını da söylemiştir. Monetaristler, fertlerin mevcut işlerinden daha iyi bir iş aramak, için ayrıldıkları ya da işsizlik yardımından yararlandıkları süre içerisinde işsiz kalabileceklerini bu durumdan kaynaklı olarak ekonomide her an bir "doğal işsizlik" olabileceğini savunmuşlardır (Aktan, 2010:170).

Keynesyen yaklaşımda emek arzı nominal ücretin bir fonksiyonudur. Friedman bu görüşü tenkit etmiş ve emek arzının beklenen reel ücretin bir fonksiyonu olduğu fikrini ileri sürmüştür. Kısa dönemde beklenen fiyat düzeyi ile gerçekleşen fiyat düzeyinin farklı olduğunu bu sebeple hükümetlerin genişletici politikalar izleyerek kısa dönemde işsizlik oranlarını düşürebileceğini kabul etmiştir. Ancak uzun dönemde, beklenen fiyat düzeyi ile gerçekleşen fiyat düzeyi birbirine eşittir bu yüzden hükümetlerin genişletici para politikası izleyerek işsizlik oranları üzerinde bir etki yapmalarının mümkün olmadığını düşünmektedir (Akad, 2012:42).

2.3.5. Arz Yanlı İstihdam Teorileri

Arz yanlı iktisat, 1970’li yılların sonlarına doğru enflasyon ve işsizliğin aynı anda ve yüksek oranlarda yaşandığı “stagflasyon” probleminin ortaya çıkmasıyla Amerikalı iktisatçı Arthur Laffer tarafından ortaya atılmış bir teoridir. Stagflasyon sorununa çözüm getiremeyen Keynesyen modeli eleştirmiş ve talep yönlü ekonomi düşünce yapısının sonucunda oluşan sorunlara çözüm olarak vergi indirimlerini savunmuştur (Eriç, 2009:14). Arz yanlı iktisat anlayışına göre, ekonomik sorunlar, efektif talep yetersizliğinden kaynaklanmamakta, üretimin talebe kıyasla yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sorunun önüne geçmek için ise vergi indirimlerine gidilerek üretim teşvik edilmelidir (Yücebaş, 2014:49).

Artan oranlı gelir vergisinin sonucunda oluşan yüksek marjinal vergi oranları devletin, çalışanların ücret ya da maaşlarındaki artışla birlikte emeğin elde ettiği gelirden daha fazla pay almasına sebep olmaktadır. Artan vergi oranları bireylerin çalışma isteğini olumsuz yönde etkilemektedir. Arz yanlı iktisatçılara göre, yüksek vergi oranlarının sonucunda çalışanların gelirleri azalacak bu sebeple de çalışma gayretleri düşecektir. İşçilerin emek güçlerinin daha etkin ve verimli kullanılması isteniyorsa vergilemeden sonraki gelirleri artırılmalıdır (Doğan, 2002:263). Vergi indirimleri ve vergilemeden sonraki gelirleri artırılan çalışanlar boş durmak yerine emek arz edecek ve işsizlik sorunu ortadan kalkacaktır.

2.3.6. Yeni Klasik İstihdam Teorileri

1929 yılında yaşanan büyük buhran dönemine kadar klasik iktisat anlayışı hakim olmuş ancak yaşanan buhran sonrasında bu görüşün yetersiz olduğu anlaşılmış ve Keynesgil görüşler önem kazanmaya başlamıştır. Klasik görüş ve Keynesgil görüş temel olarak birbirinden farklı anlayışlara sahiptir fakat benzer noktaları her iki teoride politika etkilerinin değerlendirilmesinde rasyonel beklentileri dikkate almamalarıdır.

John Mutt’ un gelişimini sağladığı rasyonel beklentiler ile alakalı düşünceleri, 1970’li yıllarda Robert Lucas, Thomas Sargent, Robert Barro, N. Wallace, gibi iktisatçılar makro ekonomiye aktarmış ve bu ekonomistlerin öncülüğünde Yeni Klasik okul akımı ortaya çıkmıştır (Yalta, 2011:168).

Rasyonel beklentiler teorisi olarak da adlandırılan bu teoride bekleyişlerin uyarlayıcı değil rasyonel olduğu düşüncesi savunulmuştur. Bu anlayışa göre birimler karar alırken eldeki bütün verileri kullanırlar ve sistematik hata yapmazlar. Bu kurama göre hükümetlerin uygulamaya koyacağı politikalar hakkında önceden bilgi vermesi, kısa dönemde de uzun dönemde de işsizlik oranlarına etki etmemektedir. Önceden

açıklanmayan hükümet politikalarında ise işsizlik düzeyi sadece kısa periyotta etkilenmektedir. Uzun dönemde ise etkili değildir. Yani ekonomide yaşanan öngörülen bir şoksa bireyler kendini duruma hemen adapte edebilirler fakat beklenmeyen bir şok yaşandığında bu şokun etkisi öngörülene kadar devam eder. Kısaca ekonomide yalnızca öngörülemez şoklar doğal işsizlik oranında sapmaya sebep olur (Bekiroğlu, 2010:38).

Bu teoriye göre işsizlik sorunu bulunmamaktadır. İşsizlik var ise de bu iradi ve geçici işsizliktir. Bu teorinin temel varsayımları şunlardır;

- Beklentiler rasyoneldir. Birimler hali hazırda olan tüm bilgilerini kullanırlar. Hem çalışanlar hem istihdam edenler doğru ekonomi biçimini bilip enflasyona ilişkin beklentilerini bu yönde şekillendirirler.

- Emek arz ve talebi reel ücretin bir fonksiyonudur.
- Ücret ve fiyatlarda tam esneklik vardır.
- Piyasalar daima temizlenir.
- Toplam talep düzeyi sabittir.
- Çalışanlar birbirinin yerine tam ikame edilebilmektedir (Yalta, 2011:169).

Yeni klasik akımın ortaya koyduğu bu varsayımlara göre iş gücü arzı ve iş gücü talebinin kesiştiği yerde denge ücreti oluşacak ve bu denge noktasında işsizlik sorunu olmayacaktır. İşgücü piyasasında ücretler tam esnek olduğu için işgücü fazlası olduğunda ücretler aşağıya düşecek ve işsizlik ortadan kalkacaktır (Bekiroğlu, 2010:39).

2.3.7. Yeni Keynesyen İstihdam Teorileri

Diğer düşünce okullarına göre son derece heterojen bir yapının hakim olduğu Yeni-Keynesyen iktisatın en önemli temsilcileri; Gregory Mankiw, John Taylor, Standley Fisher, Gordon, Lindbeck, Summers, Blinder, Yellen, Parkin, Okun, Romer ve Stiglitz gibi isimlerdir. Neo-Klasik sentezin ve Walrasyon mikro iktisadın, Keynesyen makro iktisat için uygun teorik temelleri içermediğini savunan Yeni-Keynesyen iktisat akımı, Keynesyen iktisadın görüşlerini mikro temellere inşa etmeyi amaçlamaktadır (Bilir, 2017:192). Bu görüşün temelinde nominal ve reel katılıklar sebebiyle piyasaların daimi olarak temizlenemeyeceği (fiyatların katı olduğu) anlayışı vardır. Ekonomide tüm fiyatların aynı zamanda değişmediğini savunan Yeni Keynesyen akımda, ücret ve fiyat katılıklarının sebebi olarak, ücret sözleşmelerinin

önceden belirlenmiş olması ve uzun dönemi kapsamaması, fiyat ayarlamalarının maliyetli olması ve etkinlik ücretlerinin varlığı gösterilmiştir (Aslandoğan, 2005:24).

Keynesyen görüşü temel alan ve bu görüşleri yeniden yorumlayan Yeni Keynesyen iktisadın temel varsayımları şunlardır;

- Piyasalarda eksik rekabet koşulları geçerlidir.
- Rasyonel beklentiler varsayımı geçerlidir.
- Çıktı talep tarafından belirlenmekte ve çıktıda meydana gelen artışlar refah seviyesini de artırmaktadır.
- Fiyat ve ücret katılığı anlayışı vardır.
- Ücret yapışkanlıkları düşük toplam talebin etkisiyle işsizliği artırmaktadır

(Bilir, 2017:193).

Yeni Keynesyen akımın temel varsayımlarından olan ücret katılıklarının sebebi olarak örtük sözleşmeler, etkin ücretler ve içeridekiler-dışarıdakiler teorisi gösterilmektedir. İlk sebep olan örtük sözleşmeler yaklaşımında, iş kontratlarında ücretler belirli bir zaman dilimi için tayin edilir ve değişmez yani bu dönem içinde piyasada meydana gelen değişimler ücretleri etkilemez. Bu yüzden ücret katılığı meydana gelir (Ataman, 1998:68).

Yapılan iş kontratlarının süresi ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. ABD’ de yapılan iş kontratlarının süresi ortalama 3 yıl iken İngiltere’de bu süre daha düşüktür. Japonyada ise kontratlar birer yıllıktır. Kısa süreli kontratlarda toplam talep değişimleri daha esnektir ancak süre uzadıkça nominal ücretler eskisinden çok katılaşmaktadır. Buna rağmen kontratların uzun zaman aralıklarında yapılmasının birkaç nedeni vardır. Bunlardan ilki işçi ve işveren arasındaki kontrat görüşmelerinin maliyetli olmasıdır. Hem işçi hem de işveren tarafını memnun edecek bir kontrat oluşturulmak için bugünün nispi fiyatları, fiyatların gelecekteki yapıları, enflasyon, talep, kar ve verimlilik gibi konular hakkında sağlam bir fikir oluşması gerekmektedir ve bu araştırmaların maliyetleri son derece yüksektir. Kontrat süreleri uzatılarak her yıl yapılması gereken bu maliyetli masraftan kaçınılmak istenmektedir. Ayrıca kontrat anlaşmaları sırasında her zaman grev olasılığı vardır. Bu olasılık hem optimal denge kurulmasını önler hem de ekstra maliyet yaratır. Bu yüzden uzun süreli anlaşmalar daha uygun görülmüştür (Tarhan ve Kaya, 2011:228).

İkinci sebep olan etkin ücret yaklaşımı, ücretlerin düşme yönündeki katılığını açıklayan en önemli yaklaşımdır. Etkin ücret teorisine göre gönülsüz işsizliğin olması halinde dahi firmalar ücretleri düşürmemektedir. Çünkü ücret ile emeğin üretkenliği

arasında doğrusal bir ilişki mevcuttur. Firmalar ücreti düşürdüğü takdirde, emek verimliliğinde azalma, işten kaytarma, iş gücü devrinin artması ve firmaya olan bağlılığın azalması gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların ortaya çıkması emeğin maliyeti artıracaktır. Ücretlerde bir düşüş yaşandığında emeğin maliyeti artıyorsa denge ücret düzeyinin üstünde oluşan ücret fazlalığı bile firma için karlıdır ve bu sebeple ücret düşürülme yoluna gidilmez (Büyükakın, 2007:29).

Üçüncü ve son sebep olan içeridekiler-dışarıdakiler teorisi ücretlerin düşme yönündeki katılığını açıklamayan bir başka teoridir. Bu teori esas olarak işsizliğin mikro ekonomik temellerinin keşfi için ortaya konulmuştur. Pek çok işsiz içeridekilerin sahip olduğu ücret düzeyinden daha az bir ücrete çalışmak istemelerine rağmen firmaların daha düşük bir ücret teklif etmemeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu durumda işsizlik olgusu firmalar ve atıl işçiler arasındaki çıkar çatışmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşımdaki temel varsayım, firmanın iş için tam eğitilmiş çalışanın yani içeridekinin, dışarıdaki yani eğitimsiz bir işçi ile değişim maliyetinin var oluşudur. Bu durum içerideki işçinin ücret için pazarlık sürecini etkilemektedir. İçerideki işçinin istedikleri kabul edilerek çalışmaya devam edilecek ve dışarıdakinin iş bulması zorlaşacak ve bu durum işsizliğe yol açacaktır (Kablamacı, 2011:58).

Yeni Keynesyen teoride doğal işsizlik oranının anlamsal karşılığı NAIRU terimidir. NAIRU enflasyon oranını hızlandırmayan işsizlik oranını ifade eder. Bu duruma göre işsizlik oranı, NAIRU'nun üzerine çıktığında enflasyonun hızı düşer. NAIRU'nun zaman içinde değişmesine neden olan üç temel etken bulunmaktadır. İlk neden, emek gücündeki demografik değişimlerdir, ikinci neden verimlilik artışının işçilerin ücret beklentilerine uymamasıdır, üçüncü neden ise mal ve emek piyasalarının rekabetçi olmayan yapısıdır (Akad, 2012:49).

2.3.8. Yapısalci İstihdam Teorileri

1950'li yıllarda Latin Amerika ülkelerinin karşı karşıya geldiği ekonomik problemlerin Monetarist teorinin ortaya koyduğu çözüm önerileriyle giderilemeyeceği gerekçesiyle ortaya çıkan “Yapısalci Yaklaşım”, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkelerin farklı yapısal sorunlara sahip olduğunu savunmuşlardır. Monetarizmin açıkladığı çözüm önerilerinin gelişmiş ülkeler tarafından tatbik edilebileceğini ifade etmişlerdir. Yapısalci yaklaşıma göre gelişmekte olan ülkeler için işsizliğin efektif

talep yetersizliğine bağlanması yeterli değildir ve işsizliği bu şekilde tanımlamak başarılı bir girişim olmayacaktır. Yapısalcılara göre işsizliğin temel sebebi gelişmekte olan ülkelerin akılcı olmayan iktisadi faaliyetleridir. Sermaye birikiminin yetersiz olması, iç tasarruf oranının düşüklüğü, hızlı nüfus artışı gibi nedenler işsizlik sorununu ortaya çıkaran yapısal nedenlerdendir (Akad, 2012:50).

Yapısalci yaklaşım savunucuları doğal işsizlik varsayımını benimsemişlerdir. Yapısalcılara göre üretim azalırken fiyatların arttığı stagflasyon durumunda faiz oranındaki değişkenlik önemli bir rol oynamaktadır. Onlara göre faiz oranlarının artması maliyetlerin artmasına neden olacak dolayısıyla yatırımlar düşecektir. Yatırımların azalması büyüme hızını düşürecek ve ekonomi stagflasyona girecektir. Stagflasyon durumunda yatırımlar azalacak bu durumdan hem büyüme hem de istihdam oranları olumsuz etkilenecektir (Solak, 2012:40).

İşsizlik probleminin çok yönlü bir konu olması sebebiyle yalnızca ekonomik büyüme ile ilişkilendirilmesi yanlış bir durumdur. Fakat diğer yandan işsizlik oranlarını düşürmek ancak ekonomik büyüme hızının yükseltilmesiyle mümkün olacaktır. Ama işsizliğin azaltılması için büyümenin içeriği önemlidir. Büyümenin nasıl oluştuğu, emek yoğun mu -sermaye yoğun mu bir büyüme olduğu, büyümenin iç pazara mı yoksa dış pazara mı dönük olduğu gibi etkenler önem arz etmekte ve büyüme- işsizlik ilişkisinin yönünü ve kuvvetini belirlemektedir. Bu ilişkiyi analiz etmek üzere 1962 yılında Arthur Okun tarafından kendi adıyla anılan Okun Yasası geliştirilmiştir. Okun Yasası, Amerika Birleşik Devletleri'nin ikinci dünya savaşı sonrası yani 1948-1960 yılları arasındaki verileriyle yapılan çalışmayla işsizlik oranı ile büyüme oranı rakamlarını inceleyen ve aralarında ters yönlü bir ilişki olduğunu ileri süren Arthur Okun sayesinde gündeme gelmiştir. Amerikan ekonomisine ait verileri inceleyen Arthur Okun, reel büyüme oranının yüksek olduğu senelerde işsizlik oranının düştüğünü, reel büyüme oranının düşük olduğu senelerde ise işsizlik oranının yükseldiğini tespit etmiştir. Arthur Okun' un reel büyüme ile işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi bir formülize etmesi bu görüşün Okun Yasası olarak anılmasını sağlamıştır.

$$\Delta u = -0.5 * (y - 2.25) \quad [1.]$$

Bunun anlamı, reel büyüme hızının % 2,25'in üzerine çıktığı yıllarda %2,25'in üzerindeki her % 1'lik ekonomik büyümenin işsizlik oranını % 0,5'lik azaltıyor olmasıdır. Örneğin; milli gelirden % 6,25'lik bir artış olduğunda işsizlik oranı % 2 oranında azalmaktadır. Okun Yasası olarak ifade edilen bu ilişkinin yıllık nüfus

artışının % 1 dolaylarında olduğu senelerde geçerli olduğunu unutmamak gerekir (Göçer, 2015:2).

2.4. İŞSİZLİK

2.4.1. İşsizlik Türleri

İşsizlik ekonomik, sosyal, politik, psikolojik ve ahlaki değerleri etkileyen karmaşık, kapsamlı ve modern bir olgudur (Cristache vd., 2013:38). İşsizlik insan kaynaklarının israfı, işgücü piyasasının performansı, ekonomik politikaların başarısı ile ilişkili geniş bir makroekonomik sorundur (Grinevica ve Rivza, 2017: 270).

İşsizlik farklı sebeplerden ortaya çıkan; zamanı ve etkisi farklı olan ve farklı sonuçlar ortaya çıkaran bir sorundur. İşsizliğin tek ve mutlak bir sınıflandırması söz konusu değildir. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu, etnik köken gibi kriterlere göre bir sınıflandırma yapılabileceği gibi coğrafi dağılıma, mesleklere, işsizliğin süresine ve nedenine göre de bir gruplandırma yapılabilir (Yıldırım vd., 2008:354). Ayrıca ülkenin siyasi ve ekonomik yapısı, teorisyenlerin dünya görüşü ve konuya verilen önem doğrultusunda da sınıflandırmalar yapılabilmektedir.

2.4.1.1. Açık işsizlik

Çalışma isteği ve yeterliliği olan, ekonomideki cari ücret düzeyinden çalışmaya razı olan ancak iş bulamayan kişilerin toplamıdır. Daha açık bir ifadeyle bir kişinin para kazanmak ve hayatını idame etmek için yapacak bir işinin bulunmaması durumudur. Açık işsizliğin belirlenmesinde işçi bulma kurumlarına kayıtlı iş arayanların sayısına başvurulabilir ya da örnekleme araştırmaları değerlendirilebilir. (Hesapçoğlu, 1990:118).

2.4.1.2. Gizli işsizlik

Esas itibarıyla analitik bir kavram olan gizli işsizlik, işsizliğin özel bir durumunu göstermektedir. Herhangi bir üretim alanında iş gücünün bir kısmı üretimden çekildiği halde üretimde bir azalma meydana gelmiyorsa ya da çok küçük oranda azalma yaşıyorsa gizli işsizlik söz konusudur (Çoban, 2013:19). Gizli işsizlikte verimsizlik hali mevcuttur (Karabulut, 2007:9). Gizli işsizliğin olduğu bir ekonomide emeğin bir bölümünün marjinal verimliliği sıfır ya da sıfıra yakındır. Ekonomide işgücünde çekilmeler olmasına rağmen üretim azalmıyorsa bir

paradokstan söz edilebilir ve bu paradoksun nedeni bir ya da birkaç işçiyle yapılabilecek işlerin daha fazla kişiye verilmesidir. İş gücünün çalışması engelleyecek şekilde kalabalık oluşturulması işin yapılmasını zorlaştırmaktadır. (Ovalı, 2014:5) Gizli işsizlik diğer işsizlik türlerinden büyük farklılık gösterir çünkü bu işsizlik türünde kişinin bir işi vardır ve çalışmaktadır. İstihdam edilen kişinin, sosyal olarak topluma bir maliyeti yoktur ancak verimliliği düşürdüğü için ekonomik olarak yük oluşturmaktadır (Dost, 2014:12). Gizli işsizlik özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin tarım kesiminde, hizmet ve kamu sektöründe görülmektedir. Gizli işsizlik, işsizlik yardımı ya da işsizlik sigortası uygulamasının bulunmadığı ülkelerde telef edici rol oynamaktadır. (Ovalı, 2014:5) Doğru insan kaynakları politikası, verimi artırmaya yönelik politikalar, istihdam edilen her emeğin üretime kanalize edilmesi, çalışanların etkin kullanılmasını sağlayacak yöntemlerle bu işsizliğin önüne geçilebilecektir (Dost, 2014:12).

Gizli işsizlik genellikle, endüstrileşmiş ülkelerde karşılaşılan bir işsizlik problemidir. Endüstrileşmiş ülkelerde ilk aşamada yaşanacak olan talep daralması istihdam edilenlerin işsiz kalmalarına ve başka alanlara yönelerek yeni iş edinmelerine yol açacaktır. Bu durumda seçilen işin ücreti ve verimliliği genellikle düşük olmaktadır. Çalışanlar çalışma koşullarının daha iyi olduğu işlere genellikle gönüllü olarak geçmektedirler yani işsiz kaldığı için yapılan bir iş değişikliği söz konusu değildir. Bu yüzden, gizli işsizliğin gönüllü olarak yapılan bir iş değiştirme olmadığı söylenebilir (Bozdağlıoğlu, 2008:50).

2.4.1.3. Yapısal işsizlik

Yapısal işsizliğin temelleri ekonomideki başlıca faktörlere ve değişikliklere dayanmaktadır (Aktürk, 2008:10). Emek piyasasının tamamında değil, yalnızca belirli bölümlerinde ortaya çıkmakta ve emek talebi yapısının emek arzı yapısına uymamasından kaynaklanmaktadır (Pehlivan, 2011:83). Bu durumda emek piyasasının tümünde dengesizliğe sebep olacak bir unsurun varlığından söz edilmemektedir. Sadece tekil piyasalarda ortaya çıkan uyumsuzluk nedeniyle toplam emek arz ve talebinin örtüşmemesi yapısal işsizliğe sebep olmaktadır. Yapısal işsizlik, talepte kaymanın meydana gelmesiyle veya emeğin makine ile ikame edilmesiyle ortaya çıkan ekonomi içi sebeplerin, siyasal ve tabii unsurlar gibi ekonomi dışı sebeplerin ekonominin üretim gücünde meydana getirdiği daralmalar veya işgücü arzında ansızın yaşanan artışlar sebebiyle ortaya çıkmaktadır (Kanca, 2012:3). Bu

işsizlik emek piyasasının; bölgesel, sektörel, mesleki, cinsiyet ve yaş grubu özelliklerine göre oluşmuş alt gruplarında meydana gelir ve uzun süre etkisini sürdürür. Bu işsizliğin farklı nedenleri bulunmaktadır:

- Mal talebinde meydana gelen değişimler veya teknolojiye ortaya çıkan gelişmeler emek talebinin yapısal özelliklerini değişikliğe uğratar. Teknolojik gelişmeler sektörlere göre farklılık gösterir. Örnek olarak; tarım sektöründe emek verimliliği hızla artarken tarımsal üretime olan talep aynı hızla artmaz. Bu durumda tarım sektöründe istihdamda daralma yaşanması kaçınılmazdır.

-Uluslararası iş bölümünün gelişme sürecinde arz ve talep kaymaları yaşanmakta bu da yapısal işsizliğe sebep olmaktadır. Günümüzde gelişmekte olan kimi ülkeler, gelişmiş ülkelere kıyasla bazı avantajlar elde etmişlerdir. Bu durum sanayi ülkelerinde bazı sektörlerin daralmasına yol açarak işsizliğe sebebiyet vermektedir. Örneğin; emek-yoğun üretim yapılmasına rağmen nitelikli işçiye ihtiyaç duyulmayan sektörler gelişmiş ülkelerde gerilemektedir.

Yapısal işsizlik uzun süreli ve kolay atlatılamayan bir niteliktedir. Özellikle büyümenin yavaşladığı dönemlerde ciddi boyutlara ulaşmakta ve topluma sancılı dönemler yaşatmaktadır. Yapısal işsizlik özellikle kriz anlarında daha fazla hissedilmektedir. Birebir ilgi gerektirmesi ve yalnızca tek bir alanda çözüm üretilebilecek bir durum olması sebebiyle çözümü en zor işsizlik türlerinden biridir (Tiryaki, 2007:16).

2.4.1.4. Arızı (friksiyonel) işsizlik

Bu işsizlik çeşidi kimi zaman isteyerek, kimi zaman da istemeyerek ortaya çıkan ve bir ekonomide emek arzı ve emek talebi arasında genel bir dengenin varolmasına karşılık, çalışanların kısa süreli yer değiştirmeleri nedeniyle oluşan işsizliktir. Yapısı sebebiyle kısa vadeli bir işsizlik olduğundan arızı (geçici) ya da friksiyonel işsizlik olarak isimlendirilmektedir. Olumsuz etkisi en az olan işsizlik türüdür ve ekonominin tümünü etkilemez. Ekonomide her fert dilediği işi yapmakta ve serbestçe yer değiştirebilmektedir. Bu durum ekonominin en uygun olduğu şartlarda bile emek birimlerinin bir kısmı bir iş yahut bir meslekten ötekine geçerken birkaç hafta ya da daha fazla süreli işsiz kalmasına neden olmaktadır. Yer değiştirmeden kaynaklı işsiz kalınan süreyi ifade eden arızı işsizlik işçi devrinin yüksek olduğu dönemlerde artış göstermektedir. Arızı işsizlik, ekonominin sağlıklı işlediğinin bir göstergesi olarak kabul edilmekte, iş gücünün farklı türdeki üretim

dallarına en elverişli şekilde dağıtılması ve dolayısıyla verimli çalışması için lüzumlu görülmektedir (Aktürk, 2008:11). Arızı işsizlik tamamen eritilemez ve tam istihdam durumunda bile ortalama % 1–2 seviyesinde beklenen bir haldir.

Friksiyonel işsizliğe yol açan temel nedenler şöyle özetlenebilir:

- İş gücü piyasalarının iyi organize edilmemiş olması
- Emek sahipleri ile müteşebbislerin emek piyasası hakkındaki bilgisizlikleri
- Emek arzı ve emek talebindeki kısa vadeli dengesizlikler
- Üretim girdilerinin zamanında sağlanamaması
- İşgücünün mobilite noksanlığı (Özsabuncuoğlu ve Direkçi, 2012:6)
- Emekli olan işçinin yerine yenilerinin koyulmasının vakit alması,
- Eğitim, kurs ve staj gibi etkinliklerde bulunan çalışanların var olması,
- Çalışabilecek durumdaki nüfusa yeni iştiraklerin olması ve işgücünün sahip olduğu yeteneğe ve beklentilerine göre daha iyi şartlarda iş aramaları,
- Özelleştirmeler, il veya müessese değiştirme hareketleri,
- İş aramanın daha çok işsiz kaldığında yapıyor olması ve İş Kurumu, özel istihdam büroları ve diğer işgücü piyasası aracı birimlerinin, emek arz ve talebini eşleştirme sürecindeki etkin olmayan biçimde çalışmaları,
- İşsizlik ödeneği gibi pasif önlemlerin miktarının ve süresinin fazla olması (Aydın, 2012:123)

İşgücü akışkanlığının tabii bir sonucu olarak görülen bu işsizlik türü, gelişmekte olan ülkelerde görüldüğü gibi istihdam koşulları yeterli olan gelişmiş ekonomili ülkelerde de görülebilir. Aralarında yalnızca süre ve miktar farkı görülmektedir.

2.4.1.5. Çevrimsel işsizlik

Bir ekonomide işgücünün bütününün istihdama dahil edilmesi halinde üretilen tüm mal ve hizmetlerin hepsini satın almaya yetecek, toplam talebin olmaması sonucunda oluşan işsizlik türü "çevrimsel işsizlik" tir. Bu işsizlik çeşidi resesyonist açıkların mevcudiyetinde kendisini göstermektedir. Ekonomide resesyonist açık olması halinde işsiz sayısı iş sayısının üstüne çıkmaktadır. Çevrimsel işsizlik yokken, her işsiz birey için bir iş bulunmaktadır. Eğer işsizlik sorunu varlığını sürdürüyorsa o

ekonomide yapısal ya da friksiyonel sebepler işsizliğe neden olmaktadır. (Lipsey, vd., 1994:134).

2.4.1.6. Gerçek ücret işsizliği

Reel ücretlerin yüksek olması sonucu ortaya çıkan işsizliğe “gerçek ücret işsizliği” veya diğer adıyla “klasik eksik istihdam” denilir. Bir başka tanımlamaya göre ise; teoriye göre serbestçe işleyen emek piyasaları tam istihdamı sağlar. Çünkü eğer işsizlik varsa buna bağlı olarak ücretler düşer bu ücret düzeyinden çalışmak isteyenlerin sayısı azalacağı için emek arzı kısılır fakat işverenler düşük ücret düzeyinden daha fazla işçi çalıştırmak istemektedirler bu sayede emek talebi artar ve işsizlik sorunu yok olur. Görüldüğü gibi bu problemin yok olması işsizlik karşısında ücretlerin düşmesini, kısacası esnekliği sağlamaktadır. Bu duruma gerçek ücret işsizliği denir. Gerçek ücret işsizliğinin ölçümü oldukça zordur. Çünkü piyasayı problemlerden arındıracak ücret düzeyinin ne olduğunu belirlemek zordur. Bazı ekonomistler 1930'larda ortaya çıkan eksik istihdamın sebebi olarak gerçek ücretlerin denge düzeyinin üzerinde olmasını göstermiştir. Oysa Keynes için işsizliğin temel sebebi gerçek ücretlerin yüksek olması değil toplam talebin yetersiz olmasıdır. Dolayısıyla Keynes’ e göre toplam talebi yükseltmek işsizliğe çözüm olacaktır (Yıldırım ve Özer, 2009:371).

2.4.1.7. Teknolojik işsizlik

Üretimin gerçekleşmesi için emek ve sermayenin birlikte kullanımı gerekmektedir. Bunların ne derecede kullanacağı ise üretim teknolojisine göre farklılık göstermektedir. Üreticiler, emeğin ve sermayenin kullanım oranlarını en düşük maliyette üretimi gerçekleştirecek şekilde oluşturur. Teknolojik ilerlemenin büyük hızla üretim sürecine dahil edilmesi tarımda “mekanizasyon”, tarım dışı sektörde de “otomasyon” dönemini başlatmış doğal olarak emek kullanımını azaltmıştır. Bu gelişmelerden sonra, çalışanlar işlerini makinelere kaptırmıştır ve çalışanların işsizlik süreci başlamıştır (Ataman, 1998:59).

Teknolojik işsizlik; üretimde emek tasarrufu sağlayan yeni tekniklerin, makinelerin kullanılması, üretimin yeniden organizasyonu, yeni maddelerin ikamesi ve değiştirilmesi ve geliştirilmiş idari yöntemlerin uygulanması sonucu insan gücünün yerini makinelerin almasıyla ortaya çıkan bir işsizlik türüdür. Ancak, teknolojik işsizliğin en önemli nedeni, hiç kuşkusuz, sermaye yoğun veya emek tasarrufu

sağlayan üretim tekniklerinin üretime alınmasıdır (İyidiker, 1987:11). Yeni teknolojinin kullanıldığı alanlarda üretim artarken, bu alanlarda çalışanlar işsiz kalır ancak teknolojik ilerlemeler kısa vadede istihdamı azaltırken uzun vadede istihdam artırıcı rol oynar. Uzun vadede yeni çalışma alanları meydana gelmekte ve işgücünü tekrar kullanma imkanları doğmaktadır (Kanca, 2012:3). Bu işsizlik çeşidi gelişmiş ülkelerde de gelişmekte olan ülkelerde de az gelişmiş ülkelerde de görülmektedir. Gelişmiş ekonomilerde teknolojik ve teknik bilgi kapasitesi oldukça yüksektir. Bu ekonomilerde işsiz kalan kişiye yeni iş alanlarında iş imkanları sağlanılmaktadır. Lakin az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde geçiş süreci uzun yıllar aldığı için teknolojik işsizliğin etkileri çok ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Teknolojik işsizlik, bir yandan makinenin emek yerine kullanılmasına bağlıyken diğer yandan da işçilerin yeni metotları bilmelerine ve öğrenmelerine bağlıdır (Bekiroğlu, 2010:51). Kısa dönemde işsizliğe sebep teknolojik gelişmeler, uzun vadede yeni iş sektörleri için alanlar yaratmaktadır. Fakat uyum sağlamak vakit almaktadır. Mevcut işgücü kendini yenileyip, teknolojiyi kullanma becerisine sahip olursa bu tür işsizlik ülkenin uzun süreli sorunu olmaktan çıkabilir (Dost, 2014:11).

2.4.1.8. Konjonktürel işsizlik

Ekonominin tam istihdam seviyesine yaklaştığı, sermayenin ve mevduatların gelir sağlayabilme olanağının arttığı, paranın değerinin stabilizasyonunun sağlandığı ve bunlarla birlikte tüketim hacminin büyüdüğü zamanlara yüksek konjonktür; üretim elemanlarının tam manasıyla kullanılmadığı ve paranın değerinin stabilizasyonunun sağlanmadığı zamanlara da alçak konjonktür dönemleri denilir. Ayrıca iktisatçıların büyük çoğunluğu GSMH' da yaşanan en az altı ay süreli gerilemeyi ve daralmayı durgunluk olarak adlandırırken altı aydan daha uzun süren ve daha şiddetli olan daralma dönemlerini bunalım ya da buhran olarak nitelendirirler (Aydın, 2012:122). Bu doğrultuda, toplam talepte yaşanan gerileme ya da aşırı üretim sonucunda meydana gelen işsizlik türüne konjonktürel işsizlik denilmektedir.

Bu işsizlik çeşidi kimi iktisat yazınında Keynesçi işsizlik olarak geçmektedir. Mal piyasasında gerçekleşen talep yetersizliğinin emek piyasasını etkilemesi sonucunda oluşmaktadır. Talep yetersizliği sonucunda mal ve emek piyasasında arz fazlası oluşmakta ve irade dışı işsizlik görülmektedir. Konjonktürel işsizliğin var olduğu durumlarda işverenler üretimi, cari fiyat ve ücret düzeyinde genişletmeye

hazırdır ancak talebin yetersiz olması üretimin genişlemesine engel olur. Bu işsizlik türü özellikle kriz dönemlerinde en üst seviyeye çıkmaktadır (Tiryaki, 2007:13).

2.4.1.9. Mevsimsel işsizlik

Mevsimlik işsizlik genel olarak iki sebepten dolayı meydana gelmektedir. Bunlardan birincisi, tarımsal etkinliklerin belirli bir süreyle kısıtlanmış olmasıdır ikincisi ise, tamamen taleple ilgilidir. Zira ürünlerin üretimleri mevsimlik olup işlerin çoğu yılın belirli zamanlarında yapılmaktadır. Eğer ürün çeşitliliği fazlaştırılmamış ise işlerin çoğu belirli bir zaman dilime sıkışır bu durum aktif nüfusa sadece yılın belirli zamanlarında ve kısmen çalışma olanağı sağlamaktadır. Çoğunlukla tarımsal nüfus neredeyse yılın yarısını boş geçirmektedir. Mevsimlik işsizlik; bir hafta veya yıl süresince normal çalışılması gereken süreden daha az çalışmayı ifade eder (Aktan, 1958:27). Bu işsizliğin ekonomik ve sosyal maliyetleri az gelişmiş ülkeler için farklı bir özellik taşır. Az gelişmiş ekonomilerde tarım sektöründe makineleşme yeteri kadar sağlanamamıştır ve tarım sektöründe çalışan kişi sayısı diğer sektörlerle kıyaslandığında daha çoktur. Bu sebeple mevsimsel işsizlikten etkilenen nüfusun sayısı yüksektir.

Mevsim işsizliğinin ortaya çıkmasında taleple ilgili olan kısım ise şöyledir: Ürünün arzı devam ettiğinde o ürüne olan talep belirli mevsimlerde artış göstermekte diğer mevsimlerde ise ürünün talebi azalmaktadır. Talepte meydana gelen bu değişimler ise istihdamın daralmasına sebep olacaktır. Mayo, kürk, kömür, dondurma gibi sadece belirli bir mevsimde üretilen mamul sanayiinde bu durum gözlemlenir. Bu tür sanayi alanlarında üretim tüm yıl boyunca sürdürülür. Aşırı üretim yapan ve bu tür mallar üreten sanayi kesimlerinde malın tabiatı gereği mevsimsel işsizlik görülmektedir.

Tarımsal faaliyetlerin belirli bir dönemle kısıtlandığı az gelişmiş ülkelerde mevsimsel işsizlik ortaya çıkmaktadır. Çünkü az gelişmiş ülkelerde tarımın milli ekonomi içerisindeki yeri oldukça büyüktür. Milli ekonominin büyük çoğunluğunun tarıma dayanması ve hava şartlarının kötü olduğu durumlarda tarımsal üretimin olumsuz etkilenmesi ekonomiyi olumsuz etkilemektedir. Ayrıca az gelişmiş ülkelerde topraklar genellikle küçük parçalara ayrılmıştır ve bu durum elde edilen gelirin daha az olmasına hatta hiç verim alınamamasına sebebiyet vermekte ve aynı zamanda işsizliğe yol açmaktadır (Gökmen, 2007:32).

2.4.1.10. İradî işsizlik

Serbest ekonomilere mahsus olan işsizlik çeşididir. Geçerli ücret düzeyinde çalışmayı kabul etmeyen kişilerin yol açtığı işsizliktir. Var olan ücret düzeyinden daha yüksek bir ücret talep edildiği veya var olan iş imkanlarından daha iyi iş imkanları arandığı için kişinin kendi rızasıyla işsiz kalması durumudur. İşsiz ilerde daha iyi koşullarda iş bulacağını düşünerek mevcut iş fırsatlarını reddeder (Muratoğlu, 2011:21). Gönüllü işsizliğin nedenleri şu şekilde sıralanabilir;

- Aktif bir şekilde iş aranmıyor olabilir
- İş beğenmeyebilir veya kendisine uygun olmadığını düşünebilir
- Tatmin edici ücretin verilmeyeceğini düşünebilir
- Çalışma isteği bulunmayabilir (Bekiroğlu, 2010:53).

2.4.1.11. Gayri iradi işsizlik

Çalışma istek ve gücünde olan işgücünün günün çalışma ve ücret koşulları altında çalışmak istediği halde sosyo-ekonomik nedenlerle, isteği dışında (gayri iradi) geçici veya daimi olarak çalışabileceği iş bulamaması halidir (Andaç, 2010:46)

İş bölümü, uzmanlaşma ve otomasyonun yüksek seviyede olduğu ülkelerde çok sık meydana gelen ve ekonomi açısından esas önemli olan işsizlik çeşididir.

Klasik İktisatçılar bu işsizlik türünü reddetmişlerdir. İşsizliğin irade dışında gerçekleşen bir olay olduğu, John Maynard Keynes tarafından öne atılmıştır. Gayri iradi işsizlik; üretim kapasitesinin yetersiz oluşundan, konjonktürel iniş-çıkışlardan ve yapısal değişimlerden kaynaklanmaktadır.

Keynes bu işsizliğin temel sebebini talep yetersizliğine bağlamıştır. Kimi ürünlerin satış düzeyi düşük seviyede olabilir ya da o mal üretilirken emek yerine makine teçhizatı kullanılmış olabilir. Bu durum karşısında üretici iş gücüne alan talebi azaltır. Bunun sonucunda da işsizlik oluşur (Karabulut, 2007:9). Bazı dönemlerde de piyasada geçerli olan reel ücret düzeyinde çalışmak isteyen kişi sayısı fazlalaşır bu durum emek arz fazlalığını ifade etmektedir. Bu durumun piyasadaki anlamı da ekonomilerde gayri iradi işsizliğin olmasıdır (Saydam, 2009:243)

2.4.1.12. Doğal işsizlik

Bu kavram 1986 yılında M. Friedman tarafından ortaya atılmıştır. Ülkelerde uygulanan ekonomi politikaları yoluyla çözülemeyen işsizliğe doğal işsizlik denilmektedir. Bir başka deyişle doğal işsizlik oranı, enflasyon oranlarını

yükseltmeden varlığını sürdüren en düşük işsizlik oranıdır. Bu işsizlik oranının hesaplanmasında belirli bir metot bulunmamaktadır. Uzun süreli olan fiili işsizlik oranları doğal işsizlik oranını ifade etmektedir. Doğal işsizliği belirleyen etkenler arasında nüfus yapısı, asgari ücret tatbikleri, farklı sektörlerin büyüme nitelikleri ve işsizlik sigortaları uygulamaları gösterilebilir (Bekiroğlu, 2010:54).

Bir diğer tanımlamayla doğal işsizlik, ekonomide emek arzı ile emek talebinin dengede olduğu dönemlerde dahi görülen, istihdam halindeki kişilerin iş değişikliğinden kaynaklı geçirdikleri boş dönemlerde karşılaşılan işsizlik çeşididir. Bir ekonomide her daim emek piyasasına ilk defa dahil olanlar ya da halihazırdaki işini beğenmediği için iş değişikliği yapmak isteyenler mevcuttur. Bu iş değişikliği ister istemez zaman almaktadır. Bu sebepten dolayı ortaya çıkan işsizliğin, doğal işsizlik olduğu kabul edilmekte ve en sağlıklı ekonomilerde dahi görülebilmektedir.

Ekonomi literatüründe NAIRU kavramı doğal işsizlik oranı yerine kullanılan bir kavramdır. NAIRU; enflasyonu hızlandırmayan işsizlik oranını ifade etmektedir. Arızı işsizlik ile yapısal işsizliğin toplamı NAIRU' yu vermektedir. Yüksek istihdam seviyesine ulaşmış, sağlıklı ekonomilerde bile arızı işsizliğe ve yapısal işsizliğe rastlamak mümkündür. Bu durum doğal işsizlik oranının hiçbir zaman sıfıra eşit olamayacağını en net kanıtıdır. Ekonomilerde yaşanan en önemli sorunlardan olan işsizlik önlenmesi için çeşitli politikalar geliştirilen bir sorundur. Piyasada düşük işsizlik oranı yaratmak için gösterilen çabalar enflasyonist baskıları hızlandırmaktadır. İşsizlik oranlarının istenildiği gibi düşürülmesi enflasyonu bir anda yükseltecektir. Bu sebeple doğal işsizlik oranı enflasyonun önlenemez biçimde yükselme tehlikesini içermeyen en düşük işsizlik oranı olarak ifade edilir (Yıldırım ve Özer, 2006:372).

Bazı iktisatçılar doğal işsizlik oranının endojen olduğunu; reel makro ekonomik değişkenlerdeki ya da kurumsal çerçevedeki değişiklikler ve piyasa güçleri nedeniyle meydana çıkan değişimlerden etkilendiğini savunmaktadırlar (Özcan, 2013:97). Burdan yola çıkarak ekonomide yaşanan şokların işsizlik üzerinde kalıcı bir etki yarattığı söylenebilir (Güloğlu ve İspir, 2011:206).

2.4.1.13. Sürekli durgunluk işsizliği

Gelişmiş ekonomilerde belirli bir büyüme sonrasında kuvvetle muhtemel yaşanan ekonomik durgunluk sebebiyle meydana gelen işsizliğe sürekli durgunluk işsizliği denilmektedir (Muratoğlu, 2011:23).

Söz gelimi, bir ekonomide yaşanan büyük çaplı ekonomik krizler ve bu krizler sebebiyle yaşanan tıkanmalar, piyasada olan bir sektörü diğer sektörler karşısında daha karlı ve daha elverişli olmaktan çıkarabilir. Bu durum o sektöre ait talebi düşürür ve dolayısıyla sektörün üretimi de buna paralel olarak azalır. Üretimin azalması işgücü talebini de azaltmaktadır. Bir sektörün durgunlaşmasıyla oluşan işsizliğe kronik işsizlik denilmektedir. Toplumun varlıklı olması ekonomiyi aktif hale getiren etkenlerden biridir. Ekonomisi ve sanayisi gelişmemiş toplumlarda ekonominin üretim yapmasını sağlayan toplum yeteri kadar varlıklı değildir bu yüzden bu tür toplumlarda kronik işsizlik daha çok görülür. Gelişmemiş metotlarla yapılan üretim faaliyetlerinin işsiz kalan herkese iş imkanı sunması olanaksızdır. Bu sebeple, kronik işsizliğin önüne geçilmesi için öncelikle ülkenin kalkınmasını sağlayacak yöntemlerin uygulanması gerekmektedir. Daha öz bir ifadeyle bu işsizlik türü talep yetersizliğine değil daha çok sermaye donanımının yetersiz olmasına bağlıdır. Bilhassa az gelişmiş ülkelerde yaygın olan bu işsizliğin önlenmesi için uzun vadeli düzenlemeler yapılması şarttır (Tatar, 2006:11).

2.4.2. İşsizliğin ölçülmesi

İşsizlik oranı ekonominin en önemli göstergelerinden biridir. İşgücü piyasalarına yönelik geliştirilecek olan politikaların başlıca dayanağını da işsizlik oranı oluşturmaktadır. Ekonomiyi realist bir şekilde değerlendirmek ve emek piyasası yöntemlerinin başarısını tespit etmek için işsizlik oranının gerçeğe uygun biçimde tanımlanması ve ölçülmesi şarttır (Altay vd., 2011:5). İşsizliğin ölçülmesi gelişimini tamamlamış ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında ayırım göstermektedir. Gelişmiş Batı ülkelerinde “işsizlik sigortası” uygulaması etkin şekilde uygulanmaktadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde bu uygulama etkin bir biçimde hayata geçirilememiştir. İşsizlik sigortasının etkin kullanımıyla işsizler ilgili kurumlara kayıt olmak zorundadır. Ayrıca yeni iş bulabilmek için iş bulma ofislerine başvurma zorunluluğu vardır. Bu başvurular sayesinde gelişmiş ülkelerde işsizliğin ölçülmesi kolaylaşmakta, iş gücü anketleriyle de piyasa nitel olarak incelenmiş olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler işsizlik sigortası uygulaması ve iş bulma ofisleri gibi uygulamalar tam anlamıyla uygulanmadığı için ölçüm zorlaşmaktadır (Bozdağlıoğlu, 2008:58).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1954 yılından itibaren kılavuzlar hazırlamaktadır. Bu kılavuzlarda ülkeler arasında ve zaman içinde değişen işsizlik

oranlarıyla ilgili karşılaştırmalar etkinleştirilmek istenmekte ve bireylerin emek piyasası içindeki sınıfları belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla yapılan tanımlar sürekli revize edilmektedir. Günümüzde bu tanımlar hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelere belirli düzeyde adapte edilmiştir. Gelişmiş ülkelerde işsizlik oranı, o ülkelerin emek kaynaklarından ekonominin kullanmadığı, atıl kalan kısmı yeterli olarak yansıtabilirken; gelişmekte olan ülkelerde yeterince yansıtmamaktadır (Yüceol, 2005:119).

Ülkemizde işsizlik oranlarını hesaplayan kurum TÜİK' tir. 1988 yılından önce düzenli olarak işgücü istatistikleri yayınlanmamaktaydı. Fakat 1988-1999 yılları arasında yılda iki kere yapılan "Hane Halkı İşgücü Anketi" ismiyle yapılan anketler sayesinde işgücü istatistikleri düzenli olarak yayınlanmaya başlandı. Altı ayda bir yapılan bu anketler döneminde TÜİK işsizi; son 6 ay içinde iş arama yollarının en az birinden yararlanmış ve on beş gün içinde iş başı yapabilecek konumda olan çalışma çağındaki kimse olarak tanımlamıştır. 2000 yılında ve sonrasında bu anketlerin sıklığı artmış ve üç ayda bir yapılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla işsiz tanımı da değişmiş ve son üç ay içinde iş arama yollarına başvurmuş, on beş gün içinde iş başı yapabilecek ve çalışma çağında olan kimse olarak tanımlanmıştır. İstatistiki hesaplamalarda kullanılan kavramlara ve oranlara değinmek gerekirse şu şekilde tanımlanabilir;

Bir ülkede yaşayan 15 yaş üstündeki nüfusun kışla, üniversite yurdu, yetimhane, hapisane, hastane ve bunun gibi kurumsal olan yerlerde değilde hanelerde ikamet eden kısmına kurumsal olmayan sivil nüfus denilmektedir. Kurumsal olmayan sivil nüfusu üç farklı grup oluşturmaktadır. Bunlar, çalışanlar (E), işsiz olup iş arayanlar (U) ve işsiz olduğu halde iş aramayanlar şeklindedir.

Kurumsal olmayan sivil nüfusun içinde yer alan; çalışanlar (istihdam edilenler) ve işsizlerin (işsiz olup iş arayanlar) toplamı iş gücü (L) şeklinde ifade edilmektedir.

$$L = E + U$$

Kurumsal olmayan sivil nüfus içinde yer alan işsiz olduğu halde iş aramayanlar grubu ise, sivil nüfusun iş gücünde olmayan kısmını temsil eder ve iş gücünde olmayanlar olarak nitelendirilirler.

Sivil nüfusun ne kadarının çalışma arzusunda olduğu iş gücü katılım oranıyla ifade edilmektedir. İşgücü katılım oranı, iş gücünün kurumsal olmayan sivil nüfusa olan oranıdır.

$$\text{İş gücü katılım oranı} = \frac{\text{İş gücü}}{\text{Kurumsal olmayan sivil nüfus}} \times 100 \quad [2.]$$

Kurumsal olmayan sivil nüfusun çalışma isteği artıkça iş gücüne katılım oranı artar.

İş gücünün (çalışmak isteyip te iş arayanların) bir kısmının işinin olmaması durumunu gösteren işsizlik kavramı, işsizlik oranı ile ölçülmektedir.

$$\text{İşsizlik oranı} = \frac{\text{İşsizler}}{\text{İş gücü}} \times 100 \quad [3.]$$

Konuya ilişkin açıklanması gereken son oran istihdam oranıdır. İstihdam oranı kurumsal olmayan nüfusun ne ölçüde istihdam edildiğini gösteren bir orandır.

$$\text{İstihdam oranı} = \frac{\text{Çalışanlar (istihdam edilenler)}}{\text{Kurumsal olmayan sivil nüfus}} \times 100 \quad [4.]$$

İşsizlik oranları, işsizlik konusunda gerçek tabloyu yansıtmamaktadır. Bunun ilk nedeni, işsizlik oranlarının yükseldiği ve bundan dolayı iş bulmanın daha zor bir hal aldığı dönemlerde, işsiz bireylerin bir bölümü iş bulma ümidini yitirerek iş aramaktan vazgeçerler. “Cesareti kırılan işçiler” denilen bu grup kimse iş gücünde olmayanlar sınıfına girmektedir. Aslında çalışma arzusuna sahip bu işsizlerin varlığı hesaba katıldığında işsizlik oranı daha da yüksek çıkacaktır. Bir diğer neden çalışanların hepsinin tam gün çalışmamasıdır. Bazı çalışanlar part-time olarak istihdam edilirler. Bu duruma eksik istihdam da denilir ve bu durumda hesaba katıldığında, işsizlik oranı daha yüksek çıkacaktır (Karabulut, 2007:8).

2.4.3. İşsizlikle mücadele politikaları

İstihdamı artırmak için uygulanan politikalar başka sorunlara da yol açabilmektedir. Bu yüzden işsizlikle mücadele edilirken, fiyat istikrarı, enflasyon ve faiz oranları gibi değişkenlerin olumsuz etkilenmemesine dikkat edilmelidir.

İktisat politikası araçlarına ve hedeflerine göre şekil alan süreçte işsizlikle mücadele politikaları makro ve mikro politikalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Makro ekonomik politikalar para, maliye ve gelirler politikası olarak üçe ayrılırken, mikro ekonomik politikalar aktif istihdam ve pasif istihdam politikaları olmak üzere ikiye ayrılır.

2.4.3.1. Makro ekonomik politikalar

Bu politikalarla ulaşılmak istenen hedef tam istihdamın sağlanması, büyüme hızının artırılması, fiyatlar genel düzeyi, faiz oranları, döviz kuru ve mali sistemin istikrarının sağlanmasıdır.

2.4.3.1.1. Para politikası

Bir ekonomide para politikasının tatbikatını yapan kurum Merkez Bankasıdır. Merkez bankası tayin ettiği nihai amaçlara ulaşabilmek için para politikası araçlarını kullanmaktadır. Merkez bankası nihai hedeflerine ulaşmak için, faaliyet hedefleri ve ara hedefler belirlemede bu hedeflere varabilmek için de para politikası araçlarını kullanmaktadır.

Merkez bankası para politikası araçlarını para ve kredi hacmini değiştirmek üzere kullanmaktadır. Disponibilite oranı, zorunlu karşılık oranları, reeskont politikası, yasal karşılık oranları ve açık piyasa işlemleri (APİ) Merkez bankasının kullandığı temel politika araçlarıdır. Merkez bankası para çarpanı veya parasal taban üzerinde baskı oluşturabilmek için para politikası araçlarını kullanmaktadır. Parasal taban büyüklüğünü etkileyebilmek için açık piyasa işlemleri ve reeskont politikası araçları kullanılırken, para çarpanını baskı altında tutmaya yönelik kullanılan politika aracı zorunlu karşılık oranlarıdır. Para politikası araçları kullanılarak ulaşılmak istenen nihai hedeflere politika amaçları denilmektedir. Bu amaçlar şu şekilde sıralanabilir;

- Tam istihdamın seviyesine ulaşılması
- İktisadi büyüme hızının yükseltilmesi
- Fiyat stabilizasyonunu gerçekleştirmek
- Döviz kuru stabilizasyonunu gerçekleştirmek
- Faiz haddi stabilizasyonunu gerçekleştirmek
- Mali sistemin stabilizasyonunu gerçekleştirmek

Yukarıda sıralanan hedefler para politikasının nihai amaçları olarak görülmektedir. Fakat bu hedefler arasında trade-off durumu söz konusudur. Yani iki hedef aynı anda mükemmel şekilde gerçekleştirilemez. Bu sebeple Merkez bankasının sıralanan hedeflerden birini nihai amaç olarak seçmesi gerekmektedir (Yılmaz Uçan, 2017: 48).

Günümüzde para politikasının temel hedefi “fiyat istikrarının sağlanması” olarak belirlenmiştir. Bunun sebebi fiyat istikrarının sağlanması durumunda diğer hedeflere de ulaşılabilecek olunmasıdır. Fakat istihdam meselesi diğer amaçlardan farklı bir önem taşımaktadır. Para politikalarında enflasyonun engellenmesi için fiyat stabilizasyonu amacının belirlenmesinin yanı sıra enflasyon oranını arttırmayan işsizlik oranı (NAIRU) da bu politikaların dayanağını oluşturmaktadır. Para politikası, ekonominin konjonktürü dikkate alınarak “genişletici politikalar” ve “daraltıcı

politikalar” seçilerek uygulanır. Burada kastedilen genişletici ve daraltıcı politikalar para arzı kontrolünü ifade etmektedir. Para arzının kontrolü de daha önce belirtmiş olduğumuz para politikası araçları ile gerçekleşmektedir (Bekiroğlu, 2010:64).

Para arzının önemli bir kısmını mevduat parası oluşturmaktadır. Mali sistemdeki çek ile kullanılabilir mevduat M1 ‘in (En dar para tanımı, Dolaşımdaki para + Vadesiz mevduat) % 75’ ten fazlasını ve büyük ölçüde kullanılan M3’ ün (En geniş tanımlı para, M1 + Vadeli mevduat + Repo + Para piyasası fonları + İhraç edilen menkul kıymetler) kabaca % 15’ ini oluşturmaktadır. Ticari bankaların tevdiat parası yaratma olanağı rezervlerine bağlı olarak değişmektedir. Bu bağlamda Merkez bankasının para arzına tesir etme imkanı, bu rezervlerin büyüklüğünü ve yetersizliğini etkileme imkanıyla doğrudan bağlıdır (Lipsey vd., 1994:246).

Ekonomide işsizliğin olduğunu varsayarak ekonomide genişletici para politikası uygulanırsa yani para arzı artırılırsa faiz oranları düşecektir. Bu durum “aktarım mekanizmasının” başlamasını ifade etmektedir. Para politikasına yönelik uygulanan kararların reel ekonomiyi ve fiyat düzeyini hangi kanallar ile ne ölçüde ve kadarlık bir gecikmeyle etkilediğini ifade eden duruma aktarım mekanizması denilmektedir (Büyükkay vd., 2009:226). Aktarım mekanizmasında, para arzındaki değişimler faiz oranını, faiz oranı yatırım harcamalarını, yatırım harcamaları da toplam üretimi etkilemektedir (Kasapoğlu, 2007:5).

Para talebinde bir kayma olduğunda ya da para arzı değiştiğinde faiz oranı da değişecektir. Örneğin; likidite tercihi fonksiyonu sabitken para arzının artması, denge faiz oranı düzeyinde para arzı fazlası oluşmasına neden olacaktır. Para arzı fazlasının oluşu ise faiz oranlarını düşürecek. Tam aksi durumda ise para arzındaki düşüş faiz oranlarının yükselmesine sebep olacaktır. Para arzı sabitken para talebinde yaşanan artış, faiz oranları dengedeysen para talebi fazlası oluşturacak ve faiz oranları buna bağlı olarak yükselecektir. Para talebindeki azalma ise faiz oranlarının düşmesine sebep olacaktır.

Para arz ve talebinde gerçekleşen değişimle faiz oranlarının değişimine sebep olmaktadır. Faiz oranındaki değişimler ise yatırım harcamalarını etkilemektedir. Faiz oranının düşmesi borçlanmayı ucuzlatarak, sermayenin maliyetini azaltacak bu durum yatırım harcamalarını artıracaktır. Faiz oranlarındaki artış ise yatırım harcamalarını olumsuz etkileyecektir. Yatırım harcamalarının artması toplam talebin canlanmasına ve bu sayede üretimin yükselmesine yol açacaktır. Ayrıca faiz oranlarının düşmesi

tüketicilerin tasarruf eğilimini azaltmakta ve tüketim harcamalarını artırmaktadır (TCMB, 2013:5).

2.4.3.1.2. Maliye politikası

İktisat politikası; iktisadi büyüme, kalkınma, iktisadi istikrar ve gelir bölüşümü amaçlarına ulaşmak için para ve maliye politikalarını kullanmaktadır. Maliye politikası; devletin amaçlarına ulaşmak için kamu harcamaları, kamu gelirleri, bütçe, borçlanma ve borç yönetimi gibi mali araçları kullanarak genel ekonomi üzerinde etkili olmasını ifade etmektedir. Hükümetlerin belirli makroekonomik amaçlara varabilmek için kamu gelirleri ve kamu harcamalarına yönelik aldığı kararlar sayesinde bütçelerinde meydana gelen değişimler milli gelir, işsizlik ve enflasyon gibi makro büyüklükler üzerinde de etkili olmaktadır (Balaban, 2012:3)

2000’li yılların başlarına kadar genel geçerliliğini korumuş olan klasik iktisadi yaklaşıma göre, devlet ekonomiye yalnızca adalet ve diplomasi gibi tam kamusal malları ve hizmetleri sağlamak için müdahale etmelidir. Buna göre devletin yaptığı harcamaların ve topladığı vergilerin sadece mali amacı olmalı ve olağanüstü dönemler dışında devletin ekonomiye müdahalesi minimum düzeyde tutmalıdır. 1929 Ekonomik Buhranı ile tartışılmaya başlanan bu görüş, yaşanan ekonomik kriz sonrasında dünyada meydana gelen ekonomik durgunluğun yarattığı tahribat bilim insanlarını yeni politika arayışlarına itmiştir. Yeni politika arayışlarının olduğu ve buhranın etkisinin en yoğun hissedildiği zamanlarda, İngiliz ekonomist John Maynard Keynes “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” isimli kitabında sıradan ekonomi söylemlerinin dışına çıkarak ekonomiye devlet müdahalesinin gerekliliğini savunmuştur. Keynes, işsizliğin olduğu dönemlerde ekonominin dengeye gelmesini sağlamak için genişletici maliye politikalarının uygulanması gerektiğini, enflasyonist dönemlerde ise dengenin sağlanması için daraltıcı maliye politikalarının uygulanması gerektiğini savunmuştur. Buhran öncesinde de devletin ekonomiye müdahalesini uygun gören iktisatçılar mevcuttur ancak maliye politikasının modern anlamdaki babasının Keynes olduğunu söylemek mümkündür. Klasik iktisatçılar için devlet müdahalesinin amacı yalnızca mali amaçlar olmasına rağmen Keynes için devlet müdahalesinin ekonomik, sosyal ve siyasi amaçları da mevcuttur. Bu görüşe dayanarak maliye politikası, bir ülkedeki ekonomik, sosyal ve siyasi hedeflere varabilmek için devlet harcamaları ve devlet gelirlerinin miktar ve bileşenlerini değiştirmek şeklinde tanımlanabilir (Yüksel, t.y.:1).

Maliye politikası şu amaçları hedeflemektedir;

- Tam istihdamın sağlanması
- Fiyat istikrarının sağlanması
- Ödemeler bilançosu dengesi
- Gelir dağılımında adalet
- Makul bir büyüme haddi ve kalkınma (Akalin, 1986:10).

1929 yılında yaşanan Büyük Buhran sonucunda oluşan sosyo-ekonomik sorunlar, kamu harcamalarının artırılmasıyla bir nebze çözüme kavuşturulmuştur. Ancak 1970' li yıllarda yaşanan stagflasyon olgusuna maliye politikalarıyla müdahale edilememiş ve nu politikalar bir nebze önemini yitirmiştir. Ancak 1980 ve sonrasında gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik krizlerin sebebinin önemli ölçüde kamu ekonomisi açıklarının, kayıt dışı ekonominin ve mali baskınlığın olduğu görülmüştür. Bunun üzerine maliye politikaları yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Bu krizlere çözüm getirmek amacıyla maliye politikasının amaçları yeniden formüle edilmiş ve fonksiyonel maliye politikası anlayışı geliştirilmiştir (Şener, 2011:14).

2.4.3.1.3. Gelirler politikası

Gelirler politikası, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, bazı gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde değişen ekonomik koşullar sonucunda ortaya çıkmış ve artan devlet müdahalesine bir örnek olarak gösterilmiştir. Batı'da yaşanan olağanüstü şartlar ve ekonomik krizler, devletin piyasa ekonomisine müdahalesini mecbur hale getirmiştir. Fakat iktisat politikası hedeflerinin gerçekleştirilmesinde sadece, hükümetlerin ve Merkez Bankalarının para ve maliye politikaları gibi klasik müdahale araçlarının yeterli olmamaktadır. 1929 Ekonomik Buhranında, klasik makro ekonomi teorisi istihdam sorununa çözüm bulamamış, bu soruna Keynes Teorisi ile çözüm getirilmiştir. 1970'li yıllarda ise stagflasyon sorunu ortaya çıkmış ve kriz, işletme düzeyine kadar inmiştir. Bunun üzerine yeni istikrar araçları arayışı içine girilmiş ve gelirler politikası önem kazanmıştır. Ekonomik değişkenlerde ortaya çıkan yeni gelişmeler karşısında, tam istihdamı gerçekleştirme, fiyat istikrarını sağlama ve uygun bir ödemeler bilançosu dengesine ulaşma zorunluluğu sebebiyle geleneksel iktisat politikalarını tamamlayıcı nitelikte olan gelirler politikasını uygulanmaya başlanmıştır.

Gelirler politikası, gelirlerle ilgili bütün gelişmelere daha gelişmenin ilk aşamasında etki etmeyi deneyen hükümet politikasıdır. Bu bağlamda gelirler

politikasını, gelirlere doğrudan etki eden politikalar olarak tanımlamak da mümkündür. Gelirler politikası, sadece ücret ve maaş gelirlerini etkileyen politikaları değil; aynı zamanda tüm üretim faktörlerinin gelirlerini doğrudan etkileyen politikaları içine almaktadır. Ancak gelirler politikası en çok ücret ve fiyat kontrolleri şeklinde olmaktadır. Bu yüzden gelirler politikası, ücretler ve fiyatlar üzerinde, doğrudan müdahaleler yoluyla kontroller kuran politikalar şeklinde de tanımlanabilir.

Gelirler politikasının başlıca amaçları, milli ücret politikası uygulanmak suretiyle ücret ve fiyat istikrarını sağlamaktır. Bu istikrarın sağlanması için, ücret ve fiyatların piyasa koşullarına bırakılmadan kontrol edilmesi gerekmektedir. Gelirler politikası, tam istihdamın var olduğu durumlarda, ücret ve kar gelirlerini artırma çabalarının enflasyona sebep olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu nedenle gelirler politikası; ücret artışlarını, ekonomik sistemin istikrar ve büyüme koşullarına bağlı kılmayı ve üreticilerin konjonktürü şiddetlendiren fiyat ve yatırım stratejilerini sınırlandırmayı ve bu amaçla da kurumsal bir kontrol rol mekanizması kurmayı hedeflemektedir (Uçkan, 2006:17). İlk etapta fiyat istikrarını sağlamaya yönelik uygulamalara daha fazla önem verilmiş fakat gelir dağılımı göz ardı edilmiştir. Fakat zamanla gelir dağılımında adalet konusunda gelirler politikasının kapsamına girmiştir. Gelir dağılımında adalet konusunun bu politika kapsamına girmesiyle, bireysel gelir dağılımı, işlevsel gelir dağılımı, servet dağılımı ve yoksulluk gibi çözüm bekleyen sorunlarda bu politika kapsamına dahil edilmiştir (Bekiroğlu, 2010:69).

Gelirler politikası, uygulanırken kısa dönemli ve uzun dönemli şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Harp, bunalım, buhran gibi olağanüstü hallerde belirli bir süre boyunca ücret-fiyat dondurulması şeklinde uygulanan politikalar, kısa dönemli gelirler politikasını oluşturmaktadır. Uzun dönemli gelirler politikası ise, sosyal muhataplar arasında işbirliğinin sağlanması amacıyla devletin sınırlı ve dolaylı müdahalelerde bulunmasıyla uygulanır. Bu tarz uygulamalarda devletim yaptırım içeren müdahaleleri yoktur, bunun yerini sosyal diyaloglar almıştır. Gelirler politikası uygulamaları, ücretler ve fiyatlar sayesinde gerçekleştirilen doğrudan ya da dolaylı devlet müdahaleleri olarak gerçekleşmektedir (Yılmaz, 2017:53).

Gelirler politikası, ekonomik amaçların yanı sıra bazı sosyal amaçlara da sahiptir. Özellikle uzun dönemli ve gönüllü gelirler politikasının uygulandığı ekonomilerde, emek-sermaye işbirliğinin ve sosyal barışın sağlanması gelirler politikasının temel amaçları arasındadır. Sosyal taraflar, gelirler politikası aracılığıyla belirlenen ekonomik hedeflere ulaşmak için, karşılıklı fedakarlıklarda bulunarak

çalışma ortaklığı içine girmektedirler. Bu durumun sonucunda çalışma barışı ve toplumsal barış sağlanmaktadır. Gelirler politikasınca hedeflenen amaçların gerçekleştirilebilmesi için tarafların işbirliği yapması sağlanmalı ve bireysel çıkarlarla toplumsal çıkarlar arasındaki uyumun gözetilmesi gerekmektedir. Gelirler politikası birbiriyle çatışma halinde olan amaçları en uygun şekilde gerçekleştirmeyi hedef alarak hem taraflar arasında hem de taraflarla devlet arasında sıkı ve gönüllü bir iş birliği koşuluna dayanmaktadır (Uçkan, 2006:18).

2.4.3.2. Mikro ekonomik politikalar

2.4.3.2.1. Aktif istihdam politikaları

Aktif istihdam politikaları, Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından “emek piyasasını geliştirmek ve işçilerin işle ilgili niteliklerini yükseltip daha dinamik bir emek piyasasını isteklendirmek amaçlı önlemler” olarak tanımlanmaktadır. Aktif istihdam politikalarını daha geniş olarak tanımlamak gerekirse; işsizlik oranlarını düşürmek, yakalanılan istihdam düzeyini korumak ve artmasını sağlamak amacıyla meslek, iş ve kariyer yönetimine ait danışmanlık hizmetlerinin verildiği, iş analizleri ve mesleki sınıflandırmanın yapıldığı, istihdamla alakalı bazı meslek eğitimlerinin uygulandığı ve iş arama yöntemlerinin geliştirildiği programlar bütünüdür şeklinde tanımlanabilir. Aktif istihdam politikalarının temel amacı, sadece işsiz kalanlara gelir desteği sağlamak değildir aynı zamanda işsizlerin çalışma hayatına dönmelerini kolaylaştırmaktır. Aktif istihdam politikaları daha çok işsizliğin en fazla etkilediği gruplara ve bölgelere yönelik olan politikalardır. Önceliği olan hedef kitlesi dezavantajlı kesim olarak nitelendirilen; uzun dönemli olarak emek piyasasında iş bulma şansı az olan genç, deneyimsiz, kadın, sabıkalı, göçmen ve engelli gibi işsizler guruplarıdır. Bu kesimler ayrımcılık, deneyimsizlik, vasıfsız olma gibi sebeplerden ötürü iş bulmakta zorluklar yaşamaktadır. Aktif istihdam politikaları sayesinde bu kesimlerin istihdama katılması, hem ekonomik hem de toplumsal yapı ve bu yapının bütünlüğünün korunması açısından büyük önem taşımaktadır (Sanal, 2013:99).

Aktif istihdam politikaları, ilk kez bu isimle 1950’li yıllarda İsveç’te telaffuz edilmiştir. OECD'nin de 1960'lardan bu yana aktif istihdam politikalarının gelişimine destek vermektedir. İsminde geçen aktif sözcüğü 1950’li yıllarda uygulanan ücret kısıtlamalarına dayalı politikalara bir reaksiyonu yansıtmaktadır. II. Dünya

Savaşından öncede emek piyasalarına yönelik çok sayıda iş bulma ve meslek eğitimi programları olmasına rağmen bu programlar aktif istihdam politikası olarak değerlendirilmemişlerdir. Aktif istihdam politikaları ilk kez 1948 senesinde İsveçli İktisatçılar Gösta Rehn ve Rudolph Meidner tarafından, “tam istihdam hedefini sağlarken enflasyonu kontrol altında tutmayı başaran sosyal demokrat bir strateji” olarak tanımlanmıştır. İsveç’te uygulanan bu politikalar 1960’larda OECD tarafından yayınlanmış ve bu sayede aktif istihdam politikaları farklı bir politika olarak değerlendirilmiştir. Aktif istihdam politikalarının uygulanma isteğini artırmak için OECD üye ülkeler arasında 1961 yılında “İşgücü ve Sosyal Sorunlar Komitesi” oluşturmuştur (Biçerli, 2005:3) OECD işsizlikle mücadelede kullanılan istihdam politikalarını 7 başlıkta toplamıştır. Bunlar;

1. Kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri
2. Mesleki eğitim hizmetleri
3. Sübvansiyonlu istihdam (özel sektöre yönelik ücret ve istihdam sübvansiyonu, kendi işini kuranlara yardım ve doğrudan kamu sektöründe istihdam)
4. Gençler için oluşturulmuş politikalar
5. Engelliler için oluşturulmuş politikalar
6. İşsizlik sigortası uygulaması
7. Emek piyasası sebebiyle erken emeklilik (Sohlman ve Turnham, 1994:23)

Bu gruplardan kamunun eşleştirme ve danışmanlık hizmetleri, mesleki eğitim, sübvansiyon edilmiş istihdam, gençlere yönelik politikalar ve sakatlara yönelik politikalar aktif istihdam politikaları olarak nitelendirilirken, işsizlik sigortası ve erken emeklilik ise pasif istihdam politikaları olarak nitelendirilmektedir (Acar ve Kazancı Yabanova, 2017:90)

Danışmanlık hizmetleri, çalışanların değişen çalışma koşullarına daha rahat uyum göstermelerini sağlayan, işsiz olanların iş edinmelerini yardımcı olarak onları işe yerleştiren hizmetler bütünü olarak tanımlanmaktadır. Eşleştirme hizmetleri ise emek talebini ve emek arzını buluşturup eşleşmelerini sağlayan hizmetlerdir. Hem kamu hem de özel istihdam büroları tarafından sağlanan bu hizmetlerin daha etkin

verielbilmesi için iş gücü arz edenlerin vasıflarını, niteliklerini ve çalışmak istedikleri alanı belirtmeleri gerekirken, iş gücü talep edenlerinde iş için aranan kriterleri görevli bürolara iletmeleri gerekmektedir. Bu istihdam büroları işgücü analizlerini yapmakta ve yapılan analizler sonucunda işsizliğe karşı alınacak önlemleri belirlemektedir (Ayan, 2014:23).

Değişen ekonomik ve teknolojik koşullar daha fazla nitelikli eleman ihtiyacı yaratmaktadır. İşgücü piyasasında emek arz edenler var olan yetenek, donanım ve nitelikleriyle emek arz talep edenlerin ihtiyaçlarını karşılayamayabilirler. Vasıflı iş gücü de vasıflarının modasının geçmiş olması nedeniyle ya da vasıflı oldukları alanda işgücüne ihtiyaç duyulmadığı için istihdama dahil edilememektedir. İş gücünün vasıflarından dolayı ya da değişen şartlar sonucunda işgücünün düşük nitelikte olması sebebiyle işgücü talebi ile işgücü arzının eşleştirilememesi kamu istihdam bürolarını bu yönde aktif politikalar geliştirmeye itmektedir. Mesleki eğitim programları işgücüne vasıf kazandırma amacıyla kamu kurumları tarafından iş yeri dışında verilebilirken işverenlerce organize edilerek işyeri içerisinde de verilebilir. Mesleki eğitim programları işsizlikle mücadelede uzun vadeli önlemlerdir ve işgücünün verimliliğini artırabildiği gibi, eksik istihdamı azaltan bir etki de oluşturmaktadır (Ayan, 2014:23).

Ücret sübvansiyonları, yeni işçi istihdam edecek işverenlerin iş gücü için yapılacak harcamaların azaltılması yoluyla gerçekleştirilir. Bu harcamalar direkt olarak ücret yapısının değiştirilmesiyle ya da ücretler üzerinden alınan vergilerin azaltılmasıyla düşürülmektedir. Bazı durumlarda hükümetler program kanalıyla desteklediği belgelenen yahut duyurulan işgücünü istihdam edenlere işçi ücretlerinin bir bölümünü karşılayacağını ya da bu ücretler üzerinden alınan verginin indirileceğini duyururlar. Bir başka sübvansiyonda, istihdama ilk defa dahil olacak işçiler için uygulanan sübvansiyonlardır. İşe yeni alınacak bu işgücünün ücretlerinin bir kısmı devlet tarafından karşılanmakta ve program bu şekilde işlemektedir (Biçerli, 2005:6).

Aktif istihdam politikaları son derece maliyetli politikalarlardır. Bu sebeple bu tür politikalar uygulanırken tüm işsizleri kapsamamakta sadece belirli hedef grupları seçilmektedir. Bu guruplar genel olarak toplum tarafından dışlanan, uygun görülmeyen kesimlerden oluşur ve dezavantajlı grup olarak adlandırılırlar. Bahsi geçen bu dezavantajlı grup, iş tecrübesi olmayan, sabıka kaydı bulunan, gençler,

kadınlar, özürlüler, göçmenler, düşük vasıflılar gibi kesimlerden oluşmaktadır ve politikalar bu kesimlere yönelik hazırlanmaktadır. Genç ve deneyimsiz işgücünün eğitilip vasıflı hale getirilmesi piyasada ücretlerin düşmesine yol açmaktadır. Bu da genç işgücü ucuz olduğu için işverenleri genç işgücü istihdam etmeleri konusunda teşvik etmektedir (Uşen, 2007:68)

Ayrıca engelliler ve işgücü arz edenler tarafından dışlanması muhtemel olan sabıkalılar içinde politikalar geliştirilmiştir. Hem kamu sektöründe hem özel sektörde, yasalarca belitilmiş oranlarda engelli ve sabıkalı işçi çalıştırılması zorunluluğu da aktif istihdam politikaları içindedir.

Rekabetin giderek arttığı dünyamızda girişimcilik ve yeni buluşlar verimlilikteki gelişmeleri daimi kıлып yeni istihdam imkânları yaratmakta ve refah artışı sağlamaktadır. Bu sebeple küçük işletmelerin ve kendi işini kuranların bölgesel esaslı olarak kredilendirilmeleri, eğitim ve danışma hizmetleri işsizlikle mücadelede başvurulan bir yöntemdir (Biçerli, 2005:6)

Aktif politikalar, pasif politikalardan bağımsız olarak değerlendirilmemektedir. Çünkü pasif politikalar ile aktif politikaların birbirlerini tamamlayan yönleri ya da ters etki oluşturan yönleri bulunmaktadır. Birbirleri için bir seçenek oluşturmadıkları gibi bu politikaların kati çizgilerle birbirinden ayırmak bile oldukça güçtür.

2.4.3.2.2. Pasif istihdam politikaları

Pasif istihdam politikaları, işsizlik sebebiyle ortaya çıkan toplumsal sorunları ortadan kaldırmaya ve işsizlere asgari düzeyde dahi olsa bir ekonomik güvence sağlama amacı taşıyan politikalardır. Dolayısıyla bu politikaların istihdam hacmini artırmak ve yeni istihdam alanları oluşturmak gibi özellikleri yoktur. Gelişmiş ülke hükümetleri işsizliğin henüz kronik bir sorun haline gelmediği 1970 yılı öncesinde ortaya çıkan küçük boyutlu doğal işsizliğin neden olduğu sorunları pasif istihdam politikalarıyla çözüme kavuşturmuştur. Bu bağlamda bazı gelişmiş ülkeler işsizlere gelir sağlayıcı bazı kurumsal yapılar oluşturmuştur (Ayan, 2014:18). Pasif istihdam politikası bu amaçla işsizlik sigortası ve işsizlik yardımları gibi tatbikleri ihtiva etmektedir. Bu politikanın temel amacı işsiz kalan bireylere maddi yönden destek sağlayarak meydana gelebilecek kişisel ve toplumsal zararları en aza indirmek, işsiz

kalanların maddi kayıplarını karşılayarak tekrar iş edinmelerine kadar geçen sürede onlara destek olmaktır (Sürücü, 2014:43).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 1952 tarihinde yayınlanan “Sosyal Güvenliğin Asgarî Normları Hakkındaki 102 No.lu Sözleşmesi”nde, sosyal güvenliğin kapsamında olan 9 ana güvenlik unsuru belirlemiştir. Bu sözleşmeye göre; hastalık, sağlık yardımları, işsizlik, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, analık, sakatlık, ölüm ve aile yükü sosyal güvenlik kapsamında olan risklerdir. İşsizliğin sosyal güvenlik kapsamındaki ana unsurlardan biri olarak kabul edilmesiyle sosyal güvenlik anlayışında bir dönüm noktası yaşanmış ve işsizliğin sosyal bir risk olarak kabul edilmiş olması zorunlu işsizlik sigortasının yaygınlaşıp gelişmesini sağlamıştır. Ayrıca işsizliğin sosyal güvenlik kapsamına dahil edilmesiyle işsizlik kişisel bir kusur eksiklik veya yetersizlik olarak görülmekten çıkmıştır. İşsizlik sorununun zararları toplumca ödenmektedir. Çünkü işsizliğin üretim ve ulusal gelir açısından zararı olduğu gibi sosyal maliyetleri de bulunmaktadır. İşsizliğin sebep olduğu maddi kayıplarla birlikte ortaya çıkan moral bozukluğu ve vasıf kayıpları ciddi sosyal tehlikeler oluşturmaktadır. (Çolak, 2017:1382).

İşsizlik sigortası; çalışma isteği ve gücü bulunduğu halde çeşitli sosyoekonomik sebeplerden dolayı işini kaybetmiş ve elde ettiği gelir kendi iradesi dışında kesilmiş olan kişilere yeniden iş buluncaya kadar kendisinin ve ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar verilen, katılma zorunluluğu bulunan ve sigortacılık tekniği ile çalışan, sosyal güvenlik sistemi dahilinde devlet tarafından kurulmuş bir sosyal sigorta dalı olarak ifade edilmektedir (Uğur, 2011:99).

Daha geniş bir tanımlamayla işsizlik sigortası; bir üretim merkezinde çalışırken, çalışma istek, kabiliyet ve yeterliliğinde olmasına rağmen, kendi iradesi dışında ve özürü bulunmamasına rağmen işini kaybedenlere, maruz kaldıkları gelir kayıplarının bir kısmını karşılayarak kendilerinin ve aile bireylerinin zor durumda kalmalarını engelleyen, sigortacılık tekniği ile çalışan, diğer sigorta kollarında olduğu gibi prim ödeme şartı bulunan ve devlet tarafından kurulmuş bir sigorta koludur (Göçmen, 2012:140).

İşsizliğin sonuçlarını gidermeye ve geçici gelir kayıplarının zararlarını karşılamaya çalışan işsizlik sigortasının iki önemli amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, işsiz kalan kişinin ve aile fertlerinin uğrayacağı maddi ve manevi zararları en aza indirerek toplumdaki sosyal dengeyi korumak, ikincisi ise işsiz kendi yetenek

ve vasıflarına göre iş aramalarını sağlayarak daha seçici olmalarına izin vererek piyasa dahil etmektir (Sürücü, 2014:45).

İşsizlik sigortası, ülkemizde ilk kez 1952 yılında Türk-İş Genel Kurulu'nda gündeme getirilmiş ancak 1999 yılında 4447 sayılı Sosyal Güvenlik Reform Yasası kapsamında kabul edilmiştir. İşsizlik Sigortası Yasasında, bu sigortadan kimlerin, hangi koşullarda, ne kadar zamanda faydalanacağı, işsizlik fonu, bu fonun gelirleri, giderleri ve bu fondan nerelere kaynak sağlanacağı gibi hususlar düzenlenmiştir (Göçmen, 2012:140).

İşsizlik yardımı, sosyal koruma aracıdır. İşsizlik sigortasında olduğu gibi prim yatırma zorunluluğu yoktur. Bu yardımdan faydalanabilmek için kişinin bu yardıma ihtiyacı olduğunu belgelendirmesi yeterlidir. Bu yardım sosyal devletin anlayışının gereklerinden olan bir asgari geçim yardımıdır. Bu açıdan işsizlik sigortası uygulaması ile farklılık göstermektedir (Ayan, 2014:19).

Bir diğer adı sosyal yardımlar olan işsizlik yardımları, işsizlik sigortası kapsamının dışında kalan, işsizlik sigortasından yararlanmak için gereken koşulları sağlamayan veya işsizlik ödenekleri olmayan işsizlere yahut da fakir ailelere yapılan yardımlardır. İşsizlik yardımı; karşılıksızdır, işgücünün ve işverenlerin prim katkıları olmadan, tamamen devlet tarafından genel bütçeden finanse edilmektedir (Sürücü, 2014:46).

2.5. EKONOMİK BÜYÜME

Büyüme kavramı, iktisadi analizlerin göz ardı edilemeyen kavramlarından biridir. Ülke refahının en önemli göstergesi olan büyüme, üretim kapasitesindeki artışı ifade etmekte ve GSMH veya onun fert başına düşen değerleri ile ölçülmektedir (Takım, 2010:2).

Ekonomik büyüme; bir ülkenin kullandığı kıt kaynakların miktarını artırması ya da kalitesini yükseltmesiyle üretim imkanları sınırını genişletmesi veya kurumsal çerçeveyi ve üretim teknolojisini geliştirerek daha yüksek üretim seviyesine ulaşması olarak tanımlanabilir (Aktuğ, t.y.:2).

Gelişmekte olan ülkeler için önemini korumaya devam eden ve 18. yüzyıldan günümüze kadar iktisatçıların üzerinde durduğu ekonomik büyüme kavramını, bir ülkede, belli bir dönemde üretilen tüm mal ve hizmetlerin parasal ifadesi olan GSYİH'de meydana gelen artış olarak tanımlamakta mümkündür. Küreselleşmenin

etkisiyle ülke sınırlarının ortadan kalktığı ve küresel rekabetin yaşandığı ortamda makroekonomik tartışmaların ana konusu olan büyüme kavramı Frank Ramsey'in 1928 yılında yaptığı "A Mathematical Theory of Saving" isimli çalışmasıyla gündeme gelmiş ve ekonomide yaşanan değişimlerle birlikte birçok büyüme teorisi ortaya atılmıştır. Ramsey' in çalışmasını Harrod ve Domar tarafından geliştirilen Harrod-Domar modeli takip etmiş; 1950'li yıllarda ise Solow (1956) ve Swan (1956) tarafından ortaya atılan büyüme modeliyle bu alana yeni katkılar yapılmıştır (Genç ve Atasoy, 2010:27).

Ekonomik büyüme, bir ekonomide bir önceki yıla göre gerçekleşmiş olan gelir artışıdır. Büyüme oranı, GSMH büyüklükleri dikkate alınarak ölçülmektedir. Ülkedeki GSMH oranındaki artış hızı, söz konusu ülkenin büyüme hızını ifade etmektedir. $GSMH_t$ içinde bulunulan yılın reel gayrisafi milli hasılasını, $GSMH_{t-1}$; bir önceki yılın gayrisafi milli hasılasını göstermek üzere, bir ekonomiye ait büyüme oranı yüzde olarak şu şekilde hesaplanmaktadır;

$$\text{Büyüme oranı} = \frac{GSMH_t - GSMH_{t-1}}{GSMH_{t-1}} \times 100 \quad [5.]$$

2.5.1. Klasik Büyüme

Klasik büyüme teorisi, ilk sistemli büyüme teorisi olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Bu teori 18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyılın başlarında yaşayan Adam SMITH, Robert MALTHUS, J.S.MİLL, James MİLL ve David RICARDO gibi klasik iktisat ekolünün önemli iktisatçıları tarafından geliştirilmiştir. Klasik büyüme teorilerine en büyük katkıyı David Ricardo yapmıştır bu yüzden klasik büyüme teorileri Ricardo ile anılmaktadır (Ayhan, 2008:44).

Adam Smith'in büyüme ilgili görüşleri, yazmış olduğu "Milletlerin Zenginliği" kitabına dayanarak açıklanabilir. Adam Smith'e göre ekonomik büyümenin kaynağı iş bölümüdür ve uzmanlaşmadır. İş bölümü uygulamasının sonucunda uzmanlaşma artacak ve bu da emeğin verimliliğini artıracaktır. Emek verimliliğinin artmasıyla işçi başına düşen hasıla artar ve bu sayede ekonomik büyüme gerçekleşmiş olur. Adam Smith'in büyüme modelinin temelinde yer alan iş bölümü; uzmanlaşmayı sağlar ve uzmanlaşma sayesinde işler daha basit bir işlem haline gelir, işçinin üretkenliği ve becerisi artar. Ayrıca iş bölümü sayesinde teknolojik ilerleme ve zaman tasarrufu sağlandığı için emeğin verimliliği artar (Yazıcı, 2018:13).

İngiltere'nin 19. yüzyılın başlarındaki koşullarının kötü olması ve sorunlarının var olması Ricardo Modeli'nin kötümser görünüşlü olmasına sebep olmuştur. Ricardo Büyüme Modeli, iki ilkeye dayanmaktadır. Birinci ilke, toplam hasıladan toprak sahiplerinin aldıkları payın (rant payının) açıklanmasını sağlamaktadır. İkinci ilke ise toprak sahipleri paylarını aldıktan sonra toplam hasılanın geri kalan kısmının ücret ve kar olarak nasıl dağıtılacağını belirtir (Aykırı, 2008:14).

Ricardo'ya göre, kapitalistlerin tek amacı kar elde etmektir ve bu hedef doğrultusunda devamlı üretimlerini arttırmaya yönelik performans göstermektedirler. Üretimin artması için iş gücü talebi artması gerekmektedir. İş gücü talebinin artması da ücretlerin yükselmesine sebep olacaktır. Ücretlerdeki yükselme sonucunda nüfus artışı meydana gelecek ve nüfusun artmasıyla da tarımsal ürünlere olan talep artacak ve iktisadi büyüme ortaya çıkacaktır. Ricardo büyümenin sürekli bir seyir izlemeyeceğini ve belli bir noktadan sonra durağanlaşacağını ileri sürmektedir. Bu sebeple sanayi üretimindeki artışın devamlı olabilmesi mümkün değildir. Zamanla tarım sektöründe maliyetler artacak bu da ücretleri artıracaktır. Maliyetlerin artması kar oranlarını düşürecek ve ekonomik büyüme kaçınılmaz olarak duracaktır. Ricardo'nun büyüme modeline göre ekonomik durgunluğun yaşanmasına sebep olan diğer neden ise, nüfus artışına bağlı olarak toprak sahiplerinin aldıkları rantlardaki artıştır. Sermaye birikimi ve nüfusun artması ekonomide rantın artmasına sebep olacaktır. Nüfus artışıyla birlikte çalışan sayısında da artış yaşanacak ve toplam hasıla içinde ücretin payı artacaktır. Ekonomi de hem rantın hem de ücretin payının artması karları azaltarak sermaye birikimini engelleyecektir. Sermaye birikiminin olmaması yatırımların da durmasına sebep olur ve böylece ekonomi durgunluğa sürüklenir. Ekonomik durgunluk ücretleri doğal ücret düzeyine döndürür, nüfus artışı azalır, net yatırım artışı olmaz ve tüm bunların sonunda ekonomik büyüme durur (Yazıcı, 2018:14).

Klasik büyüme teorisine göre; yüksek tasarruflar yüksek yatırımlara, yüksek yatırımlar ise yüksek büyümeye yol açarlar. Klasik teoriye göre, tasarrufların azalması yatırımların azalmasına sebep olmakta, dolayısıyla büyüme hızı azalmaktadır. Tam tersi durumda tasarrufların artması yatırımların artmasını sağlamakta ve böylece büyüme hızı da artmaktadır. Bu ilişki aynı zamanda Malthus'un nüfus kuramı (ücretler ile nüfus arasında doğrusal ilişkinin varlığına dayanan varsayımdır yani ücretler attıkça nüfusun da artacağını savunmaktadır) çerçevesinde nüfusa bağlı olup, nüfus artış hızının çok yüksek olması sonucunda kişi başına düşen gelirin azalması,

yapılacak olan tasarrufların azalmasına sebep olacak bu da büyüme hızının azalmasına yol açacaktır (Aykırı, 2008:14).

2.5.2. Dışsal Büyüme

Ekonomik büyüme, tüm gelişmişlik düzeyindeki ülkeler için önem teşkil etmektedir. Dışsal büyüme teorileri, büyümeyi ekonominin iç değişkenlerden bağımsız olan değişkenler aracılığıyla açıklamaktadır. Ekonomik büyüme teorilerinde teknolojik gelişmenin ve beşeri sermayenin farklı yerleri ve önemleri vardır. Dışsal büyüme modellerine göre, teknolojik ilerleme ve beşeri sermaye iktisadi büyümenin belirleyicileri arasındadır ve iktisadi değişkenlerden etkilenmezler. Fakat uzun dönemde teknolojik ilerleme ve beşeri sermaye iktisadi büyümenin temel belirleyicisi konumundadır (Özel, 2012:63).

2.5.2.1. Harrod- Domar modeli büyüme

1929 yılında yaşanan Büyük buhranın ardından ekonomik durgunluğun giderilmesi ve ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için para ve maliye politikalarının kullanımı etkinlik kazanmıştır. Keynes tarafından başlatılan bu teorik çalışmalar Harrod ve Domar'ın çalışmaya olan destek ve katkılarıyla sürdürülmüştür. Harrod-Domar modeli Roy F. Harrod (1939) ve Evsey D. Domar (1946) isimli iki ekonomist tarafından geliştirilen iki farklı çalışmaya dayanmaktadır. Yapılan iki farklı çalışma birbirlerine benzerliklerinden dolayı model Harrod-Domar Modeli olarak anılmaktadır. Büyüme süreci ilk kez bu model sayesinde sistemli bir şekilde incelenmiştir. Bu büyüme modeli, tek mallı iki faktörlü bir piyasa ekonomisi çerçevesinde oluşturulmuştur. Ekonomide hem tüketimde hem de yatırımda kullanılmak üzere tek mal üretilmektedir (Özel, 2012:65).

Roy F. Harrod, eksik istihdam dengesinden yola çıkarak tam istihdam dengesini sağlayan büyümenin yollarını araştırmıştır. Evsey D. Domar ise, tam istihdam dengesinden yola çıkmış tam istihdam dengesinin sürdürülebilmesini sağlayacak olan büyüme oranını araştırmıştır. Her iki ekonomist de birbirlerinden bağımsız olarak modellerini hazırlamışlardır; ancak varsayımları ve vardıkları sonuçlardaki paralellik yüzünden modelleri birlikte anılmaktadır (Şen, 2007:21).

Her iki iktisatçıda büyüme süreci ile ilgili analizlerini Keynesyen modelden esinlenerek yapmışlardır. Ayrıca ekonomik büyüme problemine yatırımlara merkezi

bir rol vererek yaklaşmışlardır. Harrod ve Domar ekonomik büyümede tasarrufların kilit noktada olduğu konusunda birleşmişlerdir. Harrod- Domar büyüme modelinde, ekonominin itici gücünü yatırımlar oluşturmaktadır. Modelde yatırımlar, gelir ve kapasite yaratma özelliği sebebiyle ekonomik büyümede önemli bir rol oynamaktadır. Domar bugünün net yatırımının geleceğin kapasite ve üretkenlik potansiyeline olan etkisini almış ve ileriye dönük analiz yapmıştır. Harrod' un analizi ise geriye dönük analizdir. Harrod'a göre çıktı miktarı dün ile bugün arasında yeterli şekilde büyürse net yatırım miktarı bugünkü “tam istihdam tasarruf miktarını” karşılamaya yeterli olacaktır (Yılmaz, 2008:58).

Klasik Teori piyasanın sadece arz yönüne ağırlık vermiş, Keynesyen Teori ise tam tersi şekilde piyasanın yalnızca sadece talep yönüne ağırlık vermiştir. Evsey D. Domar yatırımın çift yönlü etkisine dikkat çekerek büyüme teorisine en büyük katkıyı yapmıştır. Domar modelinde yatırımların ekonomi üzerindeki etkileri ikiye ayrılır. Bunlardan ilki ekonominin talep yönüyle ilgili olan yatırımların çarpan etkisiyle gelir artıcı etkisidir. İkincisi ise, arz yönüyle ilgili olan yatırımların çıktı üretimini sağlayarak kapasite arttırıcı etkisidir (Şen, 2007:21).

Domar modelinde, ekonomide net yatırım bir yandan çıktı için talep meydana getirirken diğer yandan çıktı üretmek için ekonominin kapasitesini arttırmaktadır. Bir örnekle açıklamak gerekirse; yeni bir fabrikanın kurulumu, tuğla, çimento, demir, makine gibi unsurların talebini arttırmaktadır. Fabrikanın faaliyete girmesiyle de ekonominin üretim kapasitesinde bir artış yaşanmaktadır. Üretim tekniklerinin aynı kaldığı varsayıldığında, belirli bir üretimi gerçekleştirmek için belirli miktarda sermaye gereklidir. Sermaye stoku “K” ile üretim düzey de “Y” ile ifade edilirse sermaye hasıla oranı (ortalama sermaye çıktı oranı) K/Y şeklinde gösterilebilir. Bu durumda 1 birimlik çıktı üretebilmek için 5 birimlik yatırım miktarı gerekiyorsa, 100 birimlik üretim söz konusu olduğunda 500 birimlik sermaye stokuna gerek duyulmaktadır. Üretime belirli miktarda ilave yapabilmek için ne kadarlık ek sermayeye ihtiyaç duyulduğunu gösteren oran ise marjinal sermaye çıktı oranıdır. Marjinal sermaye çıktı oranı $\Delta K/\Delta Y$ şeklinde gösterilmektedir. Ortalama sermaye çıktı oranının tersi Y/K , sermayenin ortalama verimliliğini (hasıla sermaye oranını) göstermektedir. Domar, teknolojik gelişme sabit varsayıldığından ortalama sermaye çıktı oranları ve marjinal sermaye çıktı oranlarının birbirine eşit olduğunu kabul etmiştir. $K/Y = \Delta K/\Delta Y$

Üretim kapasitesindeki artışın, sermaye stokundaki artışa oranı $\Delta Y / \Delta K$ şeklinde gösterilmektedir ve (σ) ile ifade edilmektedir. Domar' a göre potansiyel sosyal ortalama yatırım verimliliği " σ " olarak tanımlamıştır (Özel, 2012:65).

Modelde ekonomi dışı kapalı özelliğe sahiptir ve devletin ekonomik etkinliklerde yeri yoktur. Ekonomi hem ticari hem de finansal olarak dışı kapalıdır. Bu teorik düşüncelerin temel amacı özel sektör mevduatlarının üretim artıcı etkisini görebilmektir. Bir başka teori ise, üretimde meydana gelen artışın yatırım harcamalarını artıracığı ve artan yatırım harcamalarının da geliri artıracığıdır. Yani üretimdeki artış geliri de etkilemektedir. Modele ait başka varsayım ise ekonomide tam istihdam dengesi olduğudur. Üretim kapasitesindeki artış; doğal kaynaklar, sermaye ve üretim tekniğindeki değişimin bir fonksiyonudur. Doğal kaynaklar ve sermaye ve üretim tekniğindeki değişim matematiksel olarak ifade edilemediği için model sermaye ve sermayenin ortalama verimliliği ile açıklanmaya çalışılmıştır. Modelde sermayenin marjinal ve ortalama verimliliği eşit olarak kabul edilmiştir.

$$Y/K = \Delta Y / \Delta K = \sigma$$

Harrod'un modeli Domar modelinden farklı olarak büyüme sürecinde yatırım, üretim ilişkisini incelemiştir. Harrod modelinde yatırımların durumu üretim ve gelir artışına bağlı olarak incelenmiştir. Modelin ana problemi gelirin tasarrufları da içine alacak bir yatırım artışı sağlayacak düzeye gelip gelmeyeceğidir. Domar modelinde çarpan mekanizmasını kullanırken Harrod modelinde hızlandıran prensibini kullanılmıştır.

Harrod'un modelinde temel denklem Domar modeli denklemiyle aynıdır fakat sermayenin verimliliği (σ) yerine sermaye hasıla katsayısı (v) kullanılmıştır.

$$\Delta K / \Delta Y = v$$

Tasarruflar ve yatırımlar modelin iki önemli değişkenidir. Modelin temelinde bu iki değişkenin beklenen ve gerçekleşen değerleri vardır. Planlanan yatırımlar hızlandıran prensibi ile belirlenmektedir (Muratoğlu, 2011:6).

Harrod modelinde uzun dönem tasarruf fonksiyonunun geçerlidir. Buna göre, ortalama ve marjinal tasarruf eğilimleri birbirine eşittir. Modele göre planlanan tasarruflar gerçekleşen tasarruflara ve gerçekleşen tasarruflarda gerçekleşen yatırımlara eşittir. Gelir, yatırım ve tasarruf amortisman yapıldıktan sonra kalan net büyüklükler olarak ele alınmıştır. Yani yatırım, sermaye stokundaki net artış olarak yazılabilir. ($\Delta K = I$) (Şen, 2007:25).

Harrod modelinde tasarruflar milli gelirin bir fonksiyonudur. Bu modele göre gerçekleşen tasarruflar planlanan tasarruflara eşittir.

$$S = s \times Y$$

“S” tasarrufu ifade eder iken “s” marjinal tasarruf eğilimini ve “Y” milli geliri ifade etmektedir.

Harrod modelinde fiili (G), gerekli (Gw) ve doğal (Gn) büyüme hızı olmak üzere üç farklı büyüme hızı vardır.

Fiili büyüme hızı, bir ekonomide dönem sonu gerçekleşen üretim artışı ile ifade edilmektedir. Bir ülkedeki girişimcilerin ülkenin imkan ve kaynaklarından tam anlamıyla istifade etmeleri suretiyle gerçekleşen büyüme hızı olarak da tanımlanabilir. Ekonomide hem sermayenin tam kullanımının hem de mal piyasasının dengede olabilmesi için fiili büyüme hızının gerekli büyüme hızına eşit olması gerekir. Buna göre Harrod Domar büyüme modelinde fiili büyümenin gerekli büyümeye eşit olduğu durumda ekonomide dengeli büyüme gerçekleşecektir. (<https://ekonomihukuk.com/buyume-kalkinma/harrod-domar-buyume-modeli/>) (14.03.2018)

Gerekli büyüme hızı, mal ve hizmetler piyasası ve sermaye piyasası birlikte ele alındığında ekonomide tam kapasite kullanımını sağlayacak büyüme hızına "gerekli büyüme hızı" (The warranted rate of growth) denir. Ekonominin istikrarlı bir büyümeye ulaşabilmesi için büyüme sürecinde herhangi bir nedenle gerekli büyüme hızının altında veya üstünde bir büyüme hızının gerçekleşmemesi gerekir. Ekonomide gerekli büyüme hızından daha yüksek bir ekonomik büyüme gerçekleştiğinde toplam talep, toplam arzdan daha hızla artmakta ve bu da üretim kapasitesi yetersizliği sorununu ve dolayısıyla enflasyonist baskıları ortaya çıkarmaktadır. Bunun tersi durumda yani ekonomide gerekli büyüme hızından daha düşük bir ekonomik büyüme gerçekleşirse toplam talep toplam arzdan daha yavaş artacak ve ekonomide bir üretim kapasitesi fazlası oluşacak dolayısıyla deflasyonist baskılar ortaya çıkacaktır. Kısaca mal ve hizmetler piyasası ile sermaye piyasasında istikrarlı bir büyümenin olabilmesi için büyüme süreci içinde gerekli büyüme hızının gerçekleşmesi gerekmektedir (Morgil, 1988:121).

Ülkedeki tüm üretim faktörlerinin kapasitesi ekonominin arz olanaklarını oluşturur. Doğal büyüme oranı (the natural rate of growth) bütün olanakların kullanılmasıyla gerçekleşen büyüme oranıdır. Varılabilecek en yüksek büyüme oranını

ifade eden doğal büyüme oranının yükselmesi, nüfus artışına ve teknolojik gelişmeye bağlıdır (Han ve Kaya, 2010:277).

Harrod-Domar Modeli'nde ekonomik büyüme, sermaye stokundaki net artışlarla meydana gelen sermaye birikimine, yani net yatırımlara bağlıdır. Modelde, üretim faktörlerinin sabit oranlarla kullanıldığı ve üretim faktörleri arasında ikame yapılamayan üretim fonksiyonu olan Leontief üretim fonksiyonu kullanılmıştır. Dolayısıyla, emek ve sermaye arasında ikame olanağı yoktur. Bu durum, ekonominin bıçak sırtı (knife-edge) dengede olmasına neden olmaktadır. Yani denge durumundan bir kez sapılırsa denge durumuna yeniden ulaşmak hayli zorlaşmaktadır (Şen, 2007:28).

Harrod- Domar modeli büyüme modeli eleştirilere açıktır. Bu model aşırı derecede soyut ve katı varsayımlara bağlanmıştır. Harrod, büyüme sürecinde yatırımlara çok fazla ağırlık vermesi yönüyle eleştirilere açıktır. Sonuç olarak çok dar bir ekonomi kanalına son derece bağlı bir ekonomik model söz konusudur. Bu model de ya uzun dönem bir canlılık ve beraberinde enflasyon sorunu ya da uzun dönem durgunluk sorunu şeklinde gerçekleşen ikiz felaketlerden biri söz konusu olacaktır (Yılmaz, 2008:59).

2.5.2.2. Neo-klasik (Solow) büyüme modeli

Harrod-Domar büyüme modeline yönelik eleştirilerden sonra Robert Solow' un (1956) "İktisadi Büyüme Teorisine Bir Katkı" adlı çalışması ve Avusturyalı Trevor Swan'ın (1956) "Ekonomik Büyüme ve Sermaye Birikimi" adlı çalışması modern ekonomik büyüme teorilerinin ikinci dalgasını oluşturmuştur (Evcim, 2017:33).

Neo- klasik büyüme modeline göre, ekonomide dengesizlik yaşandığında sermaye hasıla oranında sağlanacak bir değişim ekonomiyi yeniden dengeye getirebilir. Ekonomik dengeyi bıçak sırtında gören Harrod- Domar modelinin bu yaklaşımını, iş gücü sermaye oranının sabit olduğu varsayımıyla açıklayan Solow, problemin çözümü için de bu varsayımdan vazgeçilmesi gerektiğini savunmaktadır. Günlük yaşamda firmalar, sermaye ve iş gücü arasında ikame uygulayabilmektedir bu gurumda Harrod- Domar modelinin öngörüsü yanlış ve yetersizdir. Harrod- Domar modelinde ekonomik büyümenin temel kaynağı olarak sermaye artışı gösterilmesine rağmen Solow ve Swan' ın yaptığı çalışmalarda ekonomik büyümenin sermaye stoğundaki artışlarla açıklanamayacağı ortaya çıkmıştır. Bu çalışmalarda ekonomik büyüme, iş gücünün niteliksel ve niceliksel değişimi, sermaye stokundaki değişim,

doğal kaynaklardaki değişim ve teknolojik gelişmeyle açıklanmıştır. Buna göre iş gücünün niteliksel ve niceliksel değişimi, sermaye stokundaki değişim ve doğal kaynaklardaki değişimin toplam değeri üretim faktörlerinin ekonomik büyümeye katkısını gösterirken, bundan arta kalan kısım ise “artık” olarak kabul edilmektedir. Artık kavramı ilk defa Robert Solow tarafından kullanılmıştır ve bir çok çalışmanın da ilham kaynağı olmuştur. Robert Solow’a göre “artık” büyük çoğunlukla “teknolojik gelişme” veya “bilginin ilerlemesi” sebebiyle oluşur (Aydın, 2008:18).

Solow büyüme modeline göre yatırımların büyüme üzerinde uzun dönemli etkisi söz konusu değildir. Kişi başına büyüme oranını, uzun dönemde, sıfıra düşmekten kurtaracak kaynak dışsal teknolojik gelişmedir. Uzun dönemde ülkelerarası büyüme oranı farklılıkları da “Solow Artığı” sayesinde açıklanmaktadır. Ancak Solow, teknolojik gelişmenin nasıl oluştuğunu ya da artık terimi içerisinde nelerin yer aldığını çalışmalarında açıklamamıştır (Ateş, 2013:64). 1980 sonrasında Solow modelinin dışsal olarak kabul ettiği teknolojik gelişmeler, İçsel Büyüme Modelleri ile içselleştirilmiş ve teknolojik gelişmenin ekonomik gelişme sürecinde belirleyici rol aldığı analiz yapılmıştır (Malatyalı, 2016:65).

Neo-klasik büyüme modelinin varsayımları şunlardır:

- Ekonomide yalnızca bir sektör bulunur ve sadece bir ürün üretilip tüketilir. Bu mal hem üretim malı hem tüketim malı hem de yatırım malıdır. Ülkenin GSYİH’sını bu mal oluşturur.
- Dış ticaret yoktur yani ekonomi dışı kapalıdır.
- Üretim fonksiyonu ölçüye göre sabit getiri özelliği taşır.
- Üretim faktörleri arasında ikame özelliği söz konusudur.
- Ekonomide tam rekabet piyasası geçerlidir ve tam istihdam söz konusudur.
- Piyasa ekonomisinde istikrarlılık vardır. Uzun dönemde ekonomi kararlı ve dengeli büyüme sürecine girecektir.
- Emek ve sermaye için Azalan Verimler Kanunu geçerlidir (Muratoğlu, 2011:10).
- Daha fazla tasarruf yapan ülkeler, daha fazla sermaye birikimi sağlayarak zenginleşirler.
- Teknolojik gelişmeler dışsal kabul edilmiştir. Teknolojik ilerleme durduğunda, fert başına büyüme oranındaki artış da durur.

- Uzun dönem büyüme oranı üzerinde, paranın hiçbir bir etkisi bulunmamaktadır (Erdem ve Dumrul, 2014:63).
- Karar birimlerinde olan hanehalkı tüketici, firmalar ise üretici durumundadırlar.
- Üretim, sermaye girdisi (K) ve emek girdisi (L) ile firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir.
- Karar birimlerinden hanehalkı emek girdisini belirli bir ücret (w) karşılığında, sermaye girdisini de belirli bir kira bedeli(r) karşılığında firmalara kiralamaktadır (Evcim, 2017:33).

Solow büyüme modelinde, toplam hasıla (Y), sermaye(K) ve iş gücünün(L) bir fonksiyonudur. Üretim fonksiyonunu denklemi şu şekilde gösterilir;

$$Y = F(K, L)$$

$$Y = Kr + Lw$$

Modele göre hane halkı gelirinin bir kısmı tasarruf edilir ve tasarruf edilen kadar da yatırım yapılır. Hem tasarruf (S) hem de yatırım (I) kararları aynı karar birimleri tarafından alındığı için birbirlerine eşit olmaktadır.

$$S = sY$$

$$S = I$$

Modelin bir diğer önemli denklemi sermaye birikiminin (K&) gösterildiği denklemdir. Sermaye birikimi iki sebepten dolayı değişmektedir. Bunlardan ilki yeni yatırımların artmasıdır.

$$K\& = sY$$

İkinci değişim sebebi ise sermayedeki aşınma ve eskimedir.

$$K\& = sY - dK$$

Sermaye stoku üretim sürecinde belli bir oranda aşınma ve yıpranmaya uğrar (Muratoğlu, 2011:11).

Sermaye girdisi (&), üretim sürecinde her yıl sabit bir oranda aşınmaktadır. Geçen bu aşınma ile yatırım (I) arasındaki fark, üretim sürecine girilmeden önceki dönem(t) sermaye ile üretim süreci sonundaki dönemdeki (t+1) sermaye arasındaki farka eşittir.

$$K_{t-1} - K_t = I_t - K\&_t$$

$$\Delta K = S_t - K\&_t$$

Neoklasik büyüme modeli üç temel konu üzerinden eleştirilmektedir. İlk eleştiri, teknolojik gelişmenin dışsal olması ve tümüyle açıklanamamasıdır. İkinci eleştiri, teknolojik gelişmenin daimi olarak meydana gelmesinin açıklanamamasıdır. Neo-klasik büyüme modeli iki üretim faktörlüdür ve tüm çıktının sermayeye ve emeğe ödenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu durumda teknolojik gelişme için ayrılacak gelir kalmamaktadır. Üçüncü eleştiri ise yakınsama üzerinedir. Bu modele göre teknoloji hiçbir çaba sarf edilmeden dıştan kaynaklanan sebeplerle ortaya çıkmaktadır. Bu durumda her ülke aynı teknoloji düzeyine ulaşmak için eşit şansa sahiptir. Yakınsama; teknoloji bütün ülkelerde aynı ve değişmez ise geliştirmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkelerin uzun dönem reel büyüme oranlarının birbirine yakın hale geleceğini savunan teoridir. Geliştirmekte olan ülkelerde kişi başına reel gelirden meydana gelen bir artış büyüme hızına daha fazla katkı sağlamaktadır bu yüzden geliştirmekte olan ülkeler büyümeye daha yatkındır. Bu sebeple geliştirmekte olan ülkeler zaman içinde gelişmiş ülkelerin büyüme hızını yakalayacaktır. Ancak yapılan araştırmalar sonucunda bu teorisinin de mutlak olarak doğru olmadığı görülmüştür.

2.5.3. İçsel Büyüme

Neo-klasik büyüme modelinin ekonomilerin uzun dönem büyüme performansını etkileyen faktörleri açıklamaması ve sürdürülebilir büyüme hızına nasıl ulaşabileceği konusuna tam anlamıyla açıklık getirememesi üzerine 1980'li yıllarda içsel büyüme teorileri ortaya çıkmıştır (Ayhan, 2008:72).

İçsel büyüme modellerinin Romer'in (1986) çalışmasıyla başladığı kabul edilmektedir. İçsel terimi; firmaların karlarını, tüketicilerin de faydalarını en üst seviyeye çıkarmak için gerçekleştirdikleri bilinçli faaliyetlerden ortaya çıkan yenilikleri göstermektedir (Yardımcı, 2006:100).

Bu büyüme modelinde ülkenin sahip olduğu beşeri sermaye, dış ticaret politikası, finansal kalkınma ve kamu harcamaları ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır. Büyümenin; ekonomik sistemin kendi dinamikleri içinde, bir takım faktörlerin etkileşimiyle içsel olarak gerçekleştiğini savunan bu model neo-klasik yaklaşımdan önemli ölçüde ayrılmaktadır (Ayhan, 2008:73).

İçsel Büyüme Modelleri beş ayrı alt başlık altında incelenebilir. Bunlar; en basit içsel büyüme çerçevesini oluşturan, sabit getiriler altında büyümenin içselleştirildiği AK modelleri, bilgi birikimine ağırlık veren Arrow-Romer modeli, beşeri sermayenin vurgulandığı Lucas modeli, AR-GE harcamaları ve yenilik

kavramına büyük önem veren AR-GE modeli ve kamusal harcamalara ağırlık veren Barro modelidir (Aykırı, 2008:21).

2.5.3.1. Ak modeli

Sanayileşmiş ülkelerde meydana gelen sürekli büyüme eğiliminin açıklanması sebebiyle içsel büyüme teorileri kapsamında birçok çalışma yapılmış ve çalışmalar sonucunda da ortaya yeni birçok model çıkmıştır. Ortaya çıkan bu modeller arasında ekonomik büyüme olgusunu en basit şekilde açıklamaya yönelik içsel büyüme modeli AK modelidir (Aykırı, 2008:27). Bu büyüme modelinde (toprak, hammadde, iş gücü gibi her dönem aynı miktarda olan tüm sabit faktörler ayıklanmıştır. Bunlar yeniden üretilemeyen ve biriktirilemeyen faktörlerdir. Sermaye mallarının üretiminde bu faktörlerin dikkate alınmaması dışsal etkenler olmadan da içsel büyümenin sağlanabileceğini göstermektedir. Bu durumda içsel büyüme yalnızca biriktirilebilen faktörlere dayanmaktadır (Dolun ve Atik, 2006:12).

Rebelo (1991), sermayenin azalan marjinal getiriye sahip olduğu teorisini yok saymış, dışsal teknolojik ilerlemenin olmadığı koşullarda bile fert başına büyümenin sürdürülebilir olduğunu en basit biçimde bu model yardımıyla göstermiştir (Ay ve Yardımcı, 2008:42).

AK model büyümenin üretim fonksiyonu Cobb-Douglas tipi üretim fonksiyonundan esinlenerek meydana çıkmıştır. AK modeli büyüme, üretim fonksiyonunun kurulma şeklinde dolaylı bu isimle adlandırılır. Üretim fonksiyonu;

$$Y=AK$$

Burada “A” teknoloji seviyesini gösteren pozitif bir sabittir; “K” ise geniş anlamıyla hem fiziki sermayeyi hem de beşeri sermayeyi, diğer sermaye türlerini ve teknik bilgiyi içerir. Bu model, basit olmasına rağmen azalan getirinin ortadan kaldırılmasını göstermesi açısından yeteri kadar zengindir (Şen, 2007:17).

Bu modelde sermaye stoku artarken sermayenin getirisinin azalmayacağı görüşü savunulmaktadır. Azalan verimlerin olmadığı bu modelde yüksek sermaye stokuna sahip sanayileşmiş ülkelerin, yatırımlarını artırmak suretiyle ekonomik büyümelerini hızlandırabilecekleri görüşü vardır (Aykırı, 2008:27).

AK modelinde “ölçeğe göre sabit getiri” varsayımı hakimdir. Neoklasik Büyüme Modeli’nin “sermayeye göre azalan verim hali” teorisi yerine, “sermayeye göre sabit verim hali” teorisi uygulanmaktadır; çünkü AK Modeli’nde sermaye geniş anlamda tanımlanmıştır bu sebeple sermayeye göre azalan verim hali

gerçekleşmemektedir. Bu varsayımlara bağlı kalarak üretim fonksiyonu türetilmektedir: (Şen, 2007:17)

$$Y = AK^\alpha$$

$$Y = F(K, L) = AK^\alpha(HL)^{1-\alpha}$$

A: Dışsal sabiti, H: Fiziki sermayenin yanında işgücünün sahip olduğu beşerî sermayeyi göstermektedir.

AK büyüme modelinde, daha fazla sermaye ile çalışan işçilerin bilgi ve becerilerinin arttığı kabul edilir. Dolayısıyla beşerî sermaye, işçi başına düşen sermaye ile aynı yönlü değişmektedir.

$$H = (K/L)$$

Üretim fonksiyonunda H yerine konulduğunda şu fonksiyon elde edilir;

$$Y = AK^\alpha(K)^{1-\alpha}$$

Sermayeye göre azalan verim hali gerçekleşmediği ve ölçüğe göre sabit getiri varsayımından dolayı $\alpha = 1$ dir.

α ve $(1-\alpha)$ değerlerinin toplamının 1'e eşit olması sonucunda $Y=AK$ eşitliği elde edilir.

2.5.3.2. Arrow-Romer modeli büyüme

Paul R. Romer, üretimde azalan verimlerin varlığını kabul etmeyen iktisatçılardandır. Romer yaparak öğrenme modelini, Kenneth Arrow'un 1962 yılındaki makalesinden yararlanarak oluşturmuştur. Kenneth J. Arrow 1972 yılında iktisat Nobel ödülü kazanmış bir ekonomisttir. 1962 yılında yayımlanan "Yaparak Öğrenmenin Ekonomik Çıkarımları" (The Economic Implications of Learning by Doing) adlı makalesinde iktisat literatürüne "Yaparak Öğrenme" (learning by doing) kavramını kazandırmıştır (Erdoğan ve Canbay,2016:34). Bazı sektörlerde zaman geçtikçe maliyetlerin düştüğünü, ürün kalitesinin yükseldiğini ve üretimin arttığını gözlemleyen Arrow bu gözlemlerini yaparak öğrenme şeklinde isimlendirmiştir. Arrow' a göre, zaman ilerledikçe firma işini daha iyi öğrenmekte, ürünlerini geliştirmekte, yeni ürünler meydana getirmekte ve maliyetini azaltmaktadır (Özden, 2014:36).

Romer 1986 yılında yayımlanan makalesinde, teknolojik gelişme bilgi birikiminin artmasını sağladığı için, teknolojik gelişmeyi yeni bilgi olarak kaleme almıştır. Romer'e göre teknolojik gelişme ve bilgi birikimindeki artış, firmaların kar

amaçlı gerçekleştirdikleri araştırma geliştirme faaliyetlerinin sonucunda meydana gelen bir ürün olmadığını, üretim sonucunda ortaya çıkan bir yan ürün olduğunu vurgulamaktadır. Teknolojik ilerleme yan ürün olduğundan ödeme yapılamamaktadır (Kader, 2013:29).

Romer yaptığı çalışmalarda bilginin artan verimli bir üretim faktörü olduğunu savunmaktadır. Bu sayede artan oranlı büyüme olanağının varlığını ortaya koymaktadır. Uzun vadeli büyümenin açıklanmasında sermaye birikiminin yetersiz kalması, sermaye birikimini büyümenin odağı olmaktan çıkarmıştır. Romer' a göre büyümeyi emeğin etkinliği belirlemektedir ve emeğin etkinliğini artıran faktör ise bilgidir. Bilgi teknolojik ilerlemenin de önemli bir etmenidir. Bu büyüme modelinde bilginin ekonomiye olan katkısı iki ana kavramla açıklanmaktadır. Bu kavramlardan ilki bilgi ve teknolojinin yarattığı pozitif dışsallıktır. Var olan bilgi hangi düzeyde olursa olsun mükemmel şekilde patentlenip saklanamayacağı için farklı sektörlerce kullanılabilmekte ve verim sağlamaktadır. İkinci kavram ise bilginin ölçeğe göre artan oranda getiri sağlamasıdır. Bilginin kullanıldıkça, yayıldıkça veriminin artacağı bu kavram sayesinde açıklanabilmektedir (Özsağır, 2008:341).

Klasik büyüme modelinde dışsal bir faktör olarak değerlendirilen teknik ilerleme(T) bu büyüme modelinde sürekli büyümeyi sağlayan ve girdilerin verimliliğini artıran içsel bir faktör olarak ele alınmıştır. Bu durumda üretim fonksiyonu şu şekilde oluşmuştur;

$$Y = f(K, L, T)$$

Yaparak öğrenme modelinden yola çıkarak bilgi üretimine ve bunun ortaya çıkardığı pozitif dışsallığa değinen Romer'in görüşlerini şu şekilde özetlemek mümkündür;

- Teknik bilgi üretim sürecinin sonucunda yan ürün olarak üretilebilmektedir.
- Teknik bilgi bu haliyle yeni üretimde ücretsiz bir girdi olarak değerlendirilir.
- Teknik bilginin ücretsiz bir girdi olarak kullanılması maliyetleri azaltarak kalitenin yükselmesine olanak sağlar.
- Taşmalar yoluyla diğer şirketlere de ulaşan teknik bilgi, pozitif dışsallık oluşturur (Özden, 2014:37).
- Bilgi azalan verimlere tabi değildir.

- Bilgiyi kullanmak açısından tüketiciler arasında bir rekabet yoktur.
- Fert başına sermaye stoku değil toplam sermaye stoku göz önünde bulundurulmaktadır (Kader, 2013:30).

Arrow-Romer büyüme modelinde ekonomik büyüme analizi yalnızca sermaye birikimine bağlı kalınarak yapılmaz. Bilgi ve teknolojik ilerlemeler, ülkelerin gelişmişlik farklarını ortadan kaldırarak ülkelerin daha güçlü büyümesine imkan sağlayacak olan temel faktörlerdir. Bilgi ve teknolojik gelişim normal kapitalist mallar gibi değildir. Bilgi hangi düzeyde olursa olsun farklı sektörlerce kullanılıp ve verim sağladığı için getirileri piyasalarda pozitif dışsallık olarak ortaya çıkacaktır (Doğan, 2014:373).

2.5.3.3. Lucas modeli

Ekonomik büyüme literatüründe büyüme sürecini etkileyen önemli unsurlardan biri de beşeri sermayedir. Beşeri sermaye kavramı ikinci dünya savaşından sonra yaşanan ekonomik gelişmelerle birlikte önem kazanmaya başlamıştır. Beşeri sermaye kavramının teorik yapıya taşınma sebebi insanın da sermaye unsuru olarak görülmeye başlamasıdır.

Adam Smith, John S. Mill ve A. Marshall gibi klasik iktisatçıların çalışmalarında da beşeri sermaye kavramı vardır ve modern beşeri sermaye kavramının gelişimine alt yapı hazırlamışlardır. Modern beşeri sermaye kavramı ile büyüme arasındaki ilişki ilk olarak T.W. Schultz (1963) tarafından incelenmiştir. Beşeri sermayeyi içsel büyüme modeli çerçevesinde detaylı bir şekilde ilk kez değerlendiren iktisatçılar Paul Romer ve Robert Lucas olmuştur (Berkman, 2008:62).

Bütün ekonomik büyümenin tek bir modelle açıklanamayacağını kabul eden Lucas, durgun durum büyümenin yaşanmadığı, ülkeler arasındaki büyüme ve gelir farklarıyla uyumlu, genel geçer bir büyüme modeli kurmak istemiştir. Lucas modeli standart neo-klasik modelle uyum içindedir. Parasal faktörlerin analize dahil edilmediği ve neo-klasik piyasa şartlarının geçerli olduğu bu model de ekonomideki çıktı düzeyi(Y), fiziki sermaye(K) ve etkin emek(N^e) girdisi tarafından belirlenir. Üretim fonksiyonu şu şekilde gerçekleşir;

$$Y = F(K, N^e)$$

Lucas'a göre önemli olan etkin emeğin açıklanmasıdır. Modelde etkin emek stoku toplumun ortalama yetenek düzeyi (h), işçinin üretimde harcadığı zaman (u) ve ülkedeki işgücü arzı (N) ile ilişkilendirilmiştir. Bu durumda etkin emek, $N^e = uhN$ şeklinde ifade edilmektedir. Üretim fonksiyonunda etkin emek yerine yazıldığında yeni üretim fonksiyonu şu şekilde gerçekleşir;

$$Y = F(K, uhN)$$

Bu fonksiyona göre işçinin üretimde harcadığı zaman (u) ve İşçinin ortalama yetenek düzeyi (h) arttıkça çıktı düzeyi de artmaktadır. Beşeri sermaye birikimi işçinin üretime harcadı zamandan geriye kalan zaman ($1-u$) ile yakından ilgilidir. Eğer $u=1$ olursa çalışanların hiç boş zamanı kalmadığı için beşeri sermaye birikimi sıfır olacaktır (Demir, 2002:3).

Beşeri sermaye birikimi ile büyüme arasında sıkı bir bağ olduğu oldukça yaygın bir görüştür. Beşeri sermaye birikiminin büyümenin belirleyici etkenlerinden olduğu güçlü büyüme teorileriyle kanıtlanmaktadır. Bu büyüme teorilerinden en güçlü olanı da Lucas büyüme modelidir. Lucas modeline göre, beşeri sermaye stokundaki büyüme, teknolojik ilerlemeyi hızlandırır ya da ülkenin teknolojik kapasitesinden görece olarak hızlı kazanımlar elde etmesine yardımcı olur. Lucas, beşeri sermayenin en temel unsurunu eğitim olarak görmektedir. Eğitimli bireylerin almış oldukları bilgileri eğitim sürecine aktarmaları yeni teknolojilere uyum sürecini kolaylaştırmakta, yeni teknolojilerin gelişimine katkı sağlamaktadır. Bu da üretim sürecinde ölçeğe göre artan getiriye mümkün kılmaktadır (Altıntaş ve Çetintaş, 2010:38).

Lucas' a göre, beşeri sermayesi fazla olan ülkeler beşeri sermayesi az olan ülkelere göre daha hızlı bir ekonomik büyüme gösterecektir (Eser ve Gökmen, 2009:50).

2.5.3.4. Ar-ge modeli büyüme

Ekonomik büyüme makro ekonominin en temel sorunlarından biridir ve kişilerin yaşam kalitesini ve refah düzeyini etkilemesi açısından önem taşımaktadır. Bir ülkenin ekonomik gücünün ve ilerlemişliğinin belirlenmesinde kilit ölçütlerden biri Ar-ge yatırımlarıdır. Ar-ge yatırımları, yenilik, anapara birikimi ve beşeri sermaye gelişimi gibi yollarla ekonomik büyümeyi etkilemektedir (Korkmaz, 2010:3321).

Ar-ge yatırım harcamaları, bilgiye ve teknolojiye dayanarak yeni üretim teknikleri geliştirmekte bu sayede de verimlilik artışı sağlayarak katma değeri yüksek yeni ürünlerin oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Bunun sonucunda ülkelerin uluslararası alanda rekabet gücü artmakta ve yabancı sermayenin ülkede teknoloji odaklı yatırımlar yapması sağlanarak büyümeye önemli katkı sağlanmaktadır. Bu sebeple hem gelişmiş ve hem gelişmekte olan ülkelerin büyük kısmında, özel sektör de kamu sektörü de Ar-ge harcamalarına önem vermekte hatırı sayılır şekilde kaynak ayırmaktadır (Taş vd., 2017:198).

Ar-ge, bilgi stokunun artmasını sağlayan ve bu bilgi stokunun yeni uygulamalar tasarlamak üzere kullanılmasına ilişkin sistematik ve yaratıcı çalışmalar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Ar-ge faaliyetleri sonucunda üretilen mal ve hizmetler, daha önce benzer bir ihtiyacı karşılamak için üretilen mal ve hizmetlerin geliştirilmiş bir şekli değilse yatay teknolojik yeniliğin varlığından söz edilmektedir. Ar-ge faaliyetleri sonucunda üretilen ürünler, daha önce benzer bir ihtiyacı karşılamak üzere üretilmiş bir mal veya hizmetin kalitesinin iyileştirilmesi ya da üretim süreçlerinin geliştirilmesi sonucu oluşuyorsa, bu durum dikey teknolojik yenilik şeklinde adlandırılmaktadır. Romer (1990) modeli, yatay yeniliğe dayalı iken, Grossman - Helpman (1991) ile Aghion - Howitt (1992) modelleri, dikey yeniliğe dayalı modellerdir (Bayraktutan ve Kethudaoğlu, 2017:680).

Romer modelinde teknoloji ne geleneksel ne de kamusal mal niteliğindedir. Teknoloji rekabete konu olmayan ve kısmen dışarıya yansiyabilen mal niteliği taşımaktadır. Romer yaratıcı fikirlerin en önemli özelliğini doğası gereği rekabetçi olmamaları olarak açıklamaktadır. Rekabetçi olmama durumu ölçeğe göre artan getirinin varlığına işaret etmektedir. Bir amaca yönelik araştırmaların bulunduğu ortamda ölçeğe göre artan getirinin var oluşu zorunlu olarak aksak rekabeti ortaya çıkarmaktadır. Romer yaratıcı fikirlerin diğer tüm mallardan farklı olduğunu vurgulamaktadır. Yaratıcı fikirler kısmen dışlanabilir özelliktedir. Bir malın dışlanabilme derecesi, sahibinin malı kullanımı için kullanıcıya yükleyebileceği ücrettir. Romer modelinde tasarım sahiplerinin tasarım üzerindeki haklarının korunmaktadır. Yeni bir ürün keşfeden firma en azından belli bir süre için planların güvenliğini sağlayarak diğer firmaların buna ulaşmasını engellemeye çalışacaktır. Telif hakları ve patent sistemi, telif ya da patent alan yatırımcılara, bilgilerin kullanımı karşılığında ücret alma hakkı verir (İnce, 2006:48).

2.5.3.5. Kamu politikası modeli

Bir kısım ekonomist içsel büyüme modelleri içinde kamu harcamalarının önemine vurgu yapmış ve bu harcamaların dağılımının verimli alanlara aktarılmasıyla ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini savunmuşlardır.

Kamu politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen üç farklı yaklaşım bulunmaktadır;

1. Barro, ekonomik büyüme üzerinde kamu harcamalarının etkisini
2. King ve Rebelo ekonomik büyüme üzerinde vergilerin etkisini
3. Frenkel ve Trauth ekonomik büyüme üzerinde sübvansiyonların etkisini (Ar-Ge sektörüne) incelemiştir (Atamtürk, 2007:94).

Barro 1990-1991 yılları arasındaki çalışmalarında kamu harcamalarının büyüme sürecinde katalizör etkisi yarattığını ileri sürmüştür. Barro' nun bu çalışmaları içsel büyüme modellerinin son grubunu oluşturmaktadır (Ercan, 2000:134).

Kamu harcamalarının büyümeyi etkileyeceğini ilk olarak Barro "Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth" adlı çalışmasında gündeme getirmiştir.

Barro yaptığı çalışmada verimli kamu harcamalarını içsel büyüme modellerine dahil etmiş ve verimli alanlara yapılan kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi artıracığını savunmuştur. Barro modelinde hükümetin verimli alanlara yaptığı kamu harcamaları büyümeyi olumlu etkilerken, kamunun ekonomideki ağırlığının görece olarak artması, teknik olarak etkinliği azaltarak, büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Barro' nun bu yaklaşımı kamu harcama türlerinin ekonomik büyümeye farklı şekillerde katkı sağlayacağını ifade etmektedir (Kar ve Taban, 2003:152)

King ve Rebelo (1990) çalışmalarında büyüme oranları üzerinde vergi politikalarının önemini ön plana çıkarmışlardır. Açık ekonomide vergi oranlarındaki değişim, sermayenin uluslararası alanlara kayabilmesi sebebiyle büyüme oranları üzerinde etkilidir. Vergi oranlarındaki artış hane halkı fayda fonksiyonunu etkileyerek büyüme oranını azaltmaktadır.

Frenkel ve Trauth sübvansiyonların ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Götürü vergilerle finanse edilen sübvansiyonların, AR-GE sektörüne yapılmasıyla bu sektördeki firma ve çalışanların gelirlerini artıracığını ve AR-GE

sektöründe yaşanan ücret artışının diğer sektörde bulunan beşeri sermayeyi bu sektöre çekerek büyümeyi artıracakını öne sürmüşlerdir (Atamtürk, 2007:95).

2.6. LİTERATÜR TARAMASI

İşsizlik giderek artan ve kronikleşen çok yönlü bir problemdir. Gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm ülkeleri etkileyen işsizlik sorunu hem ekonomik hem de sosyal açıdan maliyetler yaratan ciddi bir olgudur. İktisat yazınında işsizliğin sebep olduğu sonuçlarla alakalı çok sayıda çalışma mevcuttur. İşsizliğin maliyetlerine yönelik yapılan çalışmalar Tablo 1.' de verilmiştir.

Barışık vd. (2010), çalışmalarında ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi Okun Yasa'sı çerçevesinde ortaya koymaya çalışmışlardır. 1988- 2008 dönemi için, Okun Yasasında asimetri ilişkisinin varlığı ekonominin daralma ve genişleme dönemleri dikkate alınarak iki durumlu Markov rejim değişim modeli ile araştırılmıştır. İşsizlik ile büyüme arasındaki ilişkiyi hangi modelin en iyi açıkladığı belirlenmek amacıyla da, en çok benzerlik oranı (Likelihood ratio-LR) testi kullanılmıştır. LR test sonuçlarına göre, Okun yasasında doğrusal olmayan ilişkinin varlığı kabul edilmiştir. İki değişken arasındaki ilişkinin açıklanması için söz konusu süreçlerin analizinde, doğrusal olmayan zaman serisi teknikleri kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmış, ekonominin genişleme ve daralma dönemlerine bağlı olarak değişkenler arasındaki ilişkinin asimetrik yapı taşıdığı sonucuna varılmıştır. Türkiye ekonomisi için 1988- 2008 dönemlerinde ekonomik büyümenin işsizlik üzerindeki etkisinin genişleme ve daralma dönemlerine göre değişim gösterdiği bulunmuştur.

Ceylan ve Şahin (2010), çalışmalarında reel çıktı büyümesinin işsizlik üzerindeki etkisinin, büyümenin daralma ve genişleme dönemlerinde farklı olabileceğini açıklamayı hedef edinmişlerdir. Asimetrik ölçümlere uygun olan TAR ve M-TAR modellerini içeren ko-entegrasyon analizi ile Okun Kanunu'nun 1950-2007 dönemlerinde asimetrik olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda Türkiye ekonomisi için Okun Kanunu'nun asimetrik olduğu görülmüştür. Asimetrik ilişkiye göre reel çıktının işsizlik üzerindeki etkisi genişleme ve daralma dönemlerinde farklılık göstermektedir. Çalışmanın sonucunda Türkiye ekonomisi için 1950- 2007 dönemlerinde ekonomik büyümenin işsizlik üzerindeki etkisinin genişleme ve daralma dönemlerine göre değişim gösterdiği bulunmuştur.

Göktaş Yılmaz (2005), çalışmasında Türkiye ekonomisinde yüksek büyüme hızları gerçekleşmesine rağmen işsizlik oranlarında meydana gelen artışlara bilimsel bir açıklık getirmeye çalışmıştır. Çalışmada hem teorik hem de ekonometrik analizler yoluyla çözümlenmeler yapılmış, 1978-2004 dönemi yıllık veriler incelenmiş ve çalışmada Son Tahmin Hata Kriteri (Final Prediction Error) ve Granger nedensellik testine yer verilmiştir. Çalışmanın sonucunda değişkenler arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin olmadığı, ilişkinin yönünün sadece işsizlik oranlarından büyüme oranlarına doğru olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye ekonomisinde iktisadi büyümenin işsizlik oranlarından etkilendiği ancak iktisadi büyümedeki değişimin işsizlik oranlarını etkilemediği sonucuna varılmıştır. Tek yönlü nedensellik ilişkisinin olması Solow büyüme modeliyle açıklanmış ve işgücünün dışsal bir faktör olduğu dolayısıyla işsizlik oranlarının nüfus artışına bağlı olarak arttığı belirtilmiştir. Beşeri sermaye yatırımlarının yetersiz olması, emeğin üretimdeki verimliliğinin sağlanamaması ve emeğin niteliğinin arttırılamaması sebebiyle yaşanan nüfus artışı sonucu ortaya çıkan emek arzı fazlalığı ekonomik büyüme tarafından massedilemediği tespiti yapılmıştır.

Kayacan (2011), çalışmasında işsizlik oranları ile büyüme oranları arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Özellikle 2001 yılı sonrasında gerçekleşen yüksek büyüme rakamlarından sonra istihdam artışının sağlanıp sağlanamadığı sorularının cevapları bulunmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda Türkiye’de işsizlik ve iktisadi büyüme ilişkisinin zayıflama eğilimine girdiği tespit edilmiştir. 1989- 2001 yılları arasında istihdamın büyüme esnekliği 0,48 olarak hesaplanırken, yüksek büyüme rakamlarının yaşandığı 2002- 2007 yılları arasında 0,11 seviyesine düştüğü tespit edilmiştir. GYİH’ da yaşanan bir birimlik artışın 1989- 2001 yılları arasında istihdamı % 0,48 oranında artırdığı görülürken, 2002- 2007 yılları arasında % 0,11 oranında artırdığı sonucu elde edilmiştir.

Kümbül Güler (2005), çalışmasında işsizliğin yarattığı psiko-sosyal sorunları öğrenilmiş çaresizlik ve atfetme yaklaşımları doğrultusunda değerlendirmiştir. Araştırmada, çalışma isteği ve iradesine sahip olduğu halde iş bulamayan bireylerin durumları incelenmiş ve iş bulma ümidinin kaybedilmesiyle birlikte bireyde pasiflik ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Çalışma sonucunda, işsizliği uzun süre yaşayan bireyde ekonomik ve psikolojik rahatsızlıklarla birlikte dayanılması güç bir durum ortaya çıktığı bulunmuştur. İşsizlikle birlikte birey de kişisel üretkenlik, özgüven ve kontrol kaybı yaşanması sonucunda meydana gelen çaresizliğe bağlı pasiflik, kişinin iş arama

sürecinin uzamasına sebep olmakta bu durumda çaresizliğin devam etmesine yol açmaktadır. Çalışmanın sonucunda işsizlik, içinden çıkılması güç bir kısır döngü olarak nitelendirilmiştir.

Muratoğlu (2011), çalışmasında istihdam ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Bu amaçla 2000-2011 dönemleri işsizlik ve büyüme rakamlarına durağanlık sınaması, eş bütünleşme testi ve granger nedensellik analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda iki değişken arasında kısa dönemli bir ilişkinin varlığı saptanmış ancak aralarında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Onocak (2008), çalışmasında işsizlik olgusunun meydana getirdiği sorunları ortaya koymak amacıyla, sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından beş dereceye ayrılmış illerimizden dördüncü derece gelişmiş iller içerisinde yer alan Sivas ilinde; İş-Kur'a kayıtlı toplam erkek işsizlerin %5'i ve toplam kadın işsizlerin %5'i olmak üzere toplam işsizlerin %5'ine (410 kişi) anket uygulaması yapmıştır. Yapılan anket çalışması sonrasında işsizlerin tamamına yakınının işsizliğin toplumsal- davranışsal sonuçlara yol açtığını onayladıkları ve işsiz olunan dönemlerde kötü alışkanlıklara yönelmede artış olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca çalışma sonucunda anket çalışmasına katılan işsizlerin tamamına yakın kısmında psikolojik bir takım problemler yaşandığı tespit edilmiştir.

Yılmaz vd. (2010), çalışmalarında işsizliğin sosyo-psikolojik sonuçlarını sosyo-demografik özelliklere göre bireylerin tutumlarını incelemişlerdir. Çalışma sonucunda özellikle aile ve finansal sorumlulukları olan bireyler için gelir kaybının, psikolojik rahatsızlıklara, bedensel sağlık ve sağlık için olumsuz risk faktörlerine neden olduğu bulunmuştur. İşsizlik sonucu bireylerin sosyal çevrelerinden kopukları ve bunun sorunu daha da arttırdığı bu durumun da, işsiz kalan kişilerin içe dönük bir ruh hali sergilemelerine ve bireylerin çevrelerine karşı negatif duygular beslemelerine yol açtığı tespit edilmiştir. İşsizliğin psikolojik etkisinin ekonomide yüksek düzeyde bir işsizliğin olduğu durumlarda azalma eğilimi gösterdiğine dikkat çekmişlerdir.

Yüceol (2006), çalışmasında işsizlik ve büyüme arasındaki ilişkinin dinamik analizlerini yapmış ve istihdam yaratmayan büyümenin ve sanayileşme sürecinin önemi üzerinde durmuştur. Çalışmada 1950-2004 dönemi zaman serileri ile büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin yönü ve büyüklüğü eş bütünleşme analizi ve standart VEC modeli ile araştırılmıştır. Çalışmada iki değişken uzun dönemde birlikte hareket etmemekte, bundan dolayı değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak belirli bir gecikme sonrasında uzun dönemde büyümenin

işsizlik üzerinde artan oranda etkisi vardır. Türkiye’de 1950-1980 döneminde ekonomik büyümenin işsizlik üzerinde güçlü bir etkisi olduğu ortaya çıkarken, dışa açık büyüme stratejisinin uygulanmaya konulduğu 1980 yılı ve sonrasında ekonomik büyümenin işsizliği azaltma yönündeki etkisinin büyük ölçüde azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 1. İşsizliğin Maliyetleri Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar

Yazar Adı	Yıl	Sonuç
Barışık vd.	2010	Çalışma sonucunda değişkenler arasındaki ilişkinin asimetric yapı taşıdığı ve ekonomik büyümenin işsizlik üzerindeki etkisinin genişleme ve daralma dönemlerine göre değişim gösterdiği bulunmuştur.
Ceylan ve Şahin	2010	Çalışma sonucunda değişkenler arasındaki ilişkinin asimetric yapı taşıdığı ve ekonomik büyümenin işsizlik üzerindeki etkisinin genişleme ve daralma dönemlerine göre değişim gösterdiği bulunmuştur.
Göktaş Yılmaz	2005	Çalışmanın sonucunda işsizlik oranlarından büyüme oranlarına doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu görülmüştür.

Tablo 1. Devam

Kayacan	2011	Çalışmanın sonucunda Türkiye’ de işsizlik ve iktisadi büyüme ilişkisinin zayıflama eğilimine girdiği tespit edilmiştir.
Kümbül Güler	2005	Çalışma sonucunda ise, işsizliği uzun süre yaşayan bireylerde ekonomik ve psikolojik rahatsızlıklarla birlikte de kişisel üretkenlik, özgüven ve kontrol kaybı yaşanması sonucunda meydana gelen çaresizliğe bağlı pasiflik durumunun ortaya çıktığı bulunmuştur.
Muratoğlu	2011	Analiz sonucunda iki değişken arasında kısa dönemli bir ilişkinin varlığı saptanmış ancak aralarında nedensellik ilişkisi bulunamamıştır.

Onocak	2008	İşsizliğin toplumsal- davranışsal sonuçlara yol açtığı, işsiz olunan dönemlerde kötü alışkanlıklara yönelmede artış olduğu ve işsizlerin tamamına yakın kısmında psikolojik bir takım problemler yaşandığı tespit edilmiştir.
Yılmaz	2005	İşsizliğin psikolojik rahatsızlıklara sebep olduğu, bedensel sağlık için de olumsuz risk faktörlerine neden olduğu bulunmuştur.
Yüceol	2006	Büyüme işsizlik arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığı ancak belirli bir gecikme sonrasında uzun dönemde büyümenin işsizlik üzerinde artan oranda etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞSİZLİĞİN SOSYAL MALİYETLERİ

3.1. İŞSİZLİĞİN SOSYAL MALİYETLERİ

İşsizlik boyutları ve sonuçları bakımından sadece ekonomik maliyetleri olan bir problem olmaktan çıkmış ve öncelikli olarak sosyal bir problem özelliği kazanmıştır. İşsizliği temel alarak yapılan araştırmalar, işsizliği nedenleri ve boyutlarıyla ele aldığı gibi işsizliğin iktisadi ve sosyal yönden neden olduğu hasarları da ele almaktadır (Topbaş, 2007:162).

İşsizlik mutsuzluğun en güçlü belirleyicileri arasındadır. Bireyler üzerinde işsizlik sebebiyle ortaya çıkan manevi kaybın etkisi, yaşanan gelir kaybının etkisinden daha büyük olabilmektedir (Ochsen ve Welsch, 2011:4001).

İşsizlik sebebiyle ortaya çıkan sosyal anlamdaki bozukluklar yalnızca işini kaybeden bireyi ve onun aile fertlerini etkilemez aynı zamanda mevcut bir işi var olan lakin yeterli iş güvencesi bulunmadığı için her an işsiz kalma tehlikesi yaşayan fertleri de etkiler (Kümbül Güler, 2011:375). Bu çalışma içeriğinde mevcut durumda işsiz olan bireyler incelenmektedir.

İşsizliğin sonuçları bireyden bireye ve toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. İşsizliğin sosyal maliyetleri literatürde yapılan çalışmalar ışığında; fiziksel (somatik), psikolojik (psşik) ve toplumsal- davranışsal maliyet oluşturan sonuçlar olmak üzere üç başlık altında sınıflandırılabilir (Polat, 2015:76).

3.1.1. İşsizliğin Somatik Sonuçları

İşsizlik çok yönlü ve ağır sonuçlar yaratabilen önemli bir sorundur. 1929 yılında yaşanan büyük buhran sonrasında iş kaybı yaşayan bireylerin artmasıyla daha da önem kazanan bu sorunun bireyler üzerinde fiziksel etkileri de söz konusudur. Yaşanan

buhran sonrasında ki deneyimlere ve daha sonra 70'li yıllarda gerçekleştirilen bazı analizler sonucunda elde edilen verilere göre, işsizlik ve işsizliğe bağlı olarak artan yoksulluk aşağıda belirtilen sağlık sorunlarına sebebiyet vermektedir;

- İştah kaybı ve beslenme biçiminde bozulmalar,
- Kas yapısının zayıflaması,
- Bağışıklık sisteminin çökmesi sebebiyle bulaşıcı hastalıklara yakalanma eğiliminin artışı ve salgın hastalık tehlikesinin artması,
- Mide ve bağırsak hastalıkları,
- Kalp ve damar sistemi rahatsızlıkları,
- Tansiyon, kolesterol vb. gibi değerlerde kötü yönlü değişimler,
- Raşitizm rahatsızlığının artması,
- Vücut direncinin düşmesi ve kötü bakım koşulları sebebiyle cilt hastalıklarında artış,
- Bebek ve çocuk ölümlerinin artması,
- İş yapma kuvvetinin azalması (Bağlar, 2008:71)

İşsiz kalan bireyler yaşadıkları stres ve depresyona bağlı olarak iştah kaybı ve beslenme bozukluğu yaşamaktadır. İşsizliğin beraberinde getirdiği yoksulluk nedeniyle de düzenli ve yeterli beslenme çoğu zaman sağlanamamaktadır. Yeterli beslenememe sorunu bağışıklık sisteminde zayıflamaya sebebiyet vermekte ve iş kaybı yaşayan birey hastalıklara açık hale gelmektedir.

İşsizliğin yol açtığı en büyük fiziksel sorunlardan biri de kalp ve damar sistemi rahatsızlıklarıdır. Amerika'da Michigan Üniversitesi'nde 1992- 2010 yılları arasında 51- 75 yaş arası en az bir kere işsizliği yaşamış 13.451 kişi üzerinde yapılan araştırmada; işsizliğin kalp hastalıklarını tetiklediği tespit edilmiştir. Kendi isteğiyle işten ayrılmış bireylerde kalp hastalığında artış görülmezken, isteği dışında işsiz kalmış bireylerin % 27' si işsizlik sonrasında kalp krizi geçirmiştir. İşsizlik yalnızca işsiz kalan bireyleri etkilemekle kalmamış aynı zamanda aile bireylerini de etkilemiştir. Çocukluğunda yoksulluk çeken ve babaları en az bir sene işsiz kalmış çocukların, yetişkinliklerinde kalp krizi geçirme oranları da daha yüksektir.

Yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda uzun dönemli işsizlik ile ölüm oranları arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalarda ölüm oranlarının işsiz bireylerde, istihdamdakilere göre iki kat fazla olduğu bildirilmektedir. (Polat, 2015:78)

Kişi işsiz kaldığında dahi taahüt etmiş olduğu ödemeleri gerçekleştirmek zorundadır. Bu durumda var olan tüm birikimini bu yöne kanalize eder. İşsizlik bu sebeple çocukların eğitimini, refah seviyesini ve hatta sağlığını tehdit eden bir sorundur (Dixon, 1992:4). İşsizlik oranı ve bebek ölümleri arasındaki ilişkinin değerlendirildiği çalışmalarda işsizlik ve bebek ölümleri arasında son derece tutarlı ilişki olduğu görülmüştür. Yaşanan işsizlik sonucunda yoksulluğun artması bebek ölüm oranlarını da arttırmaktadır (Ertekin vd., 2016:128).

3.1.2. İşsizliğin Psikik Sonuçları

İşsizliğin en acıklı sonuçları insanın ruhsal yapısı ve kişiliği üzerinde yoğunlaşmasıdır. Bilimsel araştırma sonuçları da bunu desteklemektedir. Bir insanın çalışması karşılığında elde ettiği maddi ve manevi doyum en temel ihtiyaçlardan birisidir. İş kaybı yaşayan birey bu temel ihtiyaçtan mahrum kalır ve bu da bireyin psikolojik olarak kötü yönlü etkilenmesine sebebiyet verir. İşsizliğin yol açtığı başlıca psikik sorunlar stress sorunu, depresyon problemi, özsaygının zedelenmesi, toplumsal ve ailesel rolün yitirilmesi ve kaygı şeklindedir.

3.1.2.1. Stres

Stres; kişinin gereksinimlerine doyum ararken, içeriden veya dışarıdan gelen uyarıcılar sonucunda kişiliğinde gerginlik ve bozukluk yaratan; uyarıcıların çok güçlü olduğu durumlarda kişinin savunma kaynaklarını yıpratın ve kişinin mevcut dengesini bozup, kişilik yapısı ve işlevlerinde köklü değişim ve çöküntülere yol açan fiziksel-ruhsalbilişsel bir tepki durumunu ifade etmektedir (Onacak, 2008:37).

Stres içerden veya dışardan gelen bir değişim sonucunda oluşmaktadır ve temel nedeni kişinin yeni duruma uyum sağlama çabasıdır. İşsiz kalan birey için dışardan gelen uyarıcı kişiyi işini kaybetmesidir. İşini kaybeden birey maddi gelirini de aynı anda kaybetmiştir. Maddi sıkıntılarının yanı sıra yeni iş arama sürecinin sıkıntısı, bireyin içinde bulunduğu sosyal çevreden ayrılma, iş meşguliyetini kaybetmesi gibi sorunlar beraberinde bu sürece uyumu zorlaştıracaktır ve bu da strese neden olacaktır. İşsizliğin yarattığı en önemli psikik sorun strestir. Bireyleri strese sokan nedenler arasında

işsizlik, sevilen birinin ölümü ve boşanmadan sonra üçüncü sırada yer almaktadır. Kümbül, çalışmasında işsizliğin yarattığı psiko-sosyal sorunları öğrenilmiş çaresizlik bağlamında değerlendirmiş ve iş bulma ümidini kaybeden kişilerde stres ve kronikleştiği durumlarda da depresyon sorununun ortaya çıktığını tespit etmiştir (Kümbül, 2005: 380).

Yapılan araştırmalarda işsizlik sonucunda stresten en fazla etkilenecek grubun, düşük sosyo-ekonomik haldeki insanlar olduğu görülmüştür. İşin kaybedilmesinden sonra yaşanan parasal sıkıntı işsizler arasında stresin en önemli sebeplerinden biridir. İşsizliğin üçüncü ayından sonra artan finansal baskılar özellikle, çocuk sahibi olan, orta yaş aralığında bulunan ve uzun dönem boyunca işsiz kalanlarda daha fazla strese sebebiyet vermektedir (Çizel vd., 2011:30). Stres işini kaybetmiş erkeklerde daha çok 35-54 yaş, kadınlarda ise 25-44 yaş arasında görülmektedir. Bunun sebebi bu kişilerin söz konusu yaşlarda mesleki yaşamlarının en yüksek noktalarında bulunmaları ve ailelerinin geçimini sağlamak için temel direk rolünü taşımalarıdır. Daha önce işsiz kalanlar, işsiz kalmayı sorun etmeyenler, çevresi tarafından destek görenler ise işsizliğin yol açtığı stresten etkilenmemektedirler (Bağlar, 2008:72).

3.1.2.2. Depresyon

Yoğunlaşan stresin kronik hale gelmesi ve üstesinden gelinemez olması depresyon ile sonuçlanabilmektedir.

Depresyon; umutsuzluk, kötümserlik, yetersiz olma durumu, öz güven eksikliği, çaresizlik, değersizlik duygusu, ehemmiyetsiz sebeplerden dahi suçluluk duyma, sosyal hayattan uzaklaşma, iştah kaybı veya aşırı yeme, uyuyamamak veya aşırı uyku hali, konsatrasyon eksikliği, unutkanlık, tereddüt, keyifsizlik, halsizlik, baş ağrısı gibi fiziksel şikayetler, normalde yapmaktan hoşlandığı hobilerine veya genel olarak yaşama karşı ilgisizlik, keyif alamamak, hatta ileri boyutlarda ölüm ve intihar düşünceleri vb. ile tanımlanan ve belirli bir sebebe bağlı olarak meydana çıkan ruhsal bir bunalım şeklinde tanımlanmaktadır (Onacak, 2008:38).

Sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde işsizliğin en ehemmiyetli ve en sık karşılaşılan sorunlarından birinin de depresyon olduğu ortaya çıkmıştır. Daha çok işsizliğin bilişsel süreci olarak görülen işsizliğe sebep arama durumu işsizlerin içinde buldukları negatif duyguların bir belirleyicisidir ve depresyon terimi incelenirken bu süreçte araştırmalara dahil edilmiştir. İşsiz kalan kişinin işinden ayrılma ve bu durumu yorumlama şekli bireyin işsizliğe karşı tepkisini

ve davranış biçimini etkilemektedir. Bu sebepten dolayı kendi isteği dışında işsiz kalan kişilerde, kendi iradesiyle işsiz kalanlara oranla daha fazla depresyon olgusu görülmektedir. Çünkü sonuç olarak işsiz kalma durumu aynı olsa bile bunun gerçekleşme şekli ve yorumlanması farklılıklar göstermektedir (Güler, 2005:37).

3.1.2.3. Öz saygının zedelenmesi

Özsaygı, bireyin kendi kendisini bir obje olarak görüp, bu şekilde değerlendirmesi sonucunda kendisi hakkında vardığı karar ve geliştirdiği tavrıdır. Özsaygı, kendini benimseme, onaylama, kendine değer verme, saygı duyma, kendini önemseme, kendini olduğu gibi kabul etme vb. kavramlarla tasvir edilen ya da bu kavramları hepsini ihtiva eden bir üst kavram olarak tanımlanabilir (Doğru ve Peker, 2004:316).

Çalışan bir birey için iş anlamlı, önemli, değerli, doyurucu ve prestij sağlayıcı bir etkinliktir. Bu açıdan iş, insanı sosyo-ekonomik çevresine bağlayan bir kurum olarak hayati öneme sahiptir (Onacak, 2008:41).

Özsaygıyı ayakta tutan değerlerden birisi topluma yararlı olma duygusudur. Çalışan kişi bu görevi yerine getirdiğini düşünerek kendisiyle ve toplumla barışık bir hayat sürer. Fakat işsiz kalan bireyin yaşam standartları düşer. Bu aşamada üzüntü, korku ve belirsizlik duyguları ağır basar. Gelecek hakkında ümitsizliğe düşen bireyler aynı zamanda topluma yararlı olma duygusunu da yitirir ve bu durumdan utanç duyar. İşini kaybetmenin yanı sıra statüsünü de kaybeden işsizlerin özsaygısı da zedelenmektedir (Solak, 2012:49).

Mali yoksunluk, toplumdaki rol ve sosyal desteğin her birinin özsaygı üzerinde yadsınamaz bir etkisi vardır. Ayrıca, bu değişkenler, özsaygıyı etkilemek için cinsiyetle etkileşime girmiştir. İşsizlik sonucunda yaşanan finansal yoksunluk, kadınlarla kıyasla erkeklerde özsaygıyı daha olumsuz şekilde etkilemektedir (Waters ve Moore, 2011:171).

3.1.2.4. Toplumsal ve ailesel rolün yitirilmesi

İşsiz kalan birey işyerindeki arkadaşlarından ve sosyal ortamından ayrılmanın haricinde aile içindeki yerini ve rolünü de kaybeder. İş arkadaşlarından kopmak toplumsal ortamlardan ayrılmanın başlangıcı olmakta, işsiz kalınan süre uzadıkça aile fertlerini de içine alan bir dizi problem yol açmaktadır. İşsiz olmanın verdiği utanç ve eziklik ve finansal sıkıntıların varlığıyla işsizler sosyal bağlılıklardan imtina etmekte

ve bu da sosyal izolasyonu tetiklemektedir. İşsizlik aile dengesine zarar veren en önemli unsurlardan biridir (Bağlar, 2008:74).

İşsizlik sürecinde işsiz kalan kişinin aile fertleriyle olan ilişkilerinde de değişimler yaşanmaktadır. İşsiz kalan bireye karşı ailesi anlayışlı bir tavır sergileyebildiği gibi tam aksi durumlarda yaşanmakta, kızgınlıklar ve kavgalar da olabilmektedir. İşsizlik sürecinde, işsiz kalan eş utanç ve statü kaybı yaşamakta ailesi de bu ruhsal çöküntüye ortak olmaktadır (Akçacı ve Özçalıcı, 2012:163). İşsizlik sürecinde işsiz kalan birey aile reisi ise eşinin de endişeli ve üzgün olabildiği ve eşlerinin iş kaybından dolayı utanç duyup statü kaybı yaşadıkları görülmektedir (Yüksel, 2005:262).

Ailenin geliri tek kişi tarafından sağlanıyorsa ve bu kişi işsiz kalmışsa bu durum, aile içi ilişkilerin yıpranmasına hatta aile bağlarının kopmasına neden olacak kadar birçok probleme sebebiyet vermektedir. İşsiz kalan birey çoğu zaman aile fertlerinden ve sosyal çevresinden aldığı psiko-sosyal desteği yitirmektedir. Özellikle öncelikli görevi ailenin geçimini sağlamak olan erkekler işsiz kaldıklarında görevlerini yerine getirmediğini düşünmekte daha fazla baskı hissetmekte ve çoğu zaman aile bireylerinden yeterli desteği görememektedir. Bu durum aile içi ilişkilerin yıpranmasına yol açmakta ve çeşitli sorunlara sebep olmaktadır (Solak, 2012:47).

İşsizlikle beraber finansal kaynağını kaybeden birey sosyal ortamlardan uzak durmaya başlar. Uzaklık zaman içinde toplumsal soyutlanmasına ve hatta dışlanmasına sebebiyet verir. Aile içindeki geçimi sağlayan kişi rolünü de yitiren birey gereken saygıyı ve desteği göremez. İşsizlik bireyin hem aile içindeki hem de toplum içindeki rolünü sarsar.

3.1.2.5. Kaygı

Kaygı; giderilemeyen isteklerden doğan sıkıntı, nedeni açık olmayan korku dolayısıyla yaşanan bunaltı veya güvensizlikten doğan tedirginlik olarak açıklanabilir. İşsiz kalan bireyin yaşadığı mali sıkıntılardan dolayı gideremediği istekleri onun kaygı yaşamasına sebep olmaktadır (Onacak, 2008:38).

İşsizlik sürecinde yaşanan psikolojik sorunlardan biri de kaygıdır. Yaşanan bu kaygı problemi işsizliğin yapısından kaynaklanmaktadır. İşsiz kalmanın sebep olacağı kaygı problemi, çalışma imkanı olmayan, bağımlı çalışan kesimde ve işsizlik sigortası uygulamasının bulunmadığı ülkelerde insan yaşamı üzerinde kalıcı izler bırakabilmektedir (Bağlar, 2008:69). Kişiler kendileri işsiz kalmasalar dahi işsizlik

konusunda kaygı duyabilirler. İşten çıkarmaların kendilerini etkileyeceği endişesini taşırlar (Ochsen ve Welsch, 2011:4001).

Kaygı problemi işsiz kalan bireylerde yalnızca işsizlik süresi boyunca görülmez. Bu psikolojik sorun işsizlik süreci ile sınırlı olmayan kalıcı izler bırakmakta yeni bir işte çalışmaya başlansa dahi işini yeniden kaybetme ve gelirden yoksun kalma kaygısı devam etmektedir. İşsizlik sürecinde yaşanan olumsuz tecrübelerin izleri uzun süre kendisini göstermektedir. İşsizlik süresi arttıkça işsiz bireylerin yaşadıkları kaygı düzeyi de artmaktadır (Akçacı ve Özçalıcı, 2012:163).

3.1.3. İşsizliğin Toplumsal- Davranışsal Sonuçları

İşsizlik yalnızca bireyin fiziksel ve psikolojik yapısı üzerinde olumsuz etkilere sahip değildir. Aynı zamanda toplumsal yapı üzerinde de birçok olumsuz sonuç doğuran işsizliğin toplumsal yapı üzerinde de ciddi etkileri vardır. İşsizliğin artması kişilerin mali yapısını bozmakta mevcut gelir dağılımındaki dengesizliği daha da artırmaktadır. İşsizlik bireyin en temel haklarından biri olan çalışma hakkının elinden alınması demektir. İşsizlik sosyal adaletsizlik başta olmak üzere birçok ekonomik ve toplumsal huzursuzluğun temelini oluşturmaktadır. İşsizliğin büyük boyutlarda olması çalışan kesim ile işsiz kalan kesim arasında takas şansı doğurmaktadır. Bu durum çalışanların sömürülmesine, haklarını arayamamalarına neden olmaktadır. Bu durum da insanlar arasında güven ve huzur duygusunu sarmakta, işverenlere hatta birbirlerine karşı tepki duymalarına sebep olmakta ve toplumsal gerilim yaşanmaktadır.

İşsizlik çok yönlü bir sorun olduğu için bireyin kendisini, ailesini, çevresini ve son olarak da toplumu etkilemektedir. Doğduğu günden öldüğü güne kadar sosyalleşme süreci içinde olan bireyin sınırsız ihtiyaç ve istekleri vardır. Bu ihtiyaç ve isteklerin karşılanabilmesi için gereken araç iştir. İş hem gelir kazandırma hem statü kazandırma hem de kendini gerçekleştirme fırsatı sunma açısından önemli bir uğraştır.

İşsizlikle birlikte mali kayıp yaşayan ve sosyal hayattan dışlanan bireylerde suç eğilimleri artmaktadır. Uzun süre iş arayıp bulamayan kişilerde geçim sıkıntısından dolayı yasadışı yollara bulaşma da yaşanabilir. Yalnızca parasal ihtiyaçlardan dolayı değil kişinin yaşadığı psikolojik bunalımlar da bireyi suça teşvik etmektedir. İşsiz kalan bireylerde başarısızlık ve çaresizlik hissi, suç eğilimini artırmakta, madde bağımlılığı, aile içi şiddet, boşanma, intihar eğiliminde artış gibi toplumun huzurunu olumsuz yönde etkileyen sorunlara yol açmaktadır.

3.1.3.1. Suç işleme eğiliminin artması

İşsizlik kişinin sosyal yaşamla bağlantısı kesen son derece örseleyici bir durumdur. İşsizlikle birlikte bireylerde kaygı, kendine güvensizlik, saygınlığını yitirme, sosyal dışlanma gibi birçok olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Daha önce yaşadığı hayata ve tüketim alışkanlıklarına duyulan özlem bazı işsiz kimseleri suçta itebilmektedir.

Kapitalist düzen işçi sınıfını meta olarak görmektedir. Bir yandan üretimi gerçekleştiren diğer yandan da kapitalist düzenin baskısını yaşayan işçi bu durumdan hoşnutsuzluk duymaktadır. Bu hoşnutsuzluk durumu kişi çalışır durumda iken toplumsal bir tehlike oluşturmazken kişi işsiz kaldığında ve hiçbir sosyal hakkın olmadığı durumlarda ya da uzun çalışma saatlerine karşılık düşük ücret alındığı durumlarda toplumsal tehlike arz etmektedir. Özellikle ekonomik durgunluk veya kriz dönemlerinde yaşanan hızlı işten çıkarmalar neticesinde, kendilerini değersiz hisseden ve psikolojik bunalım yaşayan işsizler ordusu oluşacaktır. Uzun süreli işsizliğin ardından yaşanan kronik fakirlik ise işsiz bireyi, kaba, sert, saldırgan ve kural tanımaz bir hale getirecektir. İşsizlik psikolojisiyle sosyal kontrol duyguları yok olmaya başlayan kişiler, iş sahibi iken de hoşlanmadığı ve kendisini köle gibi sömüren yöneticiye karşı başta suç teşkil edebilecek davranışlar gösterebileceklerdir (Çakmak ve Güney, 2011:231).

Yapılan bazı çalışmalarda işsizlik ve suç arasındaki ilişki araştırılmış ve çoğu zaman iki olgu arasında pozitif yönlü ilişkiye rastlanılmıştır. İşgücü piyasasında fırsatların sınırlı olması halinde işsiz bireyler bunun yerine yasa dışı aktivitelere yönelebilmektedir. İşsiz kalan bireyin kanuna uygun etkinliklerden elde ettiği marjinal fayda düşmekte ve kanun dışı aktivitelerde bulunmak için daha çok serbest zamanı olmaktadır (Ata, 2011:116).

Uzun süreli işsizlik ile şiddet suçları arasında pozitif yönlü ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu konuya ilişkin yapılan çalışmaların çoğunda maddi yönü olan suçlarla toplam işsizlik oranları arasında bir ilişkisi olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca işsizlik süresi arttıkça bireyin şiddet davranışı da artış göstermektedir.

İşsizlik süresi uzadıkça şiddetle ilişkili narkotik suçlarda artış göstermektedir. İşsizliğin yarattığı ekonomik stres suçta eğilimi artırmaktadır (Aslan ve Aslan, 2017:126).

İşsizlik şiddet suçlarından ziyade hırsızlık, gasp gibi adi suçların artmasına sebebiyet vermektedir. Bunun temel sebebi bireyin kaybettiği geliri yeniden elde etme arzusudur.

3.1.3.2. İntihar eğiliminin artması

İşsizlik, sadece gelişmekte olan toplumları değil gelişmiş toplumları da etkileyen bir sorun olmaktadır. Bireyin işsizlik sonucunda yaşadığı gelir kaybı hem sosyal hem de ekonomik açıdan çıkmaza girmesine sebebiyet vermektedir. Bu durum, bireyin, psikolojik açıdan yıpranmasına, sosyal açıdan ise toplumdaki dışlanmasına neden olmakta ve bu durumdan hem kendisi hem yakın çevresi hem de toplum etkilenmektedir. Bu açıdan işsizlik, sonuçları intihara kadar giden toplumsal bir sorun olarak dile getirilmektedir. İşsizliğin yarattığı bu etki özellikle kriz dönemlerinde ortaya çıkmaktadır. İşsizliğin sebep olduğu mali çöküşün yol açtığı intiharlar, özellikle son dönemlerde yapılan çalışmalarda sıklıkla vurgulanmaktadır (Bayrak, 2017:127).

Dünya sağlık örgütünün yaptığı tanıma göre intihar: kişinin kasten kendini öldürmesidir. Örgütün yaptığı çalışmalara göre her yıl 800.000 kişi intihar ederek hayatına son vermektedir. İntihar olaylarının %75'i orta ve düşük gelirli ülkelerde meydana gelmektedir. İşsizlik nedeniyle dünyada her yıl ortalama 45 bin kişinin intihar ettiği ve 2008 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra işsizlikle ilişkili intiharların önceki dönemlere göre 9 kat daha fazla arttığı belirtilmektedir. İntihar eden 45.000 kişinin çoğunluğunu işsizlikten en fazla etkilenen kesim olan gençler oluşturmaktadır (Tunalı ve Özkaya, 2016:58).

İşsizlik ve intihar eğilimi arasındaki ilişkiye yönelik üç model mevcuttur;

Bunlardan ilki olan incinebilirlik modeline göre, işsizlik kaynaklara ulaşımı engellemekte, yaşam stresini artırmakta ve bu sebeple de intihar eğiliminin artmasına yol açmaktadır.

İkinci model olan dolaylı nedensellik modeline göre, işsizlik finansal güçlüklerle sebep olmakta bu da bireyin ihtiyaçlarını karşılayamamasına ve ilişkilerde tahribatın yaşamasına neden olmaktadır. Bu durumda bireyin intihar riskini artırmaktadır.

Son olarak da Non-causal modele göre işsizlik ile intihar ilişkisi tamamen veya kısmen düzmedir. Bu modele göre, işsizlik ve intiharın temelinde yatan her iki soruna da sebep olan başka bir faktör bulunmaktadır. Bu ortak neden yüzünden birey işsiz kalmış olabilir. Ve yine bu neden yüzünden intihar eğilimi göstermiş olabilir.

İşsizlik ortak nedeninin ara sonucudur ve intihar eğilimi tamamen işsizliğe bağlı değildir (Topbaş, 2007:163).

İşsizlik, kişinin geleceğe yönelik beklentilerini yok etmekte, umudunu kırmakta, hayat kalitesini düşürmekte, maddi sıkıntılar çekmesine sebep olmaktadır. Bu nedenle tüketim azalmakta ve birey her türlü maddi ve sosyal ihtiyaçlarını kısıtlamaktadır. Ayrıca işsiz birey kendisini sosyal yaşamdan soyutlamakta ve bu durumda sosyal dışlanmaya yol açmaktadır. Maddi sıkıntılar ve toplumsal soyutlanma ciddi anlamdaki intihar gerekçeleridir etkili ve işsiz kalan bireyler bu sorunları yaşadığı için intihar eğilimi artmaktadır (Solak, 2012:50).

3.1.3.3. Boşanma eğilimini artması

İşsizliğin sosyal maliyetleri en fazla işsiz kalan kişiyi, aile fertlerini ve işsiz yakın çevresini etkilemektedir. Ancak bu sorun toplumda da telafisi güç, negatif ve kalıcı etkiler bırakmaktadır. İşsiz kalan bireyi ve ailesini direct olarak etkileyen sosyal maliyetlerden bir diğeri de boşanma olaylarıdır. Boşanma, evli çiftlerin beraberliklerini sonlandırması; bir diğeri ifadeyle aile kurumunun sona erdirilmesidir (Sandalcılar, 2012:225).

İşsizlik ve boşanma arasındaki ilişki, özellikle ataerkil toplumlarda daha güçlü görülebilir. Aile kurumunu geçindirme görevini üstlenen ve ailenin temel direği konumundaki aile reisini işsiz kalması hem ekonomik çöküşe sebebiyet verecek hem de sosyal statü anlamında bireyi güç duruma düşürecektir. Bu süreçte aile içinde çözümler ve huzursuzluklar meydana gelerek, boşanma olayları yaşanabilir (Polat, 2015:83).

İşsizliğin ailede çözülmeye sebep olduğu bu etki cinsiyete göre de değişiklikler arz etmektedir. Konuya ilişkin iki farklı görüş öne atılmıştır. Bunlardan ilki; işgücü piyasasında etkili şekilde yer alan ve ekonomik özgürlüğünü kazanmış olan kadın, işgücü piyasasında yer almayan kadına oranla daha fazla boşanma riskine sahiptir. İkinci görüş ise; işgücü piyasasında etkili olamayan erkekler, etkili olan erkeklere oranla daha fazla boşanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Geleneksel yapıda ailenin geçimini sağlayan kişi erkektir ve sosyal çevrenin ve aile bireylerinin evin reisinden beklentileri de bu yöndedir. Erkek işsiz kaldığında hem mali kayıp hem de statü kaybı yaşamaktadır. Bu sebeple erkeğin işsiz kalması, aile üzerinde kadının işsiz kalmasından çok daha fazla gerginlik ve stres oluşturur. Ancak bu kadın için geçerli değildir. Kadın işsiz kaldığında rol değişimi yaparak daha fazla evine ve çocuklarına

vakit ayırmakta ve üzerindeki baskıyı azaltmaktadır. Erkeğin işsiz kalması boşanmaya kadar varabilen bir sorun teşkil ediyorken kadının işsiz kalması boşanma riski daha düşüktür (Sandalcılar, 2012:227).

İşsizlik sebebiyle yaşanan boşanmaların tek nedeni ekonomik kayıplar değildir. İşsizliğin birey üzerinde yarattığı olumsuzluklar işsiz bireyin sosyal ilişkilerine de yansımakta bu durumdan ailenin diğer üyelerini de etkilemektedir. Bu konuda yapılan araştırmalara göre, işsiz bireyin aile yaşamından aldığı tatmin çalışanlara nispeten daha az olmaktadır. Ancak bu tatsızlığın nedeni, mali sorunlardan ziyade işsiz bireyin kendine olan saygısını yitirmesinden kaynaklanmaktadır (Topbaş ve Kurt, 2007:31).

3.1.3.4. Kötü alışkanlıklara yönelme

İşsiz kalan bireyin kötü alışkanlıklara yönelmesi, bireyin bulunduğu sosyal çevreye, işsiz kişinin sahip olduğu değer yargılarına, işsiz kişinin kişilik yapısına ve işsizliğin süresine bağlı olarak değişmektedir. İşsiz olan tüm bireylerin kötü alışkanlıklara sahip olması beklenilemez. Fakat yapılan çalışmalarda işsizlikle kötü alışkanlıklar arasında dolaylı da olsa bir ilişkinin varlığını ortaya koyulmuştur (Onocak, 2008:49).

İşsiz kalan bireyin toplumsal kural ve değerlere olan bağlılığı zayıflamaktadır. İşsiz kalan kişiler toplumsal kural ve değer yargılarına daha az duyarlılık göstermekte hatta daha ileri boyutta işsizlik bu kişilerin sapkın tavırlar göstermelerine de yol açmaktadır (Solak, 2012:50).

İşsizlik oranlarının yüksek olduğu toplumlarda, saldırgan davranışların, hırsızlık, cinayet vb. suç eylemlerinin, alkol, madde kullanımı gibi toplumsal sorunların da arttığı belirtilmektedir (Polat, 2015:82). İşsizlik bireylerin lümpenleşmesine, marjinalleşmesine ve marjinalleştikçe çeşitli akımlara kapılmasına, madde bağımlılığı, uyuşturucu ticareti, hırsızlık gibi yasa dışı yollara sapmasına sebep olmaktadır (Yanbaşlı, 2014:82).

Gelecek konusunda ümidini yitiren, işini kaybettiği için oldukça fazla serbest zamanı olan, işin kendisine sağladığı maddi kazançtan ve sosyal statüden yoksun, aile içindeki rolünü kaybetmiş ve ailesinde huzursuzluk yaşayan, içinde bulunduğu sosyal çevreden soyutlanan ve sosyal dışlanma yaşayan bu sebeple psikolojisi bozulan işsiz bireyler sigarayla, alkole, uyuşturucu bağımlılığını ve kumar gibi kötü alışkanlıkları bunalımı atlatabilmenin yolu olarak görebilmektedirler.

Alkol, madde bağımlılığı ve kumar alışkanlığı, işsiz kişiye önemli ölçüde parasal yükler getirir. Kişinin işsizlik yüzünden mali sıkıntısı çekmesi bu alışkanlıklardan uzak durmak için caydırıcı bir sebep olarak görülebilir. Fakat bu alışkanlıkların temelinde başka faktörler bulunmaktadır ve bu alışkanlıkları edinmenin parasal güç ile doğrudan ilgisi yoktur. Buna rağmen bu alışkanlıkları edinmiş olan işsiz yüksek miktarda paraya ihtiyaç duyacağı açıktır. Bu çelişkili durum, başka sapma davranışlarına da yol açacaktır. İşsiz alışkanlıklarına devam edebilmek için, hırsızlık, soygunculuk, gasp gibi yasa dışı işlerle para kazanmaya yönelebilir. Böylece birden fazla sapma davranışı içinde olabilir (Onocak, 2008:50).

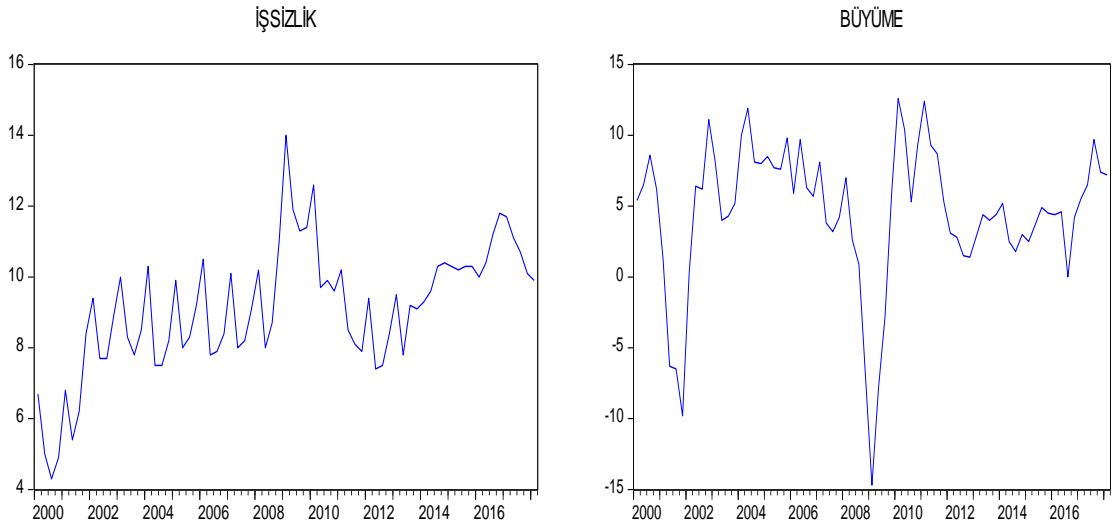

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞSİZLİĞİN EKONOMİK MALİYETİ

4.1. Veri Seti

Çalışmada Türkiye'ye ait işsizlik oranları ile büyüme oranları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 2000:1-2018:1 (çeyrek yıllık) dönemini kapsayan işsizlik oranı ve reel GSYİH serileri kullanılmıştır. Analizde yardımcı program olarak “Eviews-7.2” kullanılmıştır. Başlangıç yılının 2000 olarak alınmasının nedeni, işsizlik oranı serisine ait çeyrek yıllık verilerin bu tarihten itibaren mevcut olmasıdır. Dolayısıyla, 2000 yılı öncesi dönem, veri eksiliği sebebiyle analize dahil edilememiştir. Veri setindeki işsizlik oranı ve reel GSYİH değişkenlerine ilişkin zaman serileri, Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) resmi sitesinden elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan reel GSYİH değerleri TÜİK' in 2008 yılında ortaya koyduğu, 1998 yılını baz yılı olarak alan yeni düzenlemesi ile elde ettiği değerlerdir. Çeyrek yıllık verilerle çalışıldığından dolayı seriler mevsimsel etkilerden arındırılmıştır. İşsizlik verilerinin mevsimselliği Census X-12, multiplicative metoduyla test edilmiştir ve mevsimsellik içerdiği görülerek arındırma işlemi yapılmıştır. Büyüme oranları negatif veri içerdiğinden mevsimselliği Census X-12, additive metoduyla test edilmiş ancak bu serinin mevsimsellik içermediği görülmüştür. Çalışmada işsizlik değişkeni (U), GSYİH değişkeni ise (Y) ile ifade edilmiştir. Şekil 1'de kullanılan serilerin grafikleri görülmektedir.

Şekil 1. 2000:1-2018:1 Dönemleri Arası Türkiye Büyüme ve İşsizlik Oranları

Öncelikle serilerin mevsimsellik içerip içermediğinin araştırılması gerekmektedir. İşsizlik verilerinin mevsimselliği Census X-12, multiplicative metoduyla test edilmiştir ve mevsimsellik içerdiği görülerek arındırma işlemi yapılmıştır. Büyüme oranları negatif veri içerdiğinden mevsimselliği Census X-12, additive metoduyla test edilmiş ancak bu serinin mevsimsellik içermediği görülmüştür. Mevsimsellikten ayrıştırılan işsizlik serisinin sonuna bunu belirtmek amacıyla SA harfleri eklenmiştir.

Şekil 2. 2000:1-2018:1 Dönemleri Arası

İşsizlik Serisinin Orjinal ve Mevsimsellikten Arındırılmış Halleri

İşsizlik serisinin mevsimsellikten arındırılmadan önceki ve mevsimsellikten arındırıldıktan sonraki grafikleri yan yana verilerek aralarındaki farkın daha net

görülmesi hedeflenmiştir. Mevsimsellikten arındırıldıktan sonraki grafikteki dalgalanmalar azalmıştır.

4.2. YÖNTEM

4.2.1. Birim Kök Testi

Durağan süreç; herhangi bir trend etkisi taşımayan, varyansı ve ortalaması zaman içinde değişmeyen, kovaryansı dönem arasındaki farka bağlı olan süreçtir. Ekonometri uygulamalarında sıkça kullanılan zaman serisi verilerinin genelde durağan olduğu varsayımı hakimdir (Muratoğlu, 2011:169). Fakat makroekonomik zaman serileri büyük çoğunluğu durağan halde değildir. Durağan özelliğe sahip olan seriler ise ancak birinci veya ikinci farkları alınarak durağan hale getirilmektedir. Durağanlığın tespit edilmesi için kullanılan birçok farklı test yöntemi vardır. Bu çalışmada kullanılan değişkenlerin durağanlığı Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testi (*ADF*) kullanılarak sınanmıştır.

Genişletilmiş Dickey- Fuller birim kök testi, Said ve Dickey tarafından 1984 yılında yayınlanan makaleye dayanmaktadır. Bu iki yazar makalelerinde otoregresif zaman serilerinden kaynaklanan problemleri göz önünde bulundurarak ADF testini geliştirmişlerdir (Muratoğlu, 2011:51)

Çalışmada yer alan ilk test olan birim kök testi (*ADF*), serilerde birim kökün varlığının belirlenmesinde kullanılan bir test olup, hata terimini beyaz gürültü (*white noise*) hata terimi olarak adlandırılmaktadır. Beyaz gürültü hata terimi, ortalaması sıfır, varyansı zaman içinde değişmeyen ve ardışık bağımlı olmayan olasılıklı bir hata terimini ifade etmektedir. Ancak gerçekte bu durum çoğu zaman geçerli değildir ve bu da testin güvenilirliğini etkilemektedir. Hata teriminde otokorelasyon olması durumunda karşımıza çıkan bu sorunu ortadan kaldırmak için bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri modele eklenir. Bu şekilde, Genişletilmiş Dickey Fuller (*Augmented DF*) testine ulaşılmış olur (Kır, 2011:63).

Eklenecek gecikmeli değer sayısı seçilirken ardışık bağımlılığın ortadan kalkması önemlidir. *ADF* birim kök testi en genel haliyle şu şekilde gösterilebilir:

$$\Delta Y_t = pY_{t-1} + \sum_{i=1}^k B_i \Delta Y_{t-i} + \mu_t \quad [6.]$$

Serilerin durağan olup olmadığını belirlemek için “p” parametresi kullanılır.

$H_0: p=0$ hipotezini, $H_0: p < 0$ hipotezine karşı test etmektedir. H_0 hipotezi reddedildiği takdirde, Y_t serisinin durağan olduğuna hükmedilir.

$H_0: p=1$ ise, seri durağan değildir. Seri birim kök içermektedir.

$H_1: p < 1$ ise, seri durağandır. Seri birim kök içermemektedir.

$P=1$ eşitliğini sınavan test “t” testidir. Bir serinin t istatistiğinin hesaplanabilmesi için, serinin durağan olması gerekmektedir. ADF modeli için karar kriteri olarak Dickey ve Fuller’in Monte Carlo uygulamasında ortaya çıkarılan düzeltilmiş “t” tablosundan faydalanılmaktadır. ADF testinin kullanımındaki en büyük sıkıntı gecikme uzunluğunun bulunmasıdır. ADF testinin özellikleri modele dahil edilen gecikme sayısına oldukça duyarlıdır. Buradaki amaç otokorelasyon sorununu ortadan kaldıracak kadar hata terimini modele dâhil etmektir. Otokorelasyon sorununu ortadan kaldırmada önem taşıyan gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwartz Kriteri (SC), Hannan Quin (HQ) ve Bayesian Bilgi Kriteri (BIC) gibi çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Seçilen gecikmenin gereğinden büyük olması tahminlerin eğimli olmasına yol açacaktır. Uygun gecikmenin belirlenmesi oldukça önemlidir (Kır, 2011:65).

Çalışmamızda ADF testinde kullanılan gecikme uzunluğu, Akaike Bilgi Kriteri (AIC)’ne göre belirlenmiştir.

4.2.2. VAR (Vector Auto Regressive) Analizi

Ekonomik ilişkiler arasındaki etkileşim karmaşık ve çok yönlüdür ve bu durum eş anlı denklem sistemlerinin kullanılması zorunlu kılmaktadır. Ekonomik parametreler arasındaki karşılıklı etkileşim sonucu ortaya çıkan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tayini aşamasında yaşanan güçlükler, analizin tutarlılığını da önemli derecede etkilemektedir. Eş anlı denklem sistemlerinde yaşanan belirlenme sorununu aşabilmek için yapısal model üzerinde bazı kısıtlamalar yapılması gerek olabilmektedir. Vektör Otoregresif Modeller (VAR) modeli eş anlı denklem sistemlerinin ihtiva ettiği karmaşık yapıyı çözebilmek ve mevcut olan problemi tamamen ortadan kaldırmak için geliştirilen bir modeldir. VAR modelleri, yapısal modele herhangi bir sınırlama getirilmeden dinamik ilişkileri verebildiği için zaman serileri açısından tercih sebebi olmaktadır (Mucuk ve Alptekin, 2008:162).

VAR analizi, birbiriyle bağlantılı olduğu varsayılan değişkenlerin bir arada nasıl hareket ettiğinin gösterilmesini sağlayan denklem sistemidir. VAR analizinde içsel değişkenler hem kendi gecikme değerleri ile hem de denklem dahilindeki diğer

değişkenlerin gecikme değerleri ile açıklanmaktadır. VAR analizinde seriler için en uygun gecikme sayısı Akaike veya Schwarz bilgi kriterleriyle tespit edilmektedir (Aras vd., 2012: 371).

VAR Modeli (Vector Auto Regressive) eş anlı denklem sistemlerinin analizi için geliştirilmiştir ve her denklem En Küçük Kareler Yöntemi ile çözümlenmektedir. Var analizinde değişkenler arasında içsel değişken-dışsal değişken ayırımını yapan kısıtlamalar bulunmamaktadır. Analizde bütün değişkenler aynı anda modele dahil edilir ve bir bütünlük içinde incelenir. Değişkenler aynı düzeyde durağan olmasa bile kullanılabilir. Bağımlı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin modelde yer alması geleceğe yönelik güçlü tahminlerin yapılmasını mümkün kılar (Öztürk vd., 2012:81).

İki değişkenli bir VAR modeli şu şekilde formüle edilebilir:

$$Y_t = a_1 + \sum_{i=1}^p b_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p b_{2i} x_{t-i} + v_{1t} \quad [7.]$$

$$x_t = c_1 + \sum_{i=1}^p d_{1i} Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p d_{2i} x_{t-i} + v_{2t} \quad [8.]$$

Yukarıdaki modelde (a) ve (c) sabit terimi, (p) gecikme uzunluğunu, (v) ise ortalaması sıfır, kendi gecikmeli değerleriyle olan kovaryansları sıfır ve varyansları sabit, normal dağılıma sahip, rassal hata terimlerini ifade etmektedir. VAR modelinde hata terimleri kendi gecikmeli değerleriyle ilişkili olmaması teorisi, analize herhangi bir kısıtla getirmemektedir. Bunun sebebi değişkenlerin gecikme uzunluğunun artırılmasıyla otokorelasyon sorununun ortadan kaldırılabilmesidir. Hata terimlerinin, zamanın belli bir noktasında birbiriyle ilişkili olması durumunda ise, hata terimlerinden birindeki değişim, zamanın belli bir noktasında diğer hata teriminide etkilemektedir. Ayrıca hata terimlerinin, denklemin sağında kalan diğer tüm değişkenlerle herhangi bir ilişkisi yoktur. Denklemin sağında, sadece içsel değişkenlerin gecikmeli değerleri yer aldığı için, eş anlılık sorunuyla karşılaşmamaktadır (Mucuk ve Alptekin, 2008:162).

4.2.3. Granger Nedensellik Analizi

Granger (1969) nedenselliği; “Y’ nin öngörüsü, X’ in geçmiş değerleri kullanıldığında; X’ in geçmiş değerlerinin kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y’ nin granger nedenidir.” şeklinde tanımlamıştır. Granger nedensellik testi için kurulan model, yapısal bir ekonomik model değildir. Bu modelin amacı geleceği

tahmin etmek değil, değişkenler arasında nedensellik sınamalarını gerçekleştirmektir. Bu sebeple modele dahil edilen değişkenlerin öncelikle durağanlaştırılması gerekmektedir (Gökçe, 2002:45).

Granger nedensellik testi (Granger, 1969) ile değişkenlerin arasındaki ilişkinin yönü belirlenmek amacıyla, aşağıdaki denklemler yardımı ile yapılmaktadır.

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{j=1}^m B_j X_{t-j} + \mu_{1t} \quad [9.]$$

$$X_t = \sum_{i=1}^m \lambda_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^m \delta_j Y_{t-j} + \mu_{2t} \quad [10.]$$

Burada m gecikme uzunluğunu göstermekte olup, u_{1t} ve u_{2t} hata terimlerinin birbirinden bağımsız oldukları (*white noise*) varsayılmaktadır. Granger nedensellik analizi, yukarıdaki modellerde hata teriminden önce yer alan bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin katsayılarının grup halinde sıfıra eşit olup olmadığı test edilerek yapılır. Granger nedensellik modelini ait ilk denklemde B_j katsayıları belirli bir anlamlılık düzeyinde sıfırdan farklı bulunursa, X'in Y'nin nedeni olduğu sonucuna varılır. Aynı şekilde ikinci denkleme δ_j katsayılarının belirli bir anlamlılık düzeyinde sıfırdan farklı olması da Y'nin X'in nedeni olduğunun göstergesidir. Bu durum Y ile X arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisinin var olduğunu göstermektedir. Eğer ilk denklemdeki B_j katsayıları sıfırdan farklı ise X'den Y'ye doğru tek yönlü, ikinci denklemdeki δ_j katsayıları sıfırdan farklı ise Y'den X'e doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Hem B_j hem de δ_j katsayılarının sıfırdan farklı değilse ise bu iki değişken arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Granger nedensellik testi yapılırken gecikme uzunluğunun belirlenmesiyle ilgili ön bilgi bulunmamaktadır. Bu yüzden yukarıdaki denklemlerde gösterilen gecikme uzunlukları keyfi olarak verilmiştir. Granger nedensellik testine yapılan en önemli eleştiri de budur. Bu sakınca daha sonra, her değişken için optimal gecikme uzunluğunun Akaike, Schwarz gibi bilgi kriterleri yardımıyla belirlenmesi yönteminin geliştirilmesiyle giderilmiştir (Karaca, 2003:250).

4.2.4. Etki- Tepki Fonksiyonu

Etki-tepki fonksiyonları, bir değişkenin modelde yer alan diğer bir değişkende meydana gelen bir standart sapmalık şoka nasıl tepki verdiğini ortaya koymaktadır (Binicioğulları, 2014:227).

Etki-tepki fonksiyonları, rassal hata terimlerinden birindeki bir standart hatalık şokun, içsel (bağımlı) değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini yansıtmaktadır. Bir makro ekonomik büyüklük üzerindeki en etkili değişkenin hangisi olduğu bulunduktan sonra bu değişkenin politika aracı olarak kullanılabilir olup olmadığı, etki-tepki fonksiyonları ile belirlenmektedir. Bir başka ifadeyle etki-tepki analizi, bir değişkende meydana gelecek rastgele bir 'şok'un sistemdeki diğer değişkenler üzerindeki etkisini analiz etmek için kullanılmakta ve bu sayede ekonomik politikalara yön vermede önemli bir işlev görmektedir (Barışık ve Kesikoğlu, 2006:69).

Etki tepki fonksiyonları, şoklar sonucu içsel değişkenlerdeki dinamik tepkileri görmek ve şoklara uyum sürecini incelemek amacıyla kullanılmaktadır (Özata ve Esen, 2010:66). Etki-Tepki fonksiyonu grafiklerini yorumlayabilmek için birkaç noktayı iyi anlamak gerekir. Grafiklerdeki yatay eksen (X-ekseni) çeyrek dönemlere ayrılmış olarak tepkinin süresini gösterirken, dikey eksen (Y-ekseni) standart hata cinsinden tepkinin derecesini göstermektedir. Grafikte iki kesikli kırmızı çizgi ve bir sürekli mavi çizgi bulunmaktadır. Modelin hata terimlerinde meydana gelen 1 standart hatalık şoka karşı bağımlı değişkenin zaman içerisinde göstermiş olduğu tepki, sürekli mavi çizgiyle gösterilmektedir. Kesikli kırmızı çizgiler ise ± 2 standart hata için elde edilen güven aralıklarıdır (Doğan vd., 2012: 374).

4.3. AMPİRİK BULGULAR

4.3.1. Durağanlık Analizi Sonuçları

Makroekonomik zaman serileri çoğu zaman durağan özellik göstermezler. Durağanlık özelliğe sahip olan seriler ancak birinci veya ikinci farkları alınarak durağan hale getirilmektedir. Durağanlığın test edilmesi için kullanılan pek çok yöntem bulunmaktadır. Bu çalışmada kullanılan serilere ait durağanlık Genişletilmiş Dickey-Fuller birim kök testi (ADF) kullanılarak test edilmiştir.

Tablo 2. Değişkenler İçin Genişletilmiş Dickey Fuller Test Sonuçları

DEĞİŞKENLER	DÜZEY DEĞERİ			BİRİNCİ FARKLAR		
	İntercept	Trend and İntercept	None	İntercept	Trend and İntercept	None
BÜYÜME	-4,08 (0,0019)	-4,05 (0,0110)	-2,22 (0,0260)	-7,03 (0,000)	-6,99 (0,000)	-7,08 (0,000)
İŞSİZLİK_SA	-2,75 (0,0694)	-2,86 (0,1804)	0,27 (0,7629)	-6,15 (0,000)	-6,21 (0,000)	-6,13 (0,000)

*Parantez içindeki değerler p olasılık değerlerini göstermektedir.

Analizde kullanılan verilerin ADF testinin sonuçları Tablo 1’de gösterilmiştir. İlk değerler serinin “t” istatistik değerlerini işaret etmektedir. Altındaki değerler ise “p” olasılık değerlerini içerir. P değeri, doğru olan kontrol hipotezinin reddedilmesi durumunda oluşabilecek yanlışma olasılığının bir göstergesidir (Hung vd.,1997:11). Bu sebeple sonuçlarda dikkat edilecek husus prob. değerleridir. P olasılık değerinin maksimum kabul edilebilir düzeyi “0,05” tir. Bu düzey değeri istatiki çalışmalarda genel kabul görmüş bir değerdir. Eğer prob değerleri 0,05 ten küçük değilse farkını alınması gerekmektedir. İlk olarak 1. fark düzeyine bakılır seri yine durağanlaşmazsa bu durumda 2. fark düzeyine bakılır. Serinin farkı alınarak değişkenler durağan hale getirilmektedir. Tablo 1' de verilen sonuçlar incelendiğinde işsizlik oranına ait serinin düzey değerinde t istatistik ve p olasılık değerlerine bakıldığında durağan olmadığı, birinci farkı alındığında durağan hale geldiği görülmektedir. Farkı alınan serinin başına D eklenerek durağanlaştırıldığı belirtilmiştir. Büyüme oranına ait seri ise düzey seviyede t istatistik ve p olasılık değerlerine bakıldığında durağan özellik göstermektedir.

4.3.2. Regresyon Analizi

Tablo 3. Regresyon Analizi

Bağımlı değişken: BÜYÜME_SA				
Yöntem: En Küçük Kareler				
Örnek (Düzeltilmiş): 2000Q2 2018Q1				
Gözlem Sayısı: 72 (düzenlemeler yapıldıktan sonra)				
Değişkenler	Kat sayı	Standart Hata	t-İstatistiği	P.Değeri
D İŞSİZLİK_SA	-5.858020	0.908013	-6.451471	0.0000
C	4.835576	0.482189	10.02839	0.0000

Regresyon analizi, aralarında sebep-sonuç ilişkisi bulunan iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek ve bu ilişkiyi kullanarak o konu ile ilgili tahminler (estimation) ya da kestirimler (prediction) yapabilmek amacıyla yapılır (<http://w3.balikesir.edu.tr/~bsentuna/wp-content/uploads/2013/03/Regresyon-Analizi.pdf>, 02.10.2018). P değeri (anlamlılık olasılığı), veriler arasındaki ilişki hakkında bilgi vermek ve hipotezi reddedip/ reddetmeme kararı vermek için kullanılan bir değerdir (Schervish, 2012:203). Yapılan regresyon analizine bakıldığında işsizlik oranına ait olasılık değerinin (0,0000), 0,05' den küçük olduğu görülmektedir. Bu durum büyüme ve işsizlik değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkinin varlığını ifade etmektedir.

4.3.3. Değişen Varyans Testi

Tablo 4. Değişen Varyans

Heteroskedasticity Test: Breusch-Pagan-Godfrey			
F-statistic	3.124929	Prob. F(1,70)	0.0815
Obs*R-squared	3.076857	Prob. Chi-Square(1)	0.0794

Hata terimi varyansı, bağımsız değişkendeki değişimlere bağlı olarak değişiyorsa değişen varyans söz konusudur. Değişen varyans sorunun olduğu durumlarda t ve F testleri anlamsızlaşır ve sonuçları yanıltıcı olur. Bu sorunun var olup

olmadığını test edebilmek için değişen varyans testi uygulanmıştır. Bu test sonucunda P değerinin (0,0815), 0.05' ten büyük olduğu görülmüştür ve bu durumda değişen varyans sorunu yoktur denilebilir.

4.3.4. VAR Analizi

VAR analizi, birbiriyle bağlantılı olduğu varsayılan değişkenlerin bir arada nasıl hareket ettiğinin gösterilmesini sağlayan denklem sistemidir. VAR analizinde içsel değişkenler hem kendi gecikme değerleri ile hem de denklem dahilindeki diğer değişkenlerin gecikme değerleri ile açıklanmaktadır. VAR analizinde seriler için en uygun gecikme sayısı Akaike veya Schwarz bilgi kriterleriyle tespit edilmektedir (Doğan vd., 2012:372).

Tablo 5. VAR, Gecikme Uzunluğu

İçsel Değişkenler: D İŞSİZLİK_SA					
BÜYÜME_SA					
Dışsal Değişken: C					
Örnek: 2000Q1 2018Q1					
Gözlem Sayısı: 66					
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC
0	-233.2103	NA	4.270948	7.127585	7.193939
1	-200.7576	61.95528*	1.803540*	6.265380*	6.464440*
2	-198.4379	4.287870	1.898620	6.316300	6.648065
3	-194.6629	6.749171	1.913562	6.323119	6.787591
4	-189.7966	8.405423	1.867373	6.296867	6.894046
5	-185.0769	7.866224	1.832317	6.275057	7.004942
6	-182.8318	3.605732	1.940442	6.328237	7.190828

* Seçilen gecikme düzeyini gösterir

LR: Her ardışık test için %5 anlamlılık düzeyinde LR test kriteri

FPE: Son tahmin hatası

AIC: Akaike bilgi kriteri

SC: Schwarz bilgi kriteri

Yapılan VAR analizinde uygun gecikme uzunluğu 1 olarak seçilmiştir. Optimal gecikme uzunluğunun bulunabilmesi için 6. gecikmeye kadar incelenmiştir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesi için LR (LR test istatistiği), FPE (son tahmin hatası), AIC (Akaike bilgi kriteri) ve SC (Schwarz bilgi kriteri) istatistiklerine bakılmıştır. Bu istatistiklerin sonucunda uygun gecikme uzunluğunu 1 olarak belirlemesinden dolayı modelde kullanılan gecikme uzunluğu 1 gecikme olarak belirlenmiştir.

4.3.5. Granger Nedensellik Analizi

Granger nedensellik testi yapılırken gecikme uzunluğunun belirlenmesiyle ilgili ön bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle var analizi yapılarak gecikme süresi hesaplanmıştır. Optimal gecikme uzunluklarının bulunmasında 6. gecikmeye kadar incelenmiş, akaike ve schwarz bilgi kriterlerine göre optimal gecikmeler belirlenmiştir.

Tablo 6. Değişkenler İçin Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Pairwise Granger Causality Tests			
Örnek: 2000Q1 2018Q1			
Gecikme Sayısı: 1			
Sıfır Hipotezi:	Gözlem	F-İstatistiği	P. Değeri.
BÜYÜME_SA, D İŞSİZLİK_SA' nın Granger Nedeni Değildir	71	3.29981	0.0737
D İŞSİZLİK_SA, BÜYÜME_SA' nın Granger Nedeni Değildir		6.59493	0.0124

Çalışmamızda yapılan VAR analizi sonucunda gecikme süresi 1 bulunduğu için granger nedensellik analizinde gecikme değeri için gecikme uzunluğu 1 olarak alınmıştır. Yapılan granger nedensellik testi sonucunda “*Büyüme oranı, işsizlik oranının granger nedeni değildir*” sıfır hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilemez. Kısaca büyüme oranından işsizlik oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi mevcut değildir. “*İşsizlik oranı, büyüme oranının granger nedeni değildir*” sıfır hipotezi ise %5 anlamlılık düzeyinde reddedilir. Yani işsizlik oranından büyüme oranına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi mevcuttur. Analiz sonucunda

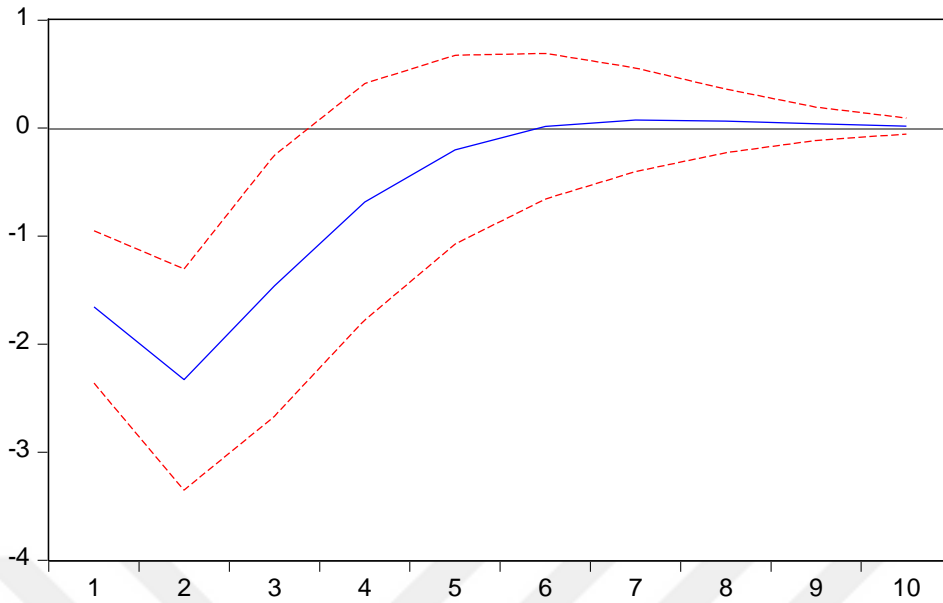
işsizlik oranlarının büyüme oranları üzerinde etkisi olduğu görülürken büyüme oranlarının işsizlik oranları üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır.

Litaratürde, yapılan nedensellik analizi sonucunda ulaşılan bulguları destekler nitelikte olan çalışmalar mevcuttur. Barışık ve arkadaşları 2010 yılında yapmış oldukları çalışmalarında ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiyi 1988-2008 yılı verilerini kullanarak zaman serisi analizi yoluyla test etmişlerdir. Çalışma sonucunda değişkenler arasındaki ilişkinin asimetrik yapı taşıdığı ve ülkemizde mevcut büyümenin istihdam yaratmadığı sonucuna varılmıştır (Barışık vd., 2010:100) Aynı şekilde, 2005 yılında Göktaş tarafından yapılan çalışmada büyüme ve işsizlik verileri nedensellik analizi yoluyla test edilmiştir. Çalışmanın sonucunda işsizlik ve büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiş ve büyüme oranlarının işsizliği etkilemediği görülmüştür (Göktaş, 2005:74).

4.3.6. Etki- Tepki Analizi

Etki-tepki fonksiyonları, rassal hata terimlerinden birindeki bir standart hatalık şokun, içsel (bağımlı) değişkenin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini yansıtır. Etki tepki fonksiyonları, şoklar sonucu içsel değişkenlerdeki dinamik tepkileri görmek ve şoklara uyum sürecini incelemek amacıyla kullanılmaktadır (Özata ve Esen, 2010). Etki-Tepki fonksiyonu grafiklerini yorumlayabilmek için birkaç noktayı iyi açıklamak gerekmektedir. Grafiklerdeki yatay eksen (X-ekseni) çeyrek dönemlere ayrılmış olarak tepkinin süresini gösterirken, dikey eksen (Y-ekseni) standart hata cinsinden tepkinin derecesini göstermektedir. Grafikte iki kesikli kırmızı çizgi ve bir sürekli mavi çizgi bulunmaktadır. Modelin hata terimlerinde meydana gelen 1 standart hatalık şoka karşı bağımlı değişkenin zaman içerisinde göstermiş olduğu tepki, sürekli mavi çizgiyle gösterilmektedir. Kesikli kırmızı çizgiler ise ± 2 standart hata için elde edilen güven aralıklarıdır (Doğan vd., 2012: 374).

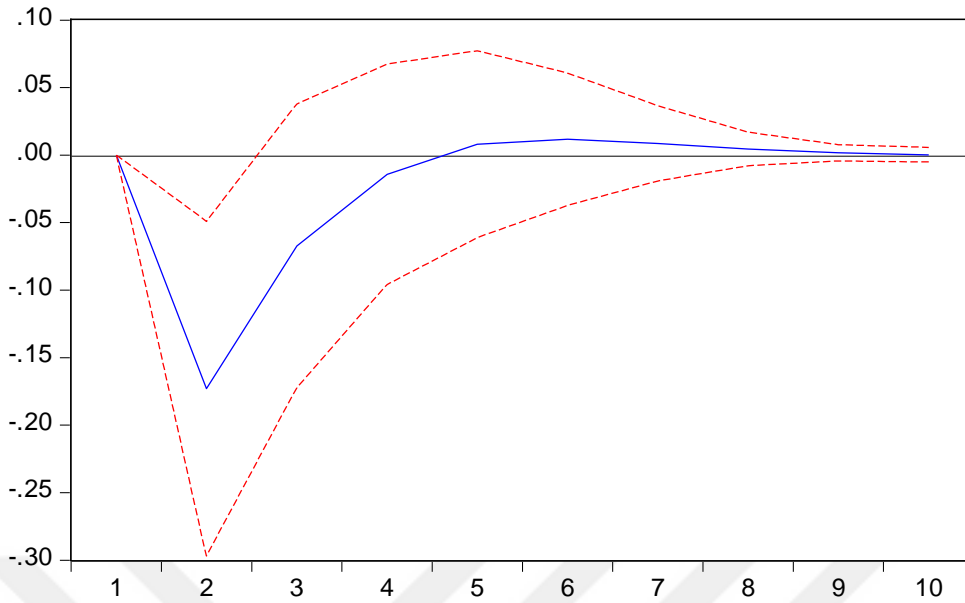
BÜYÜMENİN ETKİSİNE İŞSİZLİĞİN TEPKİSİ

Şekil 3: İşsizlik oranlarının büyüme oranlarına verdiği tepki

Şekil 3' te büyüme oranlarında meydana gelen "bir" standart hatalık şokun (seçilen zaman dönemi içinde) işsizlikteki değişmeyi nasıl etkilediğini görülmektedir. Zaman dönemi olarak 10 dönemlik bir zaman dilimi seçilmiştir ve değerlendirmeler bu dönem aralığı içinde gerçekleştirilmektedir. Büyüme oranları ikinci döneme kadar işsizlik oranlarını düşürmüştü daha sonra altıncı döneme kadar yükseltmiştir. Altıncı dönemden sonra büyümenin etkisi yavaşlamış ve kaybolmaya başlamıştır. Büyüme işsizlik üzerinde kısa dönemde ve düşük düzeyde etkilidir. Ancak uzun vade de büyümenin işsizlik üzerinde büyük bir etkisi yoktur. Bu durum nedensellik analizi sonucunda elde ettiğimiz bulguları destekler niteliktedir.

İŞSİZLİĞİN ETKİSİNE BÜYÜMENİN TEPKİSİ

Şekil 4. Büyüme oranlarının işsizlik oranlarına verdiği tepki

Şekil 4' te işsizlik oranlarında meydana gelen "bir" standart hatalık şokun (seçilen zaman dönemi içinde) büyümedeki değişmeyi nasıl etkilediğini görülmektedir. Grafikten görüldüğü üzere meydana gelen "bir" birimlik şok kendisini hemen göstermektedir. İşsizlik oranları, büyüme oranlarını ikinci döneme kadar sert bir şekilde düşürmüştür. İkinci dönemden altıncı döneme kadar ise büyüme oranlarında sürekli artış yaşanmıştır. Altıncı dönemden sonra ise şokun etkisi giderek zayıflayan bir seyir izlemektedir. Fakat işsizlik oranlarının büyüme oranları üzerindeki etkisi ancak dokuzuncu dönemde sona ermiştir. İşsizlik oranlarının büyüme oranları üzerindeki etkisi yüksektir. İşsizlik oranlarında meydana gelen bir değişim büyüme oranları etkilemektedir. Granger nedensellik analizi sonucunda da işsizliğin tek yönlü olarak büyüme oranlarını etkilediği görülmüştür. Bu iki analiz de birbirini destekler nitelikte sonuçlar elde edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

İşsizliğin ekonomik ve sosyal maliyetleri iktisat yazınında son derece önem arz eden bir konudur ve birçok çalışmada yer almıştır. Geçmiş dönemler incelendiğinde tam istihdamın sınırlı bir dönemde var olduğu görülmektedir. Piyasaların devlet tarafından düzenlenmesi sayesinde tam istihdam yaşama geçirilebilmiştir. Ancak küreselleşme ve ekonomiye devlet müdahalelerinin reddedildiği kapitalist düzenle birlikte işsizlik son derece önemli bir sorun haline almıştır ve günümüzün en büyük sorunlarından biri olmaya devam etmektedir.

İşsizlik boyutları ve sonuçları bakımından yalnızca ekonomik maliyetleri olan bir sorun olmaktan çıkmış ve öncelikli olarak sosyal bir sorun özelliği kazanmıştır. İşsizliği temel alarak yapılan araştırmalar, işsizliği nedenleri ve boyutlarıyla ele aldığı gibi işsizliğin iktisadi ve sosyal yönden neden olduğu hasarları da ele almaktadır (Topbaş, 2007:162).

Bu çalışmada da işsizliğin neden olduğu sosyal maliyetler literatür taraması yapılarak incelenmiş ve işsizliğin sebep olduğu sosyal sonuçlar teorik olarak ortaya koyulmuştur. Bireylerin işsiz kalmaları somatik, psişik ve toplumsal sonuçlara yol açmaktadır. Yapılan çalışma sonucunda işsizliğin sosyal maliyetleri arasında doğrusal bir ilişki tespit edilmiştir. İşsiz kalan bireylerde kalp- damar yolu hastalıkları, beslenme bozuklukları, bağışıklık sisteminde zayıflama, tansiyon ve kolesterol gibi değerlerde kötüye gitme görülmüştür. Bütün bu fiziksel etkilerin sebebi yalnızca kişinin mali yoksunluk yaşamaması değildir bu sonuçlara sebebiyet veren bir başka etmen işsizliğin sebep olduğu psikolojik sorunlardır. Depresyon, öfke, stres, özsaygının yitirilmesi ve kaygı gibi sonuçları daha da ağır olabilecek psikolojik sorunların

temelinde de işsizlik yatmaktadır. Bu psikişik sorunlar toplumsal ve davranışsal sorunlara da yol açmakta, alkol ve madde kullanımı, illegalitenin yaygınlaşması, suç oranlarının artması, aile yapısında boşanmaya kadar gidebilen çözülme ve intihara kadar giden olumsuzluklar doğurmaktadır. Burdan yola çıkarak söylenebilir ki, toplumsal huzur, mutluluk ve barış için en önemli piyasa, işgücü piyasasıdır ve bu piyasanın daima iyi işlemesi gerekmektedir (Bekiroğlu, 2010:59).

İşsizliği ve yol açtığı sosyal maliyetleri önlemek amacıyla kamu tarafından danışmanlık ve eşleştirme hizmetleri verilmeli, mesleki eğitim programlarıyla işgücüne vasıf kazandırılmalı, sübvansiyonlu istihdam politikaları izlenerek patron üzerindeki işçi yükü hafifletilmeli ve bu sayede işçi alımlarının artması sağlanmalı, özellikle gençlere yönelik politikalar geliştirilerek gençler istihdama dahil edilmelidir. Ayrıca yeni kapasiteler oluşturularak işgücünün hareketliliğinin sağlanması ve çalışma- koşullarının esnekleştirmesini sağlayarak, üretim ve yatırımın teşvik edilmesi, beyin göçünün engellenmesi, her coğrafi bölgenin özellikleri dikkate alınarak bölgesel kalkınmanın planlanması ve yatırımı teşvik edici bölgesel önlemler alınması sonucunda işsizlikle baş edilebilecektir. İşsiz kalan bireylere ödenecek işsizlik tazminatı, işsizlik sigortası ve işsizlik yardımları gibi ödemelerde işsizliğin sosyal maliyetlerini en az düzeye indirecektir.

Çalışmanın ikinci kısmında işsizliğin ekonomik maliyetlerinin göz önüne serilebilmesi için, 2000:1- 2018:1 dönemi çeyrek yıllık verilerini içeren işsizlik oranları ve büyüme oranları kullanılmıştır. İlk olarak serilerinin mevsimsel birim kök içerip içermediği araştırılmıştır. Mevsimsellik içeren seriler mevsimsellikten arındırılarak modele dâhil edilmiştir. (Mevsimsel düzeltmeler yapıldığı için kukla değişken kullanma gereği ortadan kalkmıştır) İşsizlik ve büyüme oranları arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığının incelenmesi için iki değişken arasında nedensellik ilişkisinin varlığını incelemek amacıyla Engele-Granger nedensellik analizi yapılmıştır. Nedensellik analizden elde edilen sonuçların anlamlı bulunabilmesi için verilere birim kök (ADF) sınaması yapılmış ve büyüme verilerinin düzey seviyede durağan olduğu, işsizlik verilerinin ise birinci fark düzeyinde durağanlaştığı görülmüştür. İşsizlik verilerinin birinci farkı alınarak modele dahil edilmiştir. Ayrıca nedensellik analizinde kullanılacak optimum gecikme sayısı VAR yönüyle hesaplanmış ve 1 bulunmuştur.

Türkiye ekonomisinde büyüme oranları ile işsizlik oranları arasındaki nedensellik ilişkisini ortaya koymak amacıyla yapılan analizler sonucunda, işsizlik

oranlarından büyüme oranlarına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisine rastlanmıştır. İşsizlik oranlarının büyüme oranları üzerinde etkisi olduğu görülürken büyüme oranlarının işsizlik oranları üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Bir başka ifade ile Türkiye ekonomisinde işsizlik, iktisadi büyümeyi etkileyen faktörler içinde yer almakta da fakat iktisadi büyümenin yüksek veya düşük oranda gerçekleşmesi işsizliğin oluşmasında veya işsizliğin önlenmesinde herhangi bir etkiye sahip bulunmamaktadır.

Analiz sonuçlarına bakılarak, Türkiye'de büyüme oranlarını artırarak işsizliği önleme politikalarının yanlış olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Türkiye ekonomisinde gerçekleşen iktisadi büyüme sermaye-yoğun bir büyüme olup üretimde emek-sermaye bileşim yüzdesi de sermaye lehine gerçekleşmektedir. Emeğin üretimdeki verimlilik artışının sağlanamaması ve emeğin beşeri olarak niteliğinin arttırılamaması sebebiyle işsizlik oranları büyüme oranlarının yüksek ya da düşük olmasından etkilenmemektedir. Türkiye ekonomisindeki işsizliğin önlenmesi için daha çok emek yoğun bir üretim ve büyüme sistemi benimsenmelidir. Ancak bu tür iktisat politikalarının uygulanması ile sürdürülebilir bir iktisadi büyüme sağlanabilecek ve işsizlik oranı düşük seviyelere inebilecektir.

KAYNAKÇA

- Acar, O. K. ve Yabanova Kazancı, E. (2017). Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Çerçevesinde Kütahya İşkur' un Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin İncelenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2):85-111.
- Acun, S. ve Güneş, B. (2013). Türkiye'de 2008 Krizinin Eksik İstihdama Etkileri, *EY International Congress On Economics I*, 24-25.
- Adaçay, F.R., ve İslatince, H. (2009). *İktisadi Düşünceler Tarihi*, Ekin Yayınları, 1. Baskı, s.260.
- Akad, İ. (2012). *Kalkınma Sürecinde Büyüme- İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Akalın, Güneri. (1986). *Kamu Ekonomisi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2. Basım, ss:468.
- Akçacı, T. (2007). *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri*. Arın Yayınları, ss.137.
- Akçacı, T. Ve Özçalıcı, M. (2012). İşsizliğin Aile Harcamalarına Olan Etkisinin Algısal Analizi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2):161-172.
- Aktan, C.C. (2010). Monetarizm ve Rasyonel Beklentiler Teorisi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1):168-187.
- Aktan, R. (1958). Türkiye Ziraatında Prodüktivite, *S.B.F. Dergisi*, 13, Mart.
- Aktuğ, S. Kavramsal Açından Ekonomik Büyüme Ekonomik Kalkınma ve Bölüşüm İlişkileri, <http://sosyalpolitikainfo.files.wordpress.com/2010/06/bolusum.pdf>, (Erişim Tarihi: 01/03/2017).
- Aktürk, B. (2008). *İşsizlik Sigortasına Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım: Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, Y. (1980). Emek-Değer Teorisi Ve Nitelikli İşgücü Sorunu, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları*, s.120.
- Altay, B., Tuğcu, C. ve Topçu, M. (2011). İşsizlik ve Enflasyon Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi: G8 Ülkeleri Örneği, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(2):1-26.
- Altınay, A. ve Coşkun, A. (2011). Bölgesel Kalkınmada İstihdam Artışının Rolü: İstihdam Artışı Önündeki Engellerden Genç İşsizliği Ve Genç İşsizliğinin Önlenebilmesi İçin Çözüm Önerileri, *Ekonomik Yaklaşım Kongresi*.
- Altıntaş, H. ve Çetintaş, H. (2010). Türkiye'de Ekonomik Büyüme, Beşeri Sermaye ve İhracat Arasındaki İlişkilerin Ekonometrik Analizi:1970-2005, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, (36):33-56.
- Altuntepe, N. Ve Güner, T. (2013). Türkiye'de İstihdam-Büyüme İlişkisinin Analizi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. 5 (1): 73-84.
- Andaç, F. (2010). *İşsizlik Sigortası*, TÜHİS Yayınları, 2. Baskı, Ankara, ss.270.

- Aras, O.N., Öztürk, M. ve Erdoğan, E. (2012). Türkiye'nin Cari Açık Sorunu ve Soruna Çözüm Noktasında Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 4(1):91-104.
- Aslan, H. ve Aslan, M. (2017). Uzun Süreli İşsizlik ve Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(4):103-132.
- Aslandoğan, A. (2005). *Türkiye' de 1980 sonrası Enflasyonun Nedenleri*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ata, A. Y. (2011). Ücretler, İşsizlik ve Suç Arasındaki İlişki: Yatay Kesit Analizi, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (4):113-134.
- Ataç, E., (2004). *Maliye Politikası Kitabı*, 1. Baskı, Uzaktan Öğretim Tasarım Birimi.
- Ataçoğlu, M. ve Zelyurt, M. (2013). Eksik İstihdam Bağlamında Futbol Antrenörlüğü, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (12):1201-1218.
- Ataman, B.C. (1998). İşsizlik Sorununa Yeni Yaklaşımlar, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 53(1): 59-72.
- Atamtürk, B. (2007). Büyüme Teorileri ve IMF Politikaları, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22(1):89-103.
- Ateş, S. (2013). Türkiye' de Fiziksel Sermaye Yatırımlarının Büyüme Oranına Uzun Dönemli Etkileri, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 34(1):63-85.
- Atik, S., (2009). Post Otistik İktisat Çerçevesinde Küresel Ekonomik Kriz ve Neo Klasik İktisat İlişkisi, *Econ Anadolu 2009: Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi Bildirisi*, Eskişehir.
- Ay, A. ve Yardımcı, P. (2008). Türkiye' de Beşeri Sermaye Birikimine Dayalı Ak Tipi İçsel Büyümenin Var Modeli ile Analizi (1950-2000), *Maliye Dergisi*, (155):39-54.
- Ay, S. (2012). Türkiye' de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 19 (2): 321-341
- Ayan, S. (2014). *G-20 Süreci ve Aktif İstihdam Politikaları: Uygulamaların Değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Aydın, N. (2008). *Türkiye' de Ekonomik Büyüme (1968-2005): Solow Büyüme Muhasebesi ve Regresyon Modeli*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, N. (2012). İşsizlik, Beveridge Eğrisi ve Türkiye İşgücü Piyasasına İlişkin Bir Değerlendirme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32:119-133.
- Aydın, Y. (2013). Say Yasası: Keynes' in Yorumu ve Son Dönem Tartışmaları, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 63(1):81-130.
- Ayhan, F. (2008). *İşsizlik ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Türkiye Üzerinde Analizine Yönelik Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Aykırı, Murat (2008). *Ekonomik Büyüme-Enflasyon-İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2005)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Bağlar, M. (2008). *İşsizlik Suç İlişkisi ve Ekonomik Sonuçları*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Çanakkale.
- Barışık, S., Çevik, E., Çevik Kırıcı, N. (2010). Türkiye' de Okun Yasası, Asimetri İlişkisi ve İstihdam Yaratmayan Büyüme: Markov- Switching Yaklaşımı, *Maliye Dergisi*, 159: 88-102.

- Barışık, S. ve Kesikoğlu, F. (2006). Türkiye’ de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 Var, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayırıştırması), *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(4):59-82.
- Bayrak, S. (2017). İşsizliğin İntihar Üzerindeki Etkileri: Türkiye İçin Bir Nedensellik Analizi, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (73):125-141.
- Bayraktutan, Y. ve Kethudaoğlu, F. (2017). Ar-Ge ve İktisadi Büyüme İlişkisi: OECD Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(53):679-694.
- Bekiroğlu, C. (2010). *Türkiye’de İşsizlik Sorununun Çözümlemesinde Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berkman, K. (2008). *Beşeri Sermayenin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Biçerli, K. (2005). Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır mı? , *Çimento İşveren Dergisi*, 19(6):1-12.
- Bilgin, M. H. (2002). Yani Keynesçi Yaklaşımda Ücret ve İstihdam, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27:135-145, Ekim.
- Bilir, H. (2017). Yeni Keynesyen İktisatta Ücret Yapışkanlıkları, *Politik Ekonomik Kuram Dergisi*, 1(1): 188-213.
- Binicioğulları, N. (2014). *Yeni Küresel Finans Mimarının Finansal Sistem Üzerine Etkilerinin Analizi: Türkiye Örneği*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2008). Türkiye’ de İşsizliğin Özellikleri ve İşsizlikle Mücadele Politikaları, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20:45-65.
- Bulut, S. (2010). *Türkiye’ de Aktif İstihdam Politikası Aracı Olarak Düzenlenen İşgücü Eğitim Kurslarının İstihdam Açısından Belirleyiciliği*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.
- Büyükakın, F., Bozkurt, H. ve Cengiz, V. (2009). Türkiye’ de Parasal Aktarımın Faiz Kanalının Granger Nedensellik ve Toda- Yamamoto Yöntemleri ile Analizi, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 33: 101-118.
- Büyükakın, T. (2007). Yeni Keynesyen İktisatçı, Yeni Neo- Klasik Sentez mi?, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1): 22-36.
- Cengiz, S. ve Şahin, A. (2011). Refah Kaybı Çerçevesinde İşsizlik, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(1): 135-144.
- Ceylan, S. ve Şahin, B. (2010). İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisinde Asimetri, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11 (2):157-165
- Cristache, S., Popescu, B. ve Totan, L. (2013). The Impact of Unemployment on Economic Growth in Romania, During The Crisis, *Romanian Statistical Review*, 6: 32-40.
- Çakmak, C. ve Güney, A. (2011). Suçun Ekonomik Bir Belirleyicisi Olarak İşsizlik: 1990-2009 Türkiye Analizi, *Suç Önleme Sempozyumu*, 7-8 Ekim, s: 222-246.
- Çizel, R., Güzeller, c. ve Mütevellioğlu, N. (2011). İşsizliğin Psikolojik Sonuçları: Antalya Örneği, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2(1):26-41.
- Çoban, A. (2013). *İşsizlikle Mücadelede Avrupa Birliği Perspektifinden Staj/ İşbaşı Eğitim Programlarının Rolü ve Türkiye İş Kurumu İçin Öneriler*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Çolak, A. (2017). Türkiye’ de İşsizlik Sigortasının Gelişimi, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(4): 1381-1393.

- Demir, O. (2002). Durgun Durum Büyümeden İçsel Büyümeye, *Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(1):1-16.
- Dixon, D. (1992). Unemployment: The Economic and Social Costs, Brotherhood of St Laurence, Melbourne, 2nd Edition, ss. 45.
- Doğan, Ç., Koçyiğit, A., Kılıç, E. (2012). Merkez Bankası Uluslararası Rezervleri ve Reel Döviz Kuru İlişkisi: Türkiye için VAR Analizi, *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi*
- Doğan, S. (2002). Keynesyen Teoriye Bir tepki: Arz Yanlı İktisat, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(12):252-272.
- Doğan, Z. (2014). Ekonomik Büyüme Süreçlerinin Analizinde Yeni Açılımlar ve Büyümenin Yersel Dinamikleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2):365-380.
- Doğru, N. ve Peker, R. (2004). Özsaygı Geliştirme Programının Lise Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Özsaygı Düzeylerine Etkisi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2):315-328.
- Doğruyol, A. ve Cicioğlu, Ş. (2013) Bir İktisat Bilimi İkilemi: İngiliz Düşüncesinde Etik ve Faydacılık Ekseninden J. S. Mill ve Moral Teorsisi, *Sakarya İktisat Dergisi*, 2(2):97-141.
- Dolun, L. ve Atik, H. (2006). *Kalkınma Teorileri ve Modern Kalkınma Bankacılığı Uygulamaları*, Uzmanlık Tezi, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Ankara.
- Dost, Z. D. (2014). *İşsizlikle Mücadelede İş Arama Yöntemleri ve Türkiye İş Kurumu'nun Değerlendirilmesi*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Dölek, L. (2013). *İktisat Teorisinde İşsizlik Olgusu ve Emek Piyasası*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Emsen, S. (1999). Kapitalist Kentleşme ve Marksist Yedek Sanayi Ordusu: Analitik Bir Bakış, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 13(1):161-172.
- Erdem, E. ve Dumrul, C. (2014). Keynesyen Neo-Klasik Yaklaşımlarda Finansal Sistem ve İktisadi Büyüme, *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, 33(2):45-90.
- Erdoğan, S. ve Canbay, Ş. (2016). İktisadi Büyüme ve Araştırma & Geliştirme (Ar-Ge) Harcamaları İlişkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2):29-44.
- Eriç, G.E. (2009). *Arz Yönlü İktisat ve Laffer Eğrisinin Türkiye Tahmini: 1982-2008*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ertek, T. (2008). *Mikro Ekonomiye Giriş* (Basından Örneklerle),(Genişletilmiş 4.Baskı), Beta Yayınları, s.494.
- Ertekin, M., Dural, B. ve Kırca, M. (2016). Türkiye' de Ekonomik Büyüme ve İşsizliğin Bebek Ölümüne Etkisi, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(17):123-140.
- Eser, K. ve Gökmen Ekiz, Ç. (2009). Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(2):41-57.
- Evcim, N. (2017). *Ar-Ge ve İnovasyon Faaliyetleri İle Büyüme İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Filiz, Y. (2010). *Ekonomik Büyüme ve Sağlık Harcamaları İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Fisunoğlu, M. ve Köksel, B. (2009). Keynes Devrimi ve Keynesyen İktisat, *Ekonomik Yaklaşım*, 20(70): 31-60.
- Furth, D., Heertje, A ve Veen, R.J. (1978). On Marx's Theory of Unemployment, *Oxford Economic Papers*,30(2):263-276.

- Genç, M. C. ve Atasoy, Y. (2010). Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 5(2): 27-34.
- Göçer, İ. (2015). Okun Yasası: Türkiye Üzerine Bir Uygulama, *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(1):1-12.
- Göçmen, M. (2012). Ülkemizdeki İşsizlik Sigortası ve İşsizlik Fonu Uygulamaları, *Kamu-İş Dergisi*, 12(2): 137-158.
- Gökçe, A. (2002). İMKB' de Fiyat Hacim İlişkisi: Granger Nedensellik Testi, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(3): 43-48.
- Gökmen, H. (2007). *Avrupa Sosyal Devlet Anlayışında İstihdam ve Türkiye' de Genç İşsizlik Sorunu*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Göktaş Yılmaz, Ö. (2005). Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (2): 63- 76.
- Grinevica, L. ve Rivza, B. (2017). Economic Costs of Youth Unemployment in Latvia, *Research for Rural Development*, 2: 270-275.
- Güloğlu, B. ve İspir, S. (2011). Doğal İşsizlik Oranı mı? İşsizlik Histerisi mi? Türkiye İçin Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(2):205-215.
- Güneysu Balaban, K. (2012). *Kurallı Maliye Politikası ve Türkiye' de Kurallı Maliye Politikasına İlişkin Model Önerisi*, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Güngör, K., (2002). *İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler*, (<http://kisi.deu.edu.tr/asuman.altay/pdf>) (03.06.2013)
- Han, E. ve Kaya, A. A. (2010). *İktisadi Kalkınma Ve Büyüme*, Kutlu, E. (Editör). Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Hesapçioğlu, M. (1990). Efektif Talebin Düzey ve Bileşimine Etki Ederek İşsizlikle Mücadele, *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(2):117-122.
- Hung, J., O'Neil, P., Bauer, P. and Köhne, K. (1997). The behavior of the P-value when alternative hypothesis is true? *Biometrics* 53: 11-22.
- <http://x3nnotlar.blogspot.com.tr/2013/02/klasik-ve-keynezyen-ekonominin-temelleri.html>, (12.09.2014).
- <http://w3.balikesir.edu.tr/~bsentuna/wp-content/uploads/2013/03/Regresyon-Analizi.pdf>, (03.10.2018).
- ILO (2010). *Global Employment Trends For Youth*, International Labour Office, Geneva.
- İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydıngün, İ. (1998), Türkiye'de İçgöç: Türkiye'de İçgöç, Sorunsal Alanları Ve Araştırma Yöntemleri Konferansı:6.-8. Juni 1997, *Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, İstanbul, s.244.
- İlkbahar, C. (2006). *Türkiye Ekonomisinde İç borçlanmanın Faiz Oranı ve Döviz Kuru ile İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnce, Ö. (2006). *Büyüme Teorileri: Türkiye İçin Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- İpekyolu Kalkınma Ajansı İstihdam Raporu, 2012
- İslatince, H. (2007). İktisatta Denge ve Dengesizlik Kavramlarına Yönelik Kuramsal Çalışmalar, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19:205-216, Aralık.
- İyidiker, H. (1987). Gelişen Ülkelerde ve Türkiye' de İşsizlik Sorunu, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(1): 9-15.
- Kablamacı, B. (2011). İçeridekiler- Dışarıdakiler Teorisi Üzerine Bir Değerlendirme, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2: 54-62.

- Kader, Ö. (2013). *Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kanca, C. (2012). Türkiye’ de İşsizlik ve İktisadi Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Ampirik Bir Analizi, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2):1-18.
- Kanyılmaz Polat, E. (2015). *Yüksek Öğrenim Mezunlarında İşsizliğin Psikolojik Sonuçları ve İş Arama Davranışlarına Etkisi: Çanakkale İli Örneği*, Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Çanakkale.
- Kar, M. ve Taban, S. (2003). Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 58(3):145-169.
- Karabulut, Alpaslan. (2007). *Türkiye’ deki İşsizliği Önlemede Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Karaca, O. (2011). Türkiye’de Enflasyon- Büyüme İlişkisi: Zaman Serisi Analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4 (2): 247-255.
- Karakayalı, H. (2010). *Ekonomi Kuramı* (Mikro ve Makro Çözümleme) (Gözden Geçirilmiş 8. Baskı). Manisa: Emek Yayınevi.
- Kasalak, M. A., (2007). *Avrupa Birliği’ndeki İstihdam Stratejileri ile Türkiye’deki İstihdam Stratejilerinin Ekonomik Anlamda Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisat Bölümü, Isparta.
- Kasapoğlu, Ö. (2007). *Parasal Aktarım Mekanizmaları: Türkiye İçin Uygulama*, Uzman Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Kayacan, E. (2011). *İktisadi Büyümü ile İşsizlik Arasındaki İlişkinin Analizi: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaytancı, U. B. (2008) *Etkin Ücret Teorileri ve Türkiye İmalat Sanayii Üzerine Uygulama*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Adana.
- Kesici, R. (2010). Türkiye Ekonomisinin Yüksek Büyüme Evresinde İstihdam ve İşsizlik. *"İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. 12(3): 7-26.
- Keynes, J. M. (2008). *Genel Teori* (İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi), Kalkedon Yayınevi, s.324.
- Kır, M: (2011). *Türkiye’ de Büyüme ve İşsizlik arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Korkmaz, M., Alacahan, N., Cesim. D., Yücel, A ve Aras, G. (2013). Türkiye’ de Kadın İstihdamının Amerika Birleşik Devletlerindeki Kadın İstihdamı ile Karşılaştırılması. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8 (9): 1845-1863.
- Korkmaz, S. (2010). Türkiye’ de Ar-Ge Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Var Modeli ile Analizi, *Journal of Yaşar University*, 20(5):3320-3330.
- Köklü, A. (1976). *Makro İktisat*. (Genişletilmiş 3. Baskı) İstanbul: S Yayınları. s.384
- Kökocak, A. K., (2005). Kamu Ekonomisinin Hareket Alanı ve Teorik Yaklaşımlar, *Mevzuat Dergisi*, 8(91), Temmuz.
- Kurt, Ş. (2006). İşsizliğin psiko- sosyal sonuçları ve Türkiye üzerine muhtemel etkileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (51): 357-379
- Kümbül Güler, B. (2005). İşsizlik ve Yarattığı Psikososyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi, *İstanbul Üniversitesi Dergisi*, 55(1), 373-394.

- Lipsev, R., Steiner, P., Purvis, D. ve Courant, P. (1994). *İktisat 1*. Çakmak, A. (Çev.), Bilim Teknik Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, s.478.
- Malatyalı, Ö. (2016). Teknoloji Transferinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği 1989-2014, *Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi*, (3):62-73.
- Morgil, O. (1988). Harrod- Domar Modelinde Tam Kapasite Kullanımının ve Tam İstihdamın Sağlanması, *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(1-2): 121-128.
- Mucuk, M. ve Alptekin, V. (2008). Türkiye’ de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Var Analizi (1975-2006), *Maliye Dergisi*, (155):159-174.
- Muratoğlu, Y. (2011a). Büyüme ve İstihdam Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, *International Conference On Eurasian Economies*, 167-173
- Muratoğlu, Y. (2011b). *Ekonomik Büyüme ve İşsizlik Arasındaki Asimetrik İlişki ve Türkiye’ de Okun Yasasının Sınanması*, Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Naci Gündoğan, N. Ve Biçerli, M., K. (2004). *Çalışma Ekonomisi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2.Baskı, Eylül.
- Ochsen, C. ve Welsch H. (2011). The Social Costs of Unemployment: Accounting for Unemployment Duration, *Applied Economics*, 43, 3999-40005.
- Onacak, D. (2008). *İşsizlik Sürecinin Bireyler Üzerindeki Psikolojik ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Onaran, Ö. (2007), İşsizlik ve Alternatif Politikalar, *Türkiye’de İşsizliğin Çözüm Yolları ve Sendikalar Çalıştayı*, DİSK, s.13.
- Ovalı, B. (2014). *Uzun Dönemli İşsizlikle Mücadelede Kamu İstihdamlarının Rolü, Ülke Uygulamaları ve Türkiye İş Kurumu İçin Öneriler*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Özata, E., Esen, E. (2010). Reel Ücretler ile İstihdam Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2): 55-70.
- Özcan, B. (2013). İşsizlik Histerisi Hipotezi OECD Ülkeleri İçin Geçerli mi? Yapısal Kırılmalı Birim Kök Analizi, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 40:93-117.
- Özden, M. (2014). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma Olgusunda Dış Ticaretin Yeri ve Önemi: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Özel, H. A. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1): 63-67.
- Özgüven, A. (1987). Jean Babtiste Say, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 43:39-45.
- Özkaplan, N. (1999). İşgücü Piyasasına Ait Kavramların Sorgulanması. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 10(2): 61-85.
- Özsağır, A. (2000). Küresel İşsizlik Krizi Ve İşsizlikle Mücadele Politikaları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (43-44): 281-321.
- Özsağır, A. (2008). Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (1): 332-347.
- Öztürk, N. (2005). Ücret Kuramlarında Yeni Yaklaşımlar, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1):29-49.
- Pehlivan, Ö. S. ,(2011). *İktisat Teorisinde İstihdam Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Edirne.
- Pıçak, M. (2012). Faiz Olgusunun İktisadi Düşünce Tarihindeki Gelişimi, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(4):61-89.

- Sabuncuoğlu, İ.H. ve Direkçi, T. (2012). Seçilmiş Bazı Ekonomik Değişkenlerin Türkiye’ de Bölgesel İstihdama Etkisi, *Tartışma Metni 2012/86*, Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Sanal, M. Engin (2013) Aktif İstihdam Politikaları, (<http://www.toprakisveren.org/2013-99>) , (05.04.2016).
- Sandalcılar, A. (2012). İşsizlik Boşanmayı Etkiliyor mu? Bölgesel Panel Nedensellik, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 12(2):225-238.
- Sapancalı, F. (2000). Yeni Binyıla Girerken Türkiye’de İşgücü Piyasası. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 6(1), 1-27.
- Saydam, İ. (2009). Yeni Keynesçi Yaklaşımda Ücret Katılıkları, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 59(2):239-262.
- Schervish, M. J. (1996). P values: What they are and what they are not, *The American Statistician*, 50(3): 203-206.
- Sohlman, A. and Turnham D. (1994) What Can Developing Countries Learn From OECD Labour Market Programmes and Policies?, *Bürüksel:OECD Development Center Technical Paper*, 93, ss.103.
- Solak, L. (2012). *İşsizlik Sorunu, Türkiye’ de İşsizlikle Asgari Ücret, Sanayi İstihdam Oranı ve Yolsuzluk Arasındaki İlişkinin Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül.
- Soliman, M. (2012). The Social Costs of Unemployment, *Southwestern Economic Proceedings*, 32(3):47-50.
- Sürücü, M. (2014). *İşsizlik, İşsizlikle Mücadelede Pasif İstihdam Politikaları: Almanya ve Türkiye Örnekleri*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Şen, F. (2007). *Büyüme ve Dış Ticaret İlişkisi: Türkiye Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şener, O. (2011). Fonksiyonel Maliye Politikası, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2):3-15.
- Şıklar, İ. (2005). *Makro İktisadın Kökenleri*, Anadolu Üniversitesi Yayını, 3.Baskı, Nisan.
- Taban, S. (2014). *İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller*. 3. Baskı, Nobel Yayınları, ss.195.
- Takım, A. (2010). Türkiye’de GSYİH ile İhracat Arasındaki İlişki: Granger Nedensellik Testi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2):315-330.
- Tarhan, A. ve Kaya, M. V. (2011). Keynesyen İktisatta Ücretlerin Katılığı Sorunu, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31: 223-236, Aralık.
- Taş, Ş., Taşar, İ. ve Açı, Y. (2017). Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, *Ömer Halis Demir Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(2):178-187.
- Tatar, M. (2006). *Türkiye’ de İstihdam- İşsizlik ve Çözüm Önerileri: Adıyaman İli Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi, Maraş.
- TCMB (2013), (14,05,2016)
- Tiryaki, M. (2007). *Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Tarımdan Kopan İşgücünün İstihdam Edilmesinde Aktif İstihdam Politikalarının Rolü ve Etkinliği*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Topbaş, F. (2007). İşsizlik Ve İntihar İlişkisi: 1975-2005 Var Analizi. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İİBF Dergisi*, (2):161-172.
- Topbaş, F. ve Kurt, S. (2007). İşsizlik ve Boşanma İlişkisi: 1970-2005 Var Analizi, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(7):30-43.

- Tunalı, H. ve Özkaya, S. (2016). Türkiye' de İşsizlik ve İntihar İlişkisinin Analizi, *Kırklareli Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(2):56-70.
- Tunay, B.(2007). *Makro Ekonomi Teori ve Politika*, Arıkan Yayıncılık,1.Baskı.
- Uçkan, B. (2006). Gelirler Politikası ve Sosyal Diyalog, *Çimento İşveren Dergisi*, 13(1):16- 21.
- Uğur, S. (2011). Türkiye' de İşsizlik Sigortasının Gelişimi, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 9(2):97-114.
- Uğurlu Yazıcı, H. (2018). *Türkiye' de İşsizlik ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1960-2015)*, Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Uşen, Ş. (2007). Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye' de Aktif Emek Piyasası Politikaları, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2): 65-97.
- Ünsal, E. (2011). *Makro İktisat* (Genişletilmiş 9. Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.
- Waters, L. E. ve Moore, K.A. (2011). Predicting Self- Esteem During Unemployment: The Effect of Gender, Financial Deprivation, Alternate Roles and Social Support, *Journal of Employment Counseling*, (39): 171-189.
- Yalta, Y. (2011) *Rasyonel Beklentiler Teorisi*, Türkiye Bilimler Akademisi Açık Ders Malzemeleri Projesi, Ekim.
- Yanbaşı, E. (2014). *Türkiye' de Genç İşsizliği Sorunu ve İşsizlikle Mücadelede Uygulanan Ekonomi Politikalarının Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Aydın.
- Yardımcı, P. (2006). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, (10):96-119.
- Yener Ercan, N. (2000). İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış, *Planlama Dergisi*, Özel Sayı:129-138.
- Yıldırım, K. ve Özer, M. (2009). *İktisat Teorisi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, s:459.
- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M. (2008). *Makro Ekonomi*, Seçkin Yayıncılık, 7. Baskı, s.658.
- Yılmaz Uçan, A. (2017). *Türkiye' de İşsizlik ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1990- 2015 Dönemi Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, A. (2005). Türkiye' de İşsiz Nüfus, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1):43-57.
- Yılmaz, M. (2008). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, Ö., Fidan, F. ve Karataş, V. (2010). İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bireylerin Tutumları: Bir Alan Araştırması, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (48): 164-183.
- Yiğitli, N. (2009). *Alternatif Asgari Ücret Politikaları ve Bu Politikaların Sosyal Güvenlik Sistemi Üzerindeki Etkileri*, Sosyal Güvenlik Uzmanlık Tezi, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, Şubat.
- Yücebaş, R. (2014). *Arz Yanlı İktisat Bakış Açısıyla Kayıt Dışı Ekonomi*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Yüceol, H. M. (2005). Bir Politika Değişkeni Olarak İşsizliğin Ölçülmesi Sorunu ve Türkiye’ de Gerçek İşsizlik Oranı, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12):118-133.
- Yüksel, İ. (2005). İşsizlik Olgusunun Psikolojik Boyutu: Görgül Bir Araştırma, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(3): 255-274.
- Yüksel, C. *Maliye Politikası* Özet Ders Notları, Mersin Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, (http://www.cihanyuksel.org/mlly413_ders_notu.pdf)

ÖZGEÇMİŞ

Gülben Kuşoğulları 1989 yılında Kilis’ te doğdu. 2008 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisat Bölümü’ nde üniversite eğitimine başladı. 2010 yılında 13. Uluslararası İktisat Öğrencileri Kongresi’nde “Kriz Dönemlerinde İşten Çıkarmaların Bir Yönetim Politikası Olarak Kullanılması” adlı makalesi yayımlandı. 2011 yılında 14. Uluslararası İktisat Öğrencileri Kongresi’nde “Krizin Kobi’lerin Örgütsel ve Yönetimsel Yapısı Üzerindeki Etkileri” başlıklı makalesi yayımlandı. 2012 yılında Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat ABD’ de yüksek lisansa başladı. Gülben Kuşoğulları’nın 2014 yılında gerçekleşen 3. Lisansüstü Çalışmalar Kongresi’nde “İşsizliğin Ekonomik ve Sosyal Maliyetleri” başlıklı makalesi yayımlanmıştır.

VITAE

Gülben Kuşoğulları was born in Kilis in 1989. She started university education at Department of Economics, Kilis 7 Aralık University in 2008. She has an article published in the 13th International Students’ s Conference on Economics about “Dismissal as A Management Policy During Crisis Periods” in 2010. She has an article published in the 14th International Students’ s Conference on Economics about “Effects of The Crisis On SME’s Organizational and Executive Structure” in 2011. She started master’ s degree Department of Economics at Gaziantep University Social Sciences Institute, in 2012. Gülben Kuşoğulları’ s article published in the 3rd Turkey Graduate Studies Conference about “The Economic and Social Cost of Unemployment” in 2014.